

TAMPEREEN YLIOPISTO

Johtamiskorkeakoulu

PIENYRITYSTEN TILINTARKASTUKSEN ROOLI SUOMALAISESSA
VEROVALVONTAYMPÄRISTÖSSÄ

Yrityksen laskentatoimi

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2018

Ohjaaja: Hannu Ojala

Vilma Lepistö

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto	Johtamiskorkeakoulu; yrityksen laskentatoimi
Tekijä:	LEPISTÖ VILMA
Tutkielman nimi:	Pienyrityksen tilintarkastuksen rooli suomalaisessa verovalvontaympäristössä
Pro gradu -tutkielma:	98 sivua, 5 liitesivua
Aika:	Toukokuu 2018
Avainsanat:	tilintarkastus, verovalvonta, kontrolli

Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa, minkälainen rooli tilintarkastuksella on suomalaisten pienyritysten verovalvonnassa. Työn keskeisin tavoite perustuu aikaisemmissa tutkimuksissa havaittuun yhteyteen vakimuotisen tilintarkastuskertomuksen osana uskottavaa veroilmoitusta. Tutkimus on ensimmäisiä empiirisesti aihealuetta kartoitettavia yrityksiä ymmärtää pienyrityksen verovalvonnan piirteitä tilintarkastuksen näkökulmasta. Tutkimus edesauttaa myös arvioimaan tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvoihin nostoaikeiden mahdollisia vaikutuksia.

Tutkielman empiirinen osio koostuu 15 teemahaastattelusta, joissa käsiteltiin tilintarkastukseen ja verovalvontaan liittyviä teemoja. Haastatteluaineistoa kerättiin viideltä verotarkastajalta, kuudelta tilintarkastajalta, kolmelta finanssivalvojalta sekä yhdeltä työ- ja elinkeinoministeriön virkamieheltä. Haastattelut toteutettiin osana Tampereen yliopiston tutkimushanketta, jossa tämän tutkimuksen näkökulman kannalta keskityttiin erityisesti vero- ja tilintarkastajien näkemyksiin. Näin ollen aineiston analyysissä painottuvat heidän näkökulmansa.

Haastatteluissa havaittiin, että tilintarkastuksella on merkittävä rooli pienyritysten verovalvonnassa. Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että verottajan näkökulmasta tilintarkastus parantaa tilinpäätöksen ja sitä kautta myös verotukseen ilmoitettavien lukujen luotettavuutta. Tutkimuslöydösten kannalta oleellista on, että sekä tilintarkastajat että verotarkastajat ovat havainneet kirjanpitoalalla vallitsevan työn laadun vaihtelevuuden. Sen sijaan verottajan näkökulmasta tilintarkastusalalla työ on tasalaatuista. Haastatteluissa kävi ilmi, että vaikka molemmissa tarkastuksissa saatetaan pureutua samaan aineistoon, valvovat tahot eivät kommunikoi keskenään.

Johtopäätöksinä voidaan todeta, että suomalaisesta veroraportointikäytännöstä johtuen, tilintarkastajan nykyrooli kattaa osittain muissa maissa käytetyt kevyemmät ja kohdennetut verotarkastukset. Suomessa verotarkastukset ovat erityisvalvontaa, jota ei kohdenneta kaikkiin yrityksiin. Koska verottaja ja tilintarkastajat eivät kommunikoi keskenään, kahdenlaisen verovalvonnan eri tasot eivät yleensä kohtaa keskenään. Tilintarkastusvelvollisuuden rajojen nostaminen todennäköisesti johtaisi Verohallinnon paineeseen joko lisätä verotarkastuksia tai kehittää toisenlainen kontrollimekanismi tilintarkastuksen tilalle.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Aiheen merkitys ja tausta	1
1.2 Tutkimusongelman täsmennys ja tutkimuskysymys	3
1.3 Tutkimuksen rajaus	6
1.4 Keskeisimmät käsitteet.....	7
1.5 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen rakenne.....	10
2 SUOMALAINEN VEROVALVONTAYMPÄRISTÖ	12
2.1 Verotuksen tavoitteet ja keskeinen sääntely.....	12
2.2 Yritysten verotus perustuu luotettavaan kirjanpitoon	17
2.3 Verovalvonnan muodot	23
2.3.1 Verotarkastukset	24
2.3.2 Veroneuvonta: ohjaus ja kontrolli	28
2.4 Keskustelua tilintarkastusvelvollisuudesta.....	33
2.4.1 TEM:n työryhmän muistio ja lausuntokierros 2018.....	34
2.4.2 LTT-selvitys 2006	37
2.5 Yhteenveto suomalaisen verovalvontaympäristön tilanteesta.....	38
3 TILINTARKASTAJAN NÄKÖKULMA VEROTUKSEEN	40
3.1 Tilintarkastuksen tavoite suhteessa verottajan intressiin	40
3.2 Tilintarkastajan ja yrittäjän välinen neuvottelutilanne	44
3.3 Tilintarkastuksen vaikutus tilinpäätösten uskottavuuteen.....	46
3.4 Yhteenveto luvun keskeisimmistä teemoista	50
4 TILINTARKASTUS OSANA VEROVALVONTAA	52
4.1 Haastatteluaineiston kuvailua.....	52
4.2 Tutkielman laadun arviointia	54
4.3 Havainnot tilintarkastuksen merkityksestä pienyrittäjille	57
4.4 Näkökulmat yrittäjään verokysymyksissä.....	61
4.5 Tilitoimistot herättivät keskustelua	63
4.6 Tilintarkastuskertomuksen merkitys	67
4.7 Tilintarkastuksen tekemisen signaalit	71
4.8 Näkemyksiä tilintarkastusvelvollisuuden rajojen nostamisesta	73
5 YHTEENVETO KESKEISIMMISTÄ TUTKIMUSLÖYDÖKSISTÄ.....	81
5.1 Verottajan näkökulmasta tilintarkastaja lisää uskottavuutta	81

5.2 Tilintarkastajan rooli suomalaisessa verovalvonnassa	84
5.3 Lisää painetta verotarkastuksiin?	86
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	88
LÄHTEET	91
LIITE 1	99
LIITE 2	101
LIITE 3	103

1 JOHDANTO

1.1 Aiheen merkitys ja tausta

Suomessa yritysten verotus perustuu luotettavaan kirjanpitoon.¹ Verohallinnon ohjeistuksen mukaan yritysten ja yhteisöjen on annettava veroilmoitus pääsääntöisesti ilman erillistä kehotusta, sillä siinä ilmoitettuja tietoja verottaja käyttää tuloverotusta varten.² (Veroilmoituksen antaminen – yritykset ja yhteisöt.) Verohallinnon mukaan tulon laskeminen perustuu kirjanpitoon, mutta kirjanpidon ja verotuksen eroavaisuuksien vuoksi verotettava tulo voi poiketa kirjanpidon tuloksesta.³ (Tuloverotus – osakeyhtiö ja osuuskunta.) Yhteys yrityksen tekemään kirjanpitoon ja tilinpäätökseen asettaa verottajan merkittäväksi sidosryhmäksi yrityksille kokoon katsomatta (Ojala, Kinnunen, Niemi, Troberg & Collis 2015, 2). Yritysverotus kattaa huomattavan osan verotuloista. Suurin verovelvollisryhmä ovat henkilöasiakkaat, mutta myös yhteisöt, käytännössä osakeyhtiöt, vastaavat verokertymistä noin 13 % verran. Yhteisöjen tuloveroprosentti on kiinteä ja nykyään se on 20 % tasolla. (Verohallinnon taskutilasto 2016, 11, 20.)

Tilintarkastuksen merkitys on nykyään tunnustettu yritysomistajan lisäksi myös muiden sidosryhmien⁴ kannalta ja tilintarkastajan rooliksi on täten lujittunut koko yleisen yhteiskunnallisen intressin valvonta (ks. esim. Power 1997, 5). Keskeisenä sidosryhmänä verovelvollisuuden kautta yrityksillä on valtion edustajina veroviranomaiset, jotka pohjaavat näkemyksensä veron määrästä yrityksen julkaisemiin tietoihin tilinpäätöksessä. Kirjanpitotietoihin pohjautuvan veropäätöksen vuoksi verottaja on informaatioltaan huonommassa asemassa kuin yrityksen johto tai omistajat. Verotettavan tuloksen laskemiseen vaikuttaa näin ollen se, kuinka uskottavana veroviranomainen pitää yrityksen julkaisemaa informaatiota ja toisaalta tilintarkastajan antamaa varmennusta

¹ Näin todetaan moneen eri otteeseen verottajan ohjeistuksissa. Kts. esim. Tuloverotus – osakeyhtiö ja osuuskunta sekä Veroilmoituksen antaminen – yritykset ja yhteisöt.

² Esimerkiksi osakeyhtiön ja osuuskunnan verotettavan tulon määrittämiseen otetaan huomioon vähennyskelpoiset menot vähentämällä ne veronalaisesta tuloista. Yrityksellä on verotettavaa tuloa, mikäli tulot ovat suuremmat kuin menot. Päinvastaisesti eli tappion syntyminen edellyttää taas sitä, että menot ovat suuremmat.

³ Lisäksi voi olla kolmenlaiset tulolähteet; elinkeinotoiminnan, maatalouden ja muun toiminnan tulolähteet. Kts. esim. Ossa 2011, 27; Kerbs 2016, 31.

⁴ Esimerkiksi velkojat, yrityksen sopimusosapuolet ja viranomaiset.

sille. Tilintarkastajan roolissa tasapainotellaan paitsi asiakassuhteen myös yhteiskunnallisen intressin rajoissa.⁵ Teoreettisesti tilintarkastuksen tarkastelu painottuu usein lähtökohdiltaan juuri yhteiskunnallisen merkityksen korostamiseen. (ks. esim. Riistama 1994, 17.) Keskeisimpinä tilintarkastajan työhön vaikuttavina seikkoina on ajateltu olevan juuri yhteiskunnalliset poliittiset, sosiaaliset ja kulttuuriset teemat yleisen taloustilanteen lisäksi. (Riistama 1994, 19.)

Tilintarkastuksen rooli on noussut viime aikoina keskiöön yleisen taloustilanteen heikentymisen ja tästä johtuvien sääntelymuutosten vuoksi. Tiukentuva sääntely johtaa auttamatta kustannusten nousuun, mikä taasen aiheuttaa lisärasitusta muutenkin haastavassa tilanteessa oleville pienyrityksille. Tilinpäätösdirektiivin (2013/34/EU, artikla 43) lähtökohta onkin tästä syystä, että pienten yritysten vuositilinpäätöksiin ei tulisi kohdistaa tilintarkastusvelvollisuutta, koska tilintarkastus voi olla merkittävä hallinnollinen rasite tähän kokoluokkaan kuuluville yrityksille. Direktiivin mukaan usein samat henkilöt ovat sekä yrityksen omistajia että johtajia, jolloin ulkopuoliselle varmennukselle ei ole suurta tarvetta. Direktiivi antoi jäsenvaltioille mahdollisuuden määrätä tilintarkastuksesta pienille yrityksille, mikäli niiden ja tilinpäätösten käyttäjien erityisolosuhteet ja -tarpeet näin vaativat. Direktiivi perustuu *pienet ensin* -periaatteelle, ja sisältää useita helpotuksia sekä pien- että mikroyrityksille.⁶ Suomessa tilinpäätösdirektiivin ehdotukset otettiin osaksi kansallista lainsäädäntöä kirjanpitolakiin (1336/1997, KPL) tehtävien muutosten osalta, mutta tilintarkastusvelvollisuuteen ei tehty muutoksia (HE 89/2015, 11-12). Keväällä 2016 työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) ryhtyi selvittämään tilintarkastusvelvollisuuden rajojen muuttamista osana tilintarkastuslain muutostarpeita⁷ (TEM-työryhmä 2018, 11).

Myös yleisesti ottaen vain kolmannes EU-jäsenmaista korotti lakisääteisen tilintarkastuksen rajoja direktiivin seurauksena. Jäsenmailla on kuitenkin pääsääntöisesti huomattavasti korkeammat rajat kuin Suomella⁸, jolla on tällä hetkellä EU:n jäsenmaista

⁵ Yritys valitsee tilintarkastajan, joten tilintarkastaja on toimeksiantosuhteessa tarkastettavaan yritykseen nähden (ks. esim. TTL 2 §; liite 3).

⁶ Pienyritykset ovat artiklan 3 määritelmän mukaan kooltaan sellaisia, että niiden osalta ylittyy enintään yksi seuraavista: tase 4 000 000 euroa, liikevaihto 8 000 000 euroa ja työntekijät 50. Jäsenvaltioilla on mahdollista asettaa taseen ja liikevaihdon rajat kuitenkin enintään niin, että rajat ovat tase 6 000 000 ja liikevaihto 12 000 000.

⁷ Muut olivat hallinnon tarkastus sekä toimintakertomuksen tilintarkastuksesta luopumisen vaikutukset ja siihen liittyvän keskeisen sääntelyn muutokset. (Asettamispäätös TEM/669/00.04.01/2016)

⁸ Suomessa tilintarkastusvelvollisuuden rajat on määritetty TTL 2.2:ssa. Ks. myös luku 1.4 ja liite 3.

toiseksi matalimmat rajat Maltan jälkeen. Ruotsi⁹ on tilastossa kolmantena, Suomea noin tuplasti korkeammilla rajoilla.¹⁰ Norjassa on vuorostaan Ruotsia huomattavasti korkeammat rajat.¹¹ Muutamassa maassa on kahdenlaisia rajoja, yksi kevyemmälle ns. *review* -tyyppiselle tarkastukselle ja toinen varsinaiselle tilintarkastukselle (mm. Tanska, Viro ja Ranska). Saksassa ja Alankomaissa on hyödynnetty täysin EU-direktiivin mahdollistamat rajat.¹² (TEM-työryhmä 2018, 64.) Kansainvälisestä näkökulmasta tarkastellen suomalaisessa tilintarkastuskäytännön matalia raja-arvoja on perusteltu yhteiskunnallisella eli laajemman intressipiirin merkityksellä – kyse ei siis vain ole johdon ja osakkeenomistajien suhteen kontrolloinnista vaan myös velkojista ja veronäkökulmasta. (Ruuhonen 2017, 42-43).

1.2 Tutkimusongelman täsmennys ja tutkimuskysymys

Tutkimuksen piirissä verotukseen liittyviä kysymyksiä on perinteisesti tarkasteltu varsin monialaisesti, mutta haasteena on ollut muodostaa vertailevaa vuoropuhelua tutkimustulosten ympärille.¹³ Tieteenalakohtaiset termistöt ja näkökulmat muodostavat ikään kuin eri kielen, mikä on aiheuttanut haastetta tutkimuslöydöksiä yhdistävälle verotustutkimukselle. Laskentatoimen tutkimuksen piirissä verotukseen liittyvät kysymykset keskittyvät yleensä verotuksesta aiheutuvien kustannusten minimointiin tai niiden välttämiseen, taikka veroilmoitusten informaatioarvoon ja vaikutukseen yrityksen arvonmäärityksessä. (Hanlon & Heitzman 2010, 127-128.) Tilintarkastuksen merkitys verovalvonnan kannalta on kuitenkin pitkälti kartoittamatta kirjallisuudessa. (Ojala ym. 2015, 4).

Ojala, Collis, Kinnunen, Niemi ja Troberg (2016, 4) huomasivat tutkiessaan pienyritysten syitä päätyä vapaaehtoiseen tilintarkastukseen viitteitä johdon halusta parantaa yrityksen tuottaman taloudellisen informaation eli verotusten pohjana olevien tietojen

⁹ Ruotsissa paine päinvastainen tilintarkastusvelvollisuudelle on päinvastainen. Komiteamietinnön mukaan kokemukset tilintarkastusvelvollisuudesta luopumisesta ovat olleet negatiiviset ja kustannukset valvonnalle suuret. Ks. esim. RIR 2017:35, 5-9.

¹⁰ Tase 150 000, liikevaihto 300 000, henkilöstö 3.

¹¹ Tase 2 500 000, liikevaihto 625 000, henkilöstö 10.

¹² Tase 6 000 000, liikevaihto 12 000 000, henkilöstö 50.

¹³ Verotukseen liittyvää kirjallisuutta on esimerkiksi taloustieteen, rahoituksen, laskentatoimen ja oikeustieteen näkökulmasta.

uskottavuutta verottajalle. Aikaisemmassa kirjallisuudessa skenaariota tarkastellaan tosin lähinnä yrityksen harjoittaman veroaggressiivisuuden kannalta. Esimerkiksi todennäköisyys yrityksen veronalaiseen tulokseen tehtyihin muutoksiin verottajan suunnalta on pienempi, kun yritykseen on tehty (vapaaehtoinen) tilintarkastus auktorisoidun tilintarkastajan toimesta. Mielenkiintoisena kysymyksenä onkin, vaikuttaako tilintarkastuksen teettäminen tosiasiasa verottajan näkemykseen tilinpäätöstietojen luotettavuudesta. Yritysten omistaja-johtajat itse uskovat tähän yhteyteen haastatteluaineiston perusteella, sillä he toteavat tilintarkastuksen hyötynä sen tuoman lisäarvon verottajan suuntaan.

Varsinkin viimeaikaisissa tutkimuksissa on havaittu viitettä tilintarkastuksen vaikutuksesta siihen, miten verottaja suhtautuu yrityksen verosuunnitteluun ja toisaalta veroaggressiivisuuden mahdollisuuteen (Ojala ym. 2015). Havaitun yhteyden merkitystä ja taustatekijöitä ei kuitenkaan ole juuri pysytty kartoittamaan tarpeeksi. Todennäköisesti tämä johtuu siitä, ettei kvantitatiivisen mittariston luomiselle ole ollut tarpeeksi muuta empiiristä tutkimusta tukena. Suomessa pienyrityksiin tehtyjen tilintarkastusten ja veromukautusten välistä yhteyttä ovat kuitenkin viimeksi kartoittaneet Ojala ym. (2015). Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella tekijöitä (erityisesti tilintarkastusta), jotka saattavat vaikuttavat verottajan tekemiin mukautuksiin verotuksen pohjana olevien tilinpäätöksen mukaisiin tilikauden tuloksiin. He raportoivat tutkimustuloksissaan, että vakimuotoinen tilintarkastuslausunto vähentää todennäköisyyttä verottajan tekemiin mukautuksiin tilinpäätösinformaatiossa. Yhteys näiden kahden elementin välillä on suora, sillä malli kontrolloi veroaggressiivisuutta ja muita mahdollisia vaikuttavia tekijöitä. (Ojala ym. 2015, 36). Tilastollista yhteyttä ei kuitenkaan löydetty esimerkiksi varauman sisältävän lausunnon¹⁴ ja verottajan tekemien mukautusten välille.

Havaittu yhteys tilintarkastajan ja verottajan näkemyksen välillä on havaittu empiirisesti nimenomaan tilastollisissa tutkimuksissa. Tutkimusmetodista johtuen työn johtopäätöksenä on voitu arvioida vain kahden tekijän yhteyden määrää. Varsinaisen kausaliteetin ja vaikutussuhteen arvioinnissa tutkimukseni ottaa kantaa näin ollen teemaan hyvin erilaisesta näkökulmasta.¹⁵ Käsillä olevan työn keskeisin kontribuutio

¹⁴ Ts. mukautettu, epäpuhdas tilintarkastuskertomus.

¹⁵ Maxwell (2005) toteaa melko selkeäpiirteisesti, että jompaankumpaan menetelmään orientoituneet tutkijat kysyvät ja pohtivat erilaisia kysymyksiä. Hänen mukaansa kvalitatiivisen tutkimuksen tekijät yleensä kiinnostuvat miten jokin tekijä x vaikuttaa ilmiön y muodostumiseen ja millaisessa prosessissa

verotuksen ja tilintarkastuksen väliseen yhteyteen on mahdollisuus ainutlaatuisella tapaa vertailla sekä verottajan että tilintarkastajien näkemyksiä teemasta. Kuten aikaisemmin todettiin, tutkimustuloksissa havaittu yhteys tilintarkastusten ja verotuspäätösten välillä on osoittanut jonkinasteista korrelaatiota, mutta yhteyden luonteen tarkempi tarkastelu ei tilastollisin menetelmin ole ollut mahdollista.

Tarkoituksena työssäni on siis tarkastella sitä, millaisessa roolissa tilintarkastus on verottajan ja tilintarkastajien itsensä silmin pienyritysten verovalvonnassa. Tutkimuksessa on tarkoitus keskittyä juuri pienyrityskenttään, sillä se muodostaa huomattavimman osan suomalaisista yrityksistä ja tällaisella näkökulmalla voidaan ottaa erääksi näkökulmaksi tutkimuksessa myös kysymys tilintarkastusvelvollisuudesta.¹⁶ Tutkimuskysymykseni on näin ollen; *minkälainen rooli yksityisten pienyritysten (vapaaehtoisella) tilintarkastuksella on verottajan näkökulmasta?*

Tutkimuskysymystä lähestytään ensinnäkin kartoittamalla sitä, onko tilintarkastuksella merkitystä verottajan ja tilintarkastajien mielestä. Kysymyksen asettelulla voidaan arvioida haastateltavien kokemuseräistä näkemystä siitä, onko tilintarkastajilla roolia verovalvonnassa. Tilintarkastuksen merkitystä tarkastellaan tilintarkastuksen tuoman uskottavuuden, tilintarkastuksen toimittaneen tilintarkastajan henkilön sekä tilintarkastuskertomuksen muodon merkityksen kannalta.¹⁷ Toisaalta tilintarkastuksen merkitystä voidaan tarkastella myös sitä kautta, kehen tilintarkastusvelvollisuuden pitäisi ulottua. Kuten edellisessä luvussa todettiin, tutkimusprosessin aikana TEM:n asettama virkamiestyöryhmä pohti mahdollisia muutostarpeita tilintarkastuslakiin, keskittyen erityisesti sekä hallinnon tarkastukseen että tilintarkastusvelvollisuuden rajoihin.¹⁸ Työryhmän muistio ja samalla ehdotus rajojen nostamisesta julkaistiin tammikuun puolella, mutta lausuntokierros muistion ehdotuksista päättyi vasta haastattelujen jälkeen. Tästä syystä haastattelujen avulla pystyttiin mielenkiintoisella tapaa kartoittamaan asiantuntijoiden arvioita tilintarkastusvelvollisuuden merkityksestä pienyrityksissä.

tämä vaikutussuhde syntyy verrattuna kvantitatiiviseen näkökulmaan, jossa pohditaan määrällisesti sitä vaikutusta, joka tekijällä x on ilmiöön y. (ks. Moll, Major & Hoque 2006, 377).

¹⁶ Pienyrityksen määrittelystä ks. tarkemmin keskeisimmät käsitteet luku 1.4., ja keskustelu tilintarkastusvelvollisuuden rajoista, kts. luvut 2.4, 4.8 ja 5.3.

¹⁷ Tarkastelunäkökulmiin on löydettävissä perustelut aikaisemmasta tutkimuksesta, ks. luku 3..

¹⁸ Ks. TEM031:00/2016.

Haastattelukysymysten (liite 1 ja liite 2) taustalla oleviin näkökulmiin ja perusteluihin palataan tarkemmin luvuissa 2 ja 3.

1.3 Tutkimuksen rajaus

Tutkimuksessa on tarkoitus kartoittaa tilintarkastajan roolia pienyrityksen verovalvontaympäristössä. Tällöin on olennaista pyrkiä ymmärtämään eri näkökulmia pienyrityksiin kohdistuvasta verovalvonnasta. Esimerkiksi Verohallintolain (2010/503) mukaan Verohallinnon tehtävänä on verovalvonta (VerohallintoL 2 §). Toisaalta tilintarkastuksen eri osa-alueita ja niiden yhteyksiä verokysymyksiin pystyvät parhaiten arvioimaan itse tilintarkastajat. Näin ollen keskiössä ovat sekä verottajan edustajien että tilintarkastajien käsitykset tilintarkastuksen merkityksestä pienyritysten verovalvonnassa. Verottajan edustajista keskityttiin verotarkastajiin, sillä heidän vastuullaan on Verohallinnon erityisvalvonta eli perusvalvonnan täydentäminen. Perusvalvontaa voi kuvailla rutiininomaiseksi veroilmoitusten läpikäymiseksi, kun taas verotarkastus keskittyy tosiseikkojen ja lisäinformaation keräämiseen yrityksestä tarpeen vaatiessa.¹⁹ Näin ollen verotarkastajat ovat tilintarkastajien tavoin kiinteässä yhteydessä yrittäjiin ja heillä on oletettavasti erilaisia näkemyksiä tilintarkastuksen merkityksestä. Tutkimuksessa pyritään kartoittamaan näkemyksiä myös siitä, minkälaiseen rooliin mahdollisesti nostettavat tilintarkastusvelvollisuuden rajat vaikuttavat. Tästä syystä aineistossa huomioitiin lisänä TEM:n virkamiehen sekä Finanssivalvonnan tarkastajien näkemyksiä.

Tutkimuksen keskiössä ovat pienyritykset²⁰, sillä osana tutkimusta pyritään kartoittamaan näkemyksiä tilintarkastusvelvollisuuden merkityksestä yrityskentän pienimmissä toimijoissa. Pienyritykset kuitenkin muodostavat keskeisen osan paitsi EU:n myös Suomen yrityskentästä, sillä ne edustavat merkittävää osaa talouden kasvuedellytyksistä ja työtarjonnasta.²¹ (Ojala ym. 2015, 2-3.) Perinteisesti tilintarkastustutkimuksessa on tarkasteltu tekijöitä, jotka soveltuvat lähinnä pörssilistattuihin yrityksiin. Esimerkiksi pienyrityskontekstin huomioiminen tutkimuksessa on tärkeää siitä näkökulmasta, että

¹⁹ Perus- ja erityisvalvontaan palataan tarkemmin luvussa 2.3.

²⁰ Tarkempi määrittely, ks. luku 1.4.

²¹ Esimerkiksi EU:ssa 98 % ovat pienyrityksiä ja työpaikoista lähes puolet (48 %) keskittyy niihin. Suomessa pienyritykset kattavat 35 % kokonaisliikevaihdosta ja 48 % työtarjonnasta. (Ojala ym. 2015.)

useimmat pienyritykset ovat yksityisesti omistettuja (??). Yksityisesti omistettuihin yrityksiin ja niihin kohdistuva tutkimus on kuitenkin ollut vähäistä julkisesti omistettuihin, pörssilistattuihin yrityksiin verrattuna. Tilintarkastuksen merkitys erilaisessa yrityskontekstissa niin omistuksen kuin mahdollisesti rahoittajien suhteen asettaa aikaisempien tutkimusten teoreettiselle tarkastelulle pienyritysten kannalta. (Langli & Svanström 2014, 148-149.)

Tutkimusprosessin aikana TEM:n virkamiestyöhanke päätti työnsä tilintarkastuslain muutostarpeista.²² Kevään 2018 aikana työryhmän ehdotukset hallinnon tarkastuksesta ja tilintarkastusvelvollisuudesta aiheuttivat paljon keskustelua eri tahoilla.²³ Hanke on vielä keskeneräinen, sillä muutosehdotus ei ole vielä edennyt hallituksen esityksen tasolle. Tilintarkastusvelvollisuuden tosiasiallisten vaikutusten syvälinen arviointi jää näin ollen tutkimuksen ulkopuolelle eikä tutkimuksella ole tarkoitus ottaa niihin kantaa.²⁴

1.4 Keskeisimmät käsitteet

Tilintarkastusvelvollisuus

Tilintarkastusvelvollisuudesta säädetään tilintarkastuslain 2 luvussa. Sen mukaan yhteisössä ja säätiössä on valittava tilintarkastaja ja toimitettava tilintarkastus sen mukaan kuin tilintarkastuslaissa ja muussa laissa säädetään. Lähtökohtana on, että kirjanpitolain mukaiset kirjanpitovelvolliset yhteisöt ja säätiöt valitsevat tilintarkastajan. Tilintarkastusvelvollisuudella on näin ollen keskeinen yhteys kirjanpitovelvollisuuteen.²⁵

Käytännössä tilintarkastus on vapaaehtoista kaikkein pienimmissä kirjanpitovelvollisissa yhteisöissä. Tilintarkastaja saadaan jättää valitsematta, jos kahtena peräkkäisenä tilikautena täyttyy enintään yksi seuraavasta kolmesta edellytyksestä: taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa, liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa ja palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä. (TTL 2:2.1.) Edellä mainittujen edellytysten täyttyessä asianomaisessa yhteisössä saa yhtiökokous tai muu ylintä päätösvaltaa käyttävä toimielin päättää tilintarkastajan valitsematta jättämisestä.

²² ks. TEM031:00/2016.

²³ Keskustelussa korostuvat eri edunvalvontaryhmien intressit. Ks. esim. Y-studio 8.2.2018,

²⁴ Ks. myös luku 6 Johtopäätökset, jossa pohditaan tutkimuksen rajoitteita.

²⁵ Kts. lisää KPL 1 §.

Tilintarkastuslaki antaa mahdollisuuden kirjanpitovelvolliselle yhteisölle valita tilintarkastaja vapaaehtoisesti, vaikkei kyseisellä yhteisöllä olisi lakiin, yhtiöjärjestykseen, yhtiösopimukseen tai sääntöön perustuvaa velvollisuutta valita tilintarkastaja. Tällöin päätösvaltaa käyttävät omistajat voivat päättää tilintarkastuksen järjestämisestä ja tilintarkastajan valinnasta. Vaikka tilintarkastus toimitetaan vapaaehtoisesti, pätee myös tässä tapauksessa niin kutsuttu kansainvälinen *audit is an audit* -sääntö eli tilintarkastajan valinnassa ja tilintarkastuksen suorittamisessa on noudatettava tilintarkastuslain säännöksiä. Tämä perustuu paitsi kansalliseen lakiin myös kansainvälisiin säännöstöihin hyvästä tilintarkastustavasta ja eettisistä periaatteista. Erilaisia helpotettuja tai osittaistarkastuksia, joita tehdään esimerkiksi Yhdysvalloissa, ei suomalaisissa tarkastuksissa juuri tunneta. (Horsmanheimo, Kaisanlahti & Steiner 2017, 45; Niemi, Kinnunen, Ojala & Troberg 2012, 3).

Näin ollen tilintarkastajaksi voi valita vain TTL:n vaatimusten mukaan hyväksytty tilintarkastaja, ja tilintarkastajan valvonta ja vastuu määräytyvät TTL:n mukaisesti. Keskeiseksi kuitenkin nousee, mihin tarkoitukseen tilintarkastus on valittu, sillä edellä mainittu pätee, kun tarkastuksen kohteena ovat yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpito ja tilinpäätös sekä hallinto. Muu tilintarkastuslain soveltamisalaan kuuluva tehtävä, esimerkiksi yleisluonteinen tarkastus, tarkoittaa, että tilintarkastajan velvollisuudet ja vastuut määräytyvät kyseisen toimeksiannon perusteella.²⁶ (Horsmanheimo ym. 2017, 45.)

Tilintarkastus ja tilintarkastaja

Tilintarkastaja on tilintarkastuslain mukaan hyväksytty luonnollinen henkilö tai tilintarkastusyritys, joka on lain mukaan oikeutettu tekemään tilintarkastuksia. Suomessa tilintarkastuslain mukaan hyväksytyjä tilintarkastajia ovat HT-tilintarkastajat, KHT-tilintarkastajat, JHT-tilintarkastajat sekä tilintarkastusyhteisöt. (ks. lisää TTL 6 §.)

Pienyritys

Tutkimuksessa pienyrityksellä tarkoitetaan tässä tapauksessa sellaista yritystä, joka ei ole tilintarkastusvelvollinen. Vaikka kirjanpitolaki tuntee käsitteen pienyritys²⁷, tutkimuksen

²⁶ On siis olennaista, onko kyse TTL 1:1.1:n 2 kohdan vai 1:1.4:n mukaisesta toimeksiantotehtävästä.

²⁷ Kirjanpitolaki (1:4) määrittelee kirjanpitovelvollisen, jolla sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella ylittyy enintään yksi seuraavista kolmesta raja-arvosta tilinpäätöspäivänä: 1) taseen loppusumma 6 000 000 euroa; 2) liikevaihto 12 000 000 euroa; 3) tilikauden aikana palveluksessa keskimäärin 50 henkilöä.

kannalta mielenkiintoisimman asettelun tarjoaa veroviranomaisten näkökulma yrityksiin, joiden ei välttämättä tarvitse tehdä tilintarkastusta, mutta ovat voineet siihen päätyä.

Suomessa pienyritykset ovat huomattava osa taloutta niin työllistäjinä kuin veronmaksajina. Yrityskannasta lähes kaikki suomalaiset yritykset ovat luettavissa Euroopan unionin suosituksen mukaiseen määritelmään pk-yrityksestä. Esimerkiksi vuonna 2012 lähes 98 % suomalaisista yrityksistä lukeutui pienyritykseksi ja liikevaihdoltaan ne kattoivat yli kolmasosan koko vuoden kaikkien yritysten liikevaihdosta. Lisäksi pk-yritykset työllistivät lähes 65 % koko maan yritysten henkilöstöstä, josta pienten yritysten osuus oli lähes puolet. (Tilastokeskus 2012). TEM:n työryhmän muistion perusteella tilintarkastusvelvollisia ovat tällä hetkellä 60 000-75 000 yritystä Suomen 280 000 yrityksestä. Mikäli rajoja nostettaisiin mikroyritystasolle niin, että mikroyritykset rajattaisiin tilintarkastusvelvollisuuden ulkopuolelle, noin 30 000 yritystä olisi tilintarkastusvelvollisuuden piirissä. Mikäli rajoja nostettaisiin pienyritystasolle, kattaisi lakisääteinen tilintarkastusvelvollisuus enää 3 100 yritystä. (TEM-työryhmä 2018, 72.)

Tämä määrittely on siis sidoksissa lain mukaisiin raja-arvoihin, jotka määrittelevät yrityksen kokoa (liikevaihto, tase ja henkilöstö). Tämän lisäksi pienyritykselle voidaan kuitenkin antaa myös muunlaisia tarkennuksia. Esimerkiksi Riistama (2000, 78) määrittelee omassa työssään pienehkön yrityksen tarkoittavan yrittäjän henkilökohtaista osallistumista ja valvontaan perustuvien toimintojen organisointia eikä aseta kokoa mittaavia tunnuslukuja. Joissain haastattelukysymyksissä siis kysyn erikseen sellaisista yhtiöistä, joilla ei ole erotettua johtoa ja omistusta tai ulkopuolista lainottajaa. Näillä yrityksillä voi olla toiminnan suhteen riskiä huomattavasti enemmän esimerkiksi liiketoiminnan keskittymisen tai investoitavien varojen rajallisuuden vuoksi (Riistama 2000, 79).

Verovalvonta ja kontrolli

Tutkimuksen otsikossa mainittua verovalvontaympäristöä tarkastellaan sekä jälkikäteisen verovalvonnan että kontrollin näkökulmasta.²⁸ Verovalvonnassa erityistarkastuksia tekevät verotarkastajat, joille ohjataan perusvalvonnasta lisätarkastelun vaativat verovelvolliset yritykset. Verotarkastuksessa selvitetään, onko Verohallinnolle annettu

²⁸ Ks. tarkemmin luku 2.

oikeat ja riittävät tiedot lainmukaisen verotuksen toimittamiseksi ja maksuvelvollisuuden täyttämiseksi. Verotarkastuksessa selvitetään tarkastettavan toiminnan laatu ja laajuus tarvittavilta osin sekä se, miten toiminta on merkitty kirjanpitoon ja onko kirjanpidon tiedot ilmoitettu oikein Verohallinnolle. Verohallinto valvoo näin myös kirjanpitojen luotettavuutta. (Hyvä verotarkastustapa.) Tilintarkastajat ja verotarkastajat keskittyvät siis saman yrityksen julkaiseman informaation arviointiin.²⁹

Kontrollissa tarkastellaan jälkikäteistä valvontaa täydentävää ohjauksen ja veroneuvonnan elementtiä, jossa nousee esiin tilintarkastuksen merkitys. Pienyrityksen verovalvontaympäristö rakentuu tutkimuksessa näin ollen sekä ohjauksesta että jälkikäteisen valvonnan yhdistelmästä.

Tilintarkastuksen rooli: luottamus

Kuten kappaleessa 1.1 todettiin, tilintarkastuksen perinteinen muodollinen perusta on Suomessa liitetty laillisuusvalvontaan ja sitä kautta luottamukseen taloudellisten tietojen varmennuksen osalta. Tutkimuksessa luottamusta käsitellään erityisesti tilintarkastukseen liitettyjen käsitysten perusteella. Teoreettisesti luottamuksen käsitettä on tarkasteltu tilintarkastustutkimuksissa agenttikustannusten pienentämisen näkökulmasta.³⁰ Toisaalta luottamusta voi ajatella laajemmin sitä kautta, voiko tietyn yhteiskunnan tasolla puhua korkean luottamuksen yhteisöistä. (kts. Eierle, Hartlieb, Hay, Niemi & Ojala 2017.) Tällöin tilintarkastuksen merkitystä luottamuksen ylläpitäjänä voidaan tarkastella siitä näkökulmasta, minkälaista ja kenen tiedontarvetta tilintarkastus ylipäättään palvelee. Näkökulmaa tarkastellaan kartoittamalla suomalaisen yritysverojärjestelmän piirteitä luvussa 2.

1.5 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen rakenne

Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen, joten sen tarkoituksena on lisätä ymmärrystä aiheesta. Näin pystytään kartoittamaan suuntaviivoja myös mahdolliselle myöhemmälle tutkimukselle. Tutkimuksen empiirisen aineiston keräämiseen käytetään haastattelua, tarkemmin sanottuna teemahaastattelua. Haastattelun valintaa tutkimuksen

²⁹ Vrt. luku 1.1.

³⁰ Agenttikustannuksista Verohallinnon näkökulmasta tarkemmin, ks. luku 3.2.

toteutustavaksi voi perustella sillä, että kyseessä on melko vähän kartoitettu aihealue. Esimerkiksi Koskinen, Alasuutari ja Peltonen (2005, 106) toteavat, että haastattelu on usein ainoa keino kerätä ihmisten asioille antamia merkityksiä ja tulkintoja. Verottajan näkemyksiä tilintarkastuksesta on luontevinta selvittää juuri kysymällä suoraan itse mielenkiinnon kohteelta asiasta. Aineistoa kerätään teemahaastattelulla eli puolistrukturoidulla haastattelulla, joten keskeinen haastattelua ohjaava instrumentti on haastattelurunko. Ensinnäkin se hahmottaa haastattelun kulkua ja varmistaa, että tarvittavat kysymykset esitetään. Toisaalta se varmistaa, että haastattelu sujuu mahdollisimman luontevasti. (Koskinen ym. 2005, 108). Kysymysten tehtävä on tuottaa kaikki sellainen informaatio, jonka voi myöhemmin tulkita teorian avulla, joten kysymysten järjestäminen teorian mukaisesti ei palvele tarkoitusta (Koskinen ym. 2005, 109).

Johdannon lisäksi tutkimuksessa on viisi muuta lukua, joissa esitellään tutkimusprosessia vaiheittain. Toisessa (johdannon jälkeisessä) luvussa kartoitetaan suomalaista verovalvontaympäristöä ja tilintarkastusta sen osana. Luvussa osoitetaan, että tilintarkastuksella on merkitystä kontrollimekanismina. Kolmannessa luvussa esitellään aikaisempaa, aiheen kannalta relevanttia tutkimusta, jonka perusteella pystytään hahmottamaan, minkälainen kontrollimekanismi tilintarkastus mahdollisesti on. Neljännessä luvussa siirrytään tutkimuksen empiirisen osioon, haastatteluaineiston kuvailuun ja analyysiin. Viidennessä luvussa nostetaan esiin keskeisimmät päätelmät analyysin perusteella kuudennen luvun eli johtopäätösten tueksi.

2 SUOMALAINEN VEROVALVONTAYMPÄRISTÖ

Tutkielman tarkoituksena on ymmärtää suomalaista verovalvontaympäristöä pienyritysten näkökulmasta. Kuten luvussa 1.3 todettiin, verovalvonnalla tarkoitetaan ensisijaisesti Verohallintoon keskitettyä toimintaa, jolla varmistetaan verotuksen tavoitteita. Näin tämä on varmasti yleisesti myös helposti ymmärrettävissä, mutta aikaisemmassa tutkimuksessa on havaittu tilintarkastajien raporttien mahdollinen merkitys verottajan kannanotoissa verotettavaan tulokseen.³¹ Tässä luvussa pyritään kartoittamaan keskeisimmät toimijat pienyrityksiin kohdistuvassa verovalvonnassa. Luvun perusteella tehdään oletus siitä, että tilintarkastajilla on keskeinen merkitys kontrolloivana tahona lakisääteistä tilintarkastusta suorittaessaan. Ensimmäisessä alaluvussa tuodaan esiin verotuksen tavoitteita, joita verovalvonnalla pyritään turvaamaan. Toisessa alaluvussa esitellään yritysverotuksen systematiikkaa ja sen kiinteää yhteyttä yrityksen tekemään kirjanpitoon. Kolmannessa alaluvussa esitellään verovalvonnan muotoja niin erityisvalvonnan (johon verotarkastajat kuuluvat) kuin veroneuvonnan eli kontrollin näkökulmasta. Viimeisessä alaluvussa nostetaan esiin tilintarkastusvelvollisuuteen liittyvä ajankohtainen keskustelu, ja sen merkitys tutkielman kannalta. Lopuksi luvun keskeisistä teemoista on yhteenveto.

2.1 Verotuksen tavoitteet ja keskeinen sääntely

Raportointikulttuurin taustalla vaikuttaa keskeisesti se, onko tietyn maan oikeusjärjestelmä luettavissa tapaoikeuteen (*common law*) vai säädösoikeuteen (*code-law*), sillä jälkimmäisessä on perinteisesti ollut enemmän yksityisesti omistettuja yrityksiä, rahoitus on velkapainotteista, tilintarkastusammattikunnan kehitys on ollut lyhyempi ja verotettavalla tuloksella on vahva yhteys tilinpäätösraportteihin (Nobes & Parker 2006, 28-37).³² Suomi on luettavissa säädösoikeuteen.³³ Näin ollen yrityksen tuottaman taloudellisen informaation tavoitteet vaihtelevat maittain. Myös Powerin

³¹ Kts. luku 1.2.

³² Tilintarkastuksesta voidaan erottaa mannermainen käytäntö, jossa tilintarkastajan auktorisointi on kaksipuolainen järjestelmä (Niemi ym. 2012, 3).

³³ Muita ovat esimerkiksi Saksa, Ranska ja Italia (Nobes & Parker 2006, 29).

(1997, 2-3) mukaan valvonta ja toisen tekemisten tarkastaminen ovat kulttuureihin sidoksissa oleva ilmiö. Erilaiset normit ja totutut tavat vaikuttavat niihin instituutioihin, joilla valvontaa toteutetaan. Vaikka ihmisiin on sisäänrakennettuna ajatus tilivelvollisuudesta (*accountability*), konkreettiset tavat, joilla valvontaa tehdään vaihtelevat. Raportointikulttuurien erot tulevatkin merkittäviksi siinä kohtaa, kun pohditaan kenen tiedontarpeisiin yritykset julkaisevat tilinpäätöksiä. Mikäli verottajan intressit ovat ristiriidassa toisen ryhmän kanssa, on tehtävä valinta kumman intressit painavat enemmän.³⁴ Esimerkiksi Yhdysvalloissa, Iso-Britanniassa ja Alankomaissa tilinpäätösraportoinnilla pyritään suosimaan sijoittajien näkökulmaa verotuksen sijaan, kun taas Suomessa, Ranskassa ja Saksassa verottajan näkökulma dominoi raportointia ja sen valvontaa. (Niemi ym. 2012, 3; Nobes & Parker 2006, 488.) Suomalaisessa käytännössä yritysten tilinpäätösraportointi on pohjana verotuksen tiedoille (Niemi ym. 2012, 3). Myös tilintarkastuksen kannalta olennaista on erottaa tyypilliset maakohtaiset erot oikeusjärjestelmissä. Koska tilinpäätösraportointia ohjaavat tietyt tarpeet, myös tilintarkastuksessa joudutaan kiinnittämään huomiota näihin erityispiirteisiin. Esimerkiksi pienyrityksissä joudutaan ottamaan monesti kantaa verotukseen. (Niemi ym. 2012, 3-4.)

Verovalvontaan liittyvät olennaisena osana myös verotuksen tavoitteet, joita sillä pyritään turvaamaan. Myrskyn ja Malmgrénin (2014, 1-2) mukaan verotuksen tavoitteet, jotka ovat eri ajankohtina erilaisia, kuvastavat veropolitiikkaa. Tärkeimmäksi tavoitteeksi voi ajatella julkisyhteisöjen varojen tarpeen tyydyttäminen (niin kutsuttu *fiskaalinen tavoite*). Perusteiltaan verotuksen tavoitteet heijastavat yleisiä käsityksiä yhteiskunnalle asetettavista tehtävistä. Yhteiskunnan perustehtävien (rauhan ja järjestyksen ylläpitäminen ja yksilön vapauden takaaminen) lisäksi voidaan todeta erilaiset yksilön taloudelliseen turvallisuuteen liittyvät hyvinvointitehtävät.³⁵ Tehtävää toteuttavat sekä julkisen että yksityisen sektorin toimijat, eikä rajanveto tehtävien jakautumisen välille ole mielekästä tehdä, sillä samanlaisia palveluita (terveyspalvelut) tuotetaan nykyään

³⁴ Valinnat liittyvät yleensä siihen, minkälaista laskentajärjestelmää esimerkiksi kulukirjausten tai osinkojen kirjanpitoikäsitteilyn kannalta suositetaan. (ks. esim. Nobes & Parker 2006, 489-493.)

³⁵ Suomalaista yhteiskuntarakennetta voi muodoltaan kuvailla pohjoismaiseksi hyvinvointimalliksi, jossa erityispiirteinä ovat yhteisin verovaroin rahoitetut universaalit (koko väestöön ulottuvat) julkiset hyvinvointipalvelut (esimerkiksi terveyspalvelut) sekä sosiaaliset tulonsiirrot. Hyvinvointivaltioksi kutsutaan sellaista valtiota, jossa tulonsiirtojärjestelmällä ja julkisella sektorilla on merkittävä osuus kansantaloudessa tasaamalla yksilöiden tuloja sekä poistamalla tulariskejä ja köyhyyttä. Hyvinvointipolitiikka taasen tarkoittaa niitä toimia, joilla edistetään hyvinvointia konkreettisin tavoin. (Myrsky 2013, 17)

molemmissa. Pääosa julkisyhteisöjen tuloista, joista osa palautuu yksityiselle sektorille tulonsiirtoina ja yritystukina, on peräisin kotitalouksilta ja yrityksiltä kannettavista veroista.³⁶ Suomen bruttokansantuotteesta (toteutuneesta tuotannosta) suurimman osan muodostavatkin julkiset palvelut, mikä on merkinnyt korkeaa veroastetta. (Myrsky 2013, 15-23.)

Myös Verohallinnon strategiassa (2013-2018) otetaan myös kantaa verovalvontaa ohjaaviin tavoitteisiin. Keskeiseksi toiminta-ajatukseseen Verohallinto toteaa verotuksen toteuttamisen *oikean määräisenä ja oikeaan aikaan* yhteiskunnan toimintojen rahoittamiseksi.³⁷ Toiminta-ajatuksen toteutumisen taustalla on tavoite verojen kertymisestä ajantasaisesti eli maksuunpanot tehtäisiin lähellä sitä ajankohtaa, jolloin verotettava tulo on syntynyt, mikä puolestaan edellyttää asiakkaiden oma-aloitteista verojen maksamisen edistämistä. Strategisina tavoitteinaan Verohallinto ilmoittaa verovajeen pienentämisen merkittävästi siten, että veromyönteisyys on hyvällä tasolla, verolainsäädäntö vaikuttavaa ja väärin toimimisen mahdollisuudet minimoidaan. Viimeisen kohdan Verohallinto pyrkii toteuttamaan muun muassa verovalvonnalla ja ennakoivalla ohjauksella.

Verotuksen säätämisyjärjestyksestä on erillinen säännös perustuslaissa (1999/731), jonka mukaan verosta säädetään lailla, joka sisältää säännökset verovelvollisuuden ja veron suuruuden perusteista sekä verovelvollisen oikeusturvasta. (PeL 81 §.) Näin ollen eduskunta asettaa ne normit, joihin verovelvolliset ja viranomaiset, kuten Verohallinto toiminnassaan nojautuvat. Laista on ilmevä verovelvollisuuden ja veronalaisuuden perusteet, selvät normit veron määrittämistä varten ja riittävät oikeussuojakeinot. Lisäksi verotusta koskee joukko lakia alemmanasteisia säädöksiä, kuten Verohallinnon päätökset ja ohjeet, joiden antamiseen on laissa selvä valtuutuslainsäädäntö. Verohallinnon ohjeilla, tiedotteilla ja muulla tietotuotannolla onkin verotuksessa suuri tosiasiallinen merkitys. Esimerkiksi Verohallintolain 2.2§:n mukaan Verohallinnon on edistettävä oikeaa ja yhdenmukaista verotusta sekä kehitettävä Verohallinnon palvelukykyä. Ohjauksen perusteet juontuvat siis laista, mutta se on luonteeltaan kuitenkin muuta kuin sitovaa normistoa. Monet alemmat viranomaisesti yleisesti päätyvät noudattamaan ohjeita

³⁶ Yritykset kattavat n. 10-13 %. Ks. myös luku 1.1 Verohallinnon tilastoista.

³⁷ korostus oma

sitovina, sillä ne ovat informatiivisia ja käytännön kannalta merkittäviä.³⁸ (Myrsky & Malmgrén 2014; 21, 25.)

Kansallisen lainsäädännön lisäksi Suomessa sovellettava oikeus muodostuu myös EU-oikeudesta (lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö), jota kansallisten viranomaisten ja tuomioistuinten on otettava huomioon ja sovellettava. Käytännössä EU:n sisämarkkinatavoitteen saavuttamiseksi on pyritty harmonisoimaan kansallisten markkinoiden erityispiirteitä myös verojärjestelmien tai tilintarkastuksen välisiä eroja tasoittamalla. Toisaalta Myrsky & Malmgrén (2014, 19) korostavat, että välittömän verotuksen harmonisointi on ollut toistaiseksi vähäistä. EU:n jäsenvaltiot ovat toteuttaneet omaa verotusvaltaansa kansallisilla lainsäädännöillään, jota EU-oikeus rajoittaa siltä osin kuin se on välttämätöntä sisämarkkinoiden kannalta. Myös EU-tuomioistuin on todennut, että välitöntä verotusta koskeva päätösvalta kuuluu jäsenvaltiolle siltä osin kuin alaa ei ole yhteisön toimenpitein harmonisoitu. Tähän nähden suomalaista verojärjestelmää kuvaavat vahvasti edelleen kansalliset piirteet, kun taas tilintarkastusta koskevat säädökset ovat monilta osin kansainvälisiä.

Tilintarkastusta yleislakina sääntelee tilintarkastuslaki, joten lähtökohtaisesti se väistyy, mikäli muualla lainsäädännössä säädetään toisin (TTL 1 §). Tilintarkastuslakia täydentäviä säännöksiä onkin useissa eri laeissa, kuten yhteisöläainsäädännössä (mm. osakeyhtiölaki) sekä kirjanpitolaissa. Esimerkiksi kirjanpitolaissa todetaan tilintarkastusvelvollisuuden (jota tarkennetaan TTL:ssa) lähtökohta, ja Suomen lain mukaan oikeushenkilöt ovatkin kirjanpitovelvollisuuden lisäksi tilintarkastusvelvollisia. Kuitenkaan kaikkien yritysmuotojen ei toiminnan oikeudellisen luonteen perusteella tarvitse valita tilintarkastajaa, vaikka ne olisivat kirjanpitolain mukaan kirjanpitovelvollisia.³⁹ Tällaisia ovat yksityiset elinkeinonharjoittajat, kuten ammatinharjoittajat ja yksityiset toiminimet. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 121-123.)

Suomen lainsäädännön lisäksi kansainvälisen sääntelyn painoarvo korostuu jatkuvasti yhä enemmän. Euroopan yhteisöjen tärkein säännös on tilintarkastusdirektiivi eli alun

³⁸ Kansallisen lain ja alemmanasteisten säädösten lisäksi (elinkeino)verotuksen oikeuslähteisiin kuuluvat oikeuskäytäntö (esim. lainsoveltaminen) ja oikeuskirjallisuus. Jälkimmäisen merkitys korostuu varsinkin tilanteissa, joissa laki tai sen tulkinta ei ole täysin yksiselitteinen. Tähän keskusteluun myös Verohallinto voi ottaa osaa lausumallaan käsityksensä jostain tulkintaongelmasta (tulkintasuositus). (kts. esim. elinkeinoverotuksen oikeuslähteet Myrsky & Malmgrén (2014, 17-27); verotusmenettely ja muutoksenhaku esim. Myrsky ja Rabinä (2015, 1-12), arvonlisäverotuksesta esim. Äärilä, Nyrhinen ja Hyttinen 2015, (27-31).

³⁹ Tilintarkastusvelvollisuuteen palataan alaluvussa 2.4.

perin vuonna 2006 annettu ja vuonna 2014 viimeksi muutettu lakisäätteistä tilintarkastusta koskeva kahdeksas yhtiöoikeudellinen direktiivi eli tilintarkastusdirektiivi.⁴⁰ Alkujaan tilintarkastusdirektiivin tavoitteena oli pyrkiä varmistamaan tilinpäätösten uskottavuus ja luotettavuus sekä takaamaan sijoittajien luottamus pääomamarkkinoiden toimintaan. Uudistushankkeen taustalla vaikuttivat paitsi tarve tilintarkastusta koskevien säännösten yleistason harmonisointiin, perusteluissa mainittiin myös merkittävät tilinpäätösskandaalit (esim. Enron). Tehokkaalla viranomaisvalvonnalla sekä tilintarkastajiin kohdistuvalla entistä tiukemmalla omaehtoisella sääntelyllä haluttiin ennaltaehkäistä vastaavia ilmiöitä. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 130.)

EU-jäsenyyden vuoksi Euroopan unionin säännökset ovat keskeisiä, mutta hyvän tilintarkastustavan ja noudatettujen tilintarkastuskäytäntöjen kannalta IFAC⁴¹ on keskeisin organisaatio.⁴² Käytännössä tilintarkastusdirektiivi velvoittaa jäsenvaltioiden varmistavan lakisäätetyn tilintarkastuksen noudattavan kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja (esim. IFAC). (Tilintarkastusdirektiivi, 47-48.) Tehtäväkseen IFAC on määritellyt muun muassa yleisen edun palvelemisen valmistelemalla korkeatasoisia standardeja ja ohjeita, niiden noudattamisen edistämisen sekä laskentatoimen ammattilaisten toiminnan korkean tason edistämisen. (IFAC.) IFAC:n komitean IAASB:n⁴³ antamat kansainväliset laadunvalvontastandardit muodostavat keskeisen osan laskentatoimen alan ohjeistuksesta eettisten sääntöjen lisäksi. Tilintarkastukselle keskeisimmät IFAC:n standardien ryhmistä ovat IAASB:n laatimat ISA-standardit⁴⁴, joita sovelletaan lakisäätetyn tilintarkastukseen. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 130.) Vaikka tilintarkastusdirektiivi edellyttää tilintarkastusten suorittamista kansainvälisten tilintarkastusstandardien mukaisesti, EU:n komissio ei ole vielä tehnyt päätöstä standardien sitovasta käyttöönottamisesta EU:n alueella. Vaikka ne ovat Suomessa velvoittava osa hyvää tilintarkastustapaa varsinkin valvontaelinten ratkaisukäytännön mukaan, niiden noudattamiseen suhtaudutaan kuitenkin joustavasti erityisesti pienten yritysten tilintarkastuksissa. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 21.) Myös yrityksen taloudellisen informaation julkaisuvelvoitteet ovat

⁴⁰ Muutokset tehtiin direktiivillä 2014/56/EU.

⁴¹ International Federation of Accountants.

⁴² IFAC on laskentatoimen ammattihenkilöiden, ensisijaisesti tilintarkastajajärjestöjen, kansainvälinen kattojärjestö. Myös Suomen Tilintarkastajat ry kuuluu IFAC:iin. Horsmanheimo & Steiner 2017, 85-86.

⁴³ International Auditing and Assurance Standards Board.

⁴⁴ International Standards on Auditing.

lainsäädännöstä. Suomalainen tilinpäätöskäytäntö perustuu kirjanpitolakiin, jonka on perinteisesti ajateltu palvelevan yrityksen taloudellisesta asemasta kiinnostuneita rahoittajia.

2.2 Yritysten verotus perustuu luotettavaan kirjanpitoon

Yritys- ja tulonhankkimistoiminnan verotusta on mahdollista lähestyä monesta eri näkökulmasta jo erilaisten oikeussubjektien ja tulolähteiden vuoksi⁴⁵ (kts. esim. Ossa 2014.) Vaikkei käsillä olevassa tutkielmassa olekaan tarkoitus pureutua suomalaisen yritysverojärjestelmän yksityiskohtiin, tässä alaluvussa esitellään muutama keskeinen seikka erityisesti tuloverotuksen kiinteästä suhteesta kirjanpitoaineistoon. Taustalla tässä vaikuttaa verotuksen lainsäädäntö, jonka pohjalta Verohallinto ohjeistaa yritysten verotuksen perustuvan luotettavaan kirjanpitoon.⁴⁶ Toisin sanoen, Suomessa elinkeinotoiminnan verotus perustuu luotettavaan kirjanpitoon erityisesti siksi, että tuloveroa maksetaan kirjanpidon osoittamasta, verolakien mukaisesti oikaistusta elinkeinotoiminnan tuloksesta. Lisäys- ja vähennyserillä tehdyn oikaisun tarkoituksena on ottaa huomioon vuosituloksen ja verotettavan tulon väliset eroavuudet.⁴⁷ Tuloslaskennallinen eli kirjanpitoaineistoon pohjautuva yhteys on ilmennyt myös verovuoden sitomisesta tilikauteen tai siihen tai niihin tilikausiin, jotka ovat päättyneet kalenterivuonna. Erityisesti kirjanpito ja verotus on kytketty toisiinsa poistojen, varausten ja tiettyjen kulukirjausten sekä tuloutusten osalta. (Kerbs 2016, 31; Myrsky & Malmgrén 2014, 59.) Seikkojen pitäminen mielessä on olennaista, kun kartoitetaan tilintarkastetun yhtiön kirjanpidon merkitystä verottajalle.

Yleisesti ottaen Suomen yritysverojärjestelmä sisältää oman tuloksenlaskentanormiston, joka ei lainsäädännöllisessä mielessä tukeudu nimenomaisesti kirjanpitolakiin tai hyvään kirjanpito tapaan. Lainsäädännön erillisyydestä huolimatta käytännössä yrityksen

⁴⁵ Ajattelun tueksi tukeudun Ossan (2014, 17) teoksen lähtökohtaan omistajayrittäjän verokohtelusta. Ossa huomauttaa, ettei omistajayrittäjän käsitettä ole määritelty tuloverotuksessa, joten en itsekään yritä sitä sen enempää määritellä varsinkaan oikeudellisesta näkökulmasta.

⁴⁶ Ajatus ilmenee suoraan monessa eri otteessa erilaisissa ohjeistuksissa, kts. esim. Veroilmoituksen antaminen – yritykset ja yhteisöt sekä Tuloverotus – osakeyhtiö ja osuuskunta.

⁴⁷ Eroavuuksista, kts. esim. Penttilä 2001.

verotettavan tulon laskennassa lähtökohtana on kirjanpidollinen tulos.⁴⁸ Tulos yrityksen toiminnasta näin ollen selvitetään tilikausittain tekemällä kirjanpidossa tilinpäätös.⁴⁹ Kirjanpidon tehtävillä on perinteisesti ollut merkitystä myös verotuksen kannalta, sillä eräs keskeisin tavoite verotuksessa on pitää yrityksen ja sen omistajien varat erillään. Verotus siis rakentuu kirjanpitoaineiston pohjalle, ja väärin ja huolimattomasti pidetty kirjanpito voi johtaa jopa arvioverotukseen. (Myrsky & Malmgrén 2014, 59-60; kts. myös VML 3 § sekä VML 27 §⁵⁰.)

Välittömien eli saaduista tuloista maksettujen verojen lisäksi veroja maksetaan myös hyödykkeiden vaihdannasta sekä tavaroiden ja palvelujen kulutuksesta. Näistä niin kutsutuista välillistä veroista keskeinen on arvonlisävero yleisenä kulutusverona. Arvonlisävero on luonteeltaan oma-aloitteinen vero eli verovelvolliset yritykset laskevat itse kuukausittain valtiolle suoritettavan veron määrän ja maksavat sen oma-aloitteisesti ilman erillistä maksuunpanoa.⁵¹ Koska vero on tarkoitettu kuluttajan maksettavaksi, on myyjällä oikeus vähentää arvonlisävero, joka sisältyy sellaisen tavaran tai palvelun hintaan, jonka hän on ostanut liiketoimintaansa varten toiselta arvonlisävelvolliselta. (Äärilä, Nyrhinen & Hyttinen 2015, 31-32.)

Koska merkittävin osa verotukseen liittyvistä seikoista keskittyy Verohallintoon, tarkastellaan verotuksen ja kirjanpidon välistä yhteyttä seuraavaksi sillä ajatuksella, miten kirjanpidon tehtävät tukevat Verohallinnon keskisintä toiminta-ajatusta. (kts. yläpuolelta.)

Verotuksen oikeamääräisyys

Lähtökohtaisesti kaikki yritykset ja yhteisöt ovat verovelvollisia toiminnastaan saadusta tulosta. Yhtiömuoto kuitenkin vaikuttaa siihen, onko tuloverotus yrittäjän

⁴⁸ Kirjanpidolla on useita tehtäviä, esimerkiksi erilläänpito-, kirjaamis-, laskenta- ja hyväksikäyttötehtävä. Kirjanpito on siis käytännössä rahan lähteiden ja sen erilaisten käyttötapojen seuraamista. Kirjanpidon päätehtävä on kuitenkin Suomessa ollut yrityksen tuloksen laskeminen. Nykyään keskeinen tehtävä on oikean ja riittävän kuvan antaminen yrityksen toiminnasta. Ks. lisää Myrsky & Malmgrén 2014, 41-43; ??.

⁴⁹ Toisaalta kirjanpidollisen tuloksen määräytymiseen vaikuttaa jo tulolähdejako eli sovelletaanko elinkeinoverolakia, maatilatalouden tuloverolakia vai tuloverolakia. Tuloverotusta koskevien lakien soveltamisalojen rajoilla on merkitystä, koska verotettava tulo lasketaan eri verolakien mukaan osittain eri tavoin. Ks. lisää Myrsky & Malmgrén 2014, 41-43.

⁵⁰ Laki verotusmenettelystä 1995/1558.

⁵¹ Tässä tapauksessa verovelvollisuus merkitsee velvollisuutta tilittää myynnistä arvonlisävero ja tuo mukanaan oikeuden eliminoida vähennysoikeuden kautta toimintaa varten suoritettuihin ostoihin sisältyvän veron. Pääsäännön mukaan arvonlisäveroa suoritetaan Suomessa liiketoiminnan muodossa tapahtuvasta tavaran ja palvelun myynnistä. Verovelvollisuus voi olla myös *käännetty* eli verovelvollisuus kääntyy myyjältä ostajalle. Äärilä ym. 2015; 34, 50-56.

henkilökohtaisesta verotuksesta erillistä. Esimerkiksi osakeyhtiö ja osuuskunta ovat itsenäisiä verovelvollisia, eikä niiden verotus vaikuta yksittäisen osakkaan tai osuuskunnan jäsenen verotukseen. (Tuloverotus – osakeyhtiö ja osuuskunta.) Osakeyhtiömuoto johtaa verotuksessa niin kutsuttuun kahdenkertaiseen verotukseen, jossa tuloverolaki koskee paitsi luonnollista henkilöä myös hänen omistamaansa yhtiötä. Näin ollen yrittäjän näkökulmasta verotettavaa tuloa ovat sekä osakeyhtiömuodossa jaetun voiton osalta maksettu yhtiövero että hänen osinkotulostaan maksamansa tulovero.⁵²

Peruslähtökohtana yritysten verojärjestelmässä on siis yhteisöjen, kuten osakeyhtiöiden, erillinen verovelvollisuus tuloverotuksessa. Nykyään yritysverojärjestelmä on luonteeltaan nettovoittoon perustuva eli verotuksen perusteena on tietyllä tavalla laskettu nettotulo. Tällöin pyritään ottamaan huomioon veronmaksukykyisyysperiaate, johon liitetään tuloverotuksessa yleensä myös vaatimus tulon realisoitumisesta eli esimerkiksi arvonnoususta syntyneitä voittoja ei veroteta ennen niiden realisoitumista. (Myrsky & Malmgrén 2014; 2, 9.) Myös Verohallinnon ohjeistuksissa mainitaan erityisesti osakeyhtiön ja osuuskunnan tapauksessa lähtökohdaksi se, että kyseiset yhteisöt ovat aina kirjanpitovelvollisia toiminnan luonteesta riippumatta. Pää tarkoituksena kirjanpidossa on laskea toiminnan tulos, antaa tietoa yrityksen tilasta sekä pitää yrityksen ja sen omistajien rahavirrat erillään. (Kirjanpito ja tilintarkastus.) Liikkeelle lähdetäänkin tuloslaskelman osoittamasta tuloksesta (tilikauden voitosta tai tappiosta) oikaisemalla sitä niillä erillä, joita ei käsitellä verotuksessa samalla tavoin kuin tilinpäätöstä laadittaessa. Merkittävimmät erot muodostuvat eristä, jotka käsitellään eri tavoin verotuksessa ja kirjanpidossa vähennyskelpoisena tai vähennyskelvottomana menona taikka veronalaisena tai verovapaana tulona.⁵³ (Myrsky & Malmgrén 2014, 64-65.) Veronalaisista mutta kirjanpitoon sisällyttämättömistä tuloista keskeisesti nousee esiin kirjanpitoon merkitsemättä jäänyt peitelty osinko (VML 29 §). (Myrsky & Malmgrén 2014, 66.)

⁵² Osakeyhtiöveron ja osakkeenomistajien tuloverotuksen suhde on esimerkki veropoliittisesta ongelmasta, jossa lähtökohtana on osakeyhtiöiden ja niiden osakkeenomistajien erillinen verosubjektius. Tämä johtaa tarpeeseen arvioida yhtiöveron ja osakkaiden tuloveron yhteisvaikutusta, sillä kysymys on pyrkimyksestä paitsi yritysneutraaliteettiin myös tehokkuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Lisää aiheesta kts. esim. Myrsky ja Malmgrén 2014, 9-17.

⁵³ ks. lisää kirjanpidon ja verotuksen lainsäädännöllisestä sidonnaisuudesta sekä verosuunnittelusta, esim. Myrsky ja Malmgrén 2014, 64-80.

Voimakkain yksittäinen säännös verotuksen ja kirjanpidon kytkennästä on elinkeinoverolain (1968/369) 54 §, joka säätelee aikaisemmin mainituista tulojen jakamisesta ja kulukirjauksista. Sen mukaan verovelvollisella on oikeus jakaa saamansa tuloerä usealle verovuodelle sekä vähentää vaihto-omaisuuden hankintameno ja varaukset kuluina vain, mikäli vastaavat kirjaukset on tehty kirjanpidossa (EVL 54.1 §). Poistoina sekä 25 §:ssä (tutkimustoiminnan menot) ja 26 §:ssä (indeksi- ja kurssitappiot) tarkoitettuna kuluina verovelvollinen ei voi vähentää suurempaa määrää kuin mitä hän on verovuonna ja aikaisemmin kirjanpidossaan vähentänyt (EVL 54.2. §). Käytännössä säädös on estänyt sen, että kirjanpidossa näytetään jaettavissa olevaa voittoa näyttämättä sitä samalla myös veroilmoituksessa tulona veronsaajille. (Myrsky & Malmgrén 2014, 69.) Myös arvonalisäveron tapauksessa sen määrään vaikuttavien liiketapahtumien on perustuttava kirjanpitolaissa tarkoitettuun tositteseen. Esimerkiksi arvonalisäveron vähennysoikeuden edellytyksenä on toiselta verovelvolliselta saatu tosite, josta ilmenee myynnistä suoritettava vero. (Kerbs 2016; 18, 21.) Kirjanpitolain uudistukseen liittyvät tavoitteet havainnollistavat juuri kirjausketjun (*audit trail*) todennettavuutta. Kirjausketjun eheys on merkittävässä roolissa siinä, onko kirjanpitoaineisto tarkasteltavissa vaikeuksista, mitä taas alleviivataan tilin- ja verotarkastuksille. Kirjausketjun eheys ulotettiin koskemaan myös arvonalisävero- ja työnantajailmoituksia, jolloin tältä osin säännös koskee myös ammatin- ja liikkeenharjoittajia.⁵⁴ (TEM 48/2014, 39-40.) Näin ollen voisi olettaa, että kirjausketjun vaatimuksen voisi ajatella ulottuvan tilinpäätöksestä edelleen veroilmoitukselle.

Verotuksen oikea-aikaisuus

VML 7 §:n mukaan verovelvollisen on verotusta varten ilmoitettava Verohallinnolle veronalaiset tulonsa, niistä tehtävät vähennykset, tiedot varoistaan ja veloistaan sekä muut verotukseen vaikuttavat tiedot.⁵⁵ VML 3 §:n mukaan veroa suoritetaan verovuonna saadusta tulosta. Verovuosi voi olla kalenterivuosi tai, jos kirjanpitolaissa tarkoitettuna tilikautena ei ole kalenterivuosi, se tai ne tilikaudet, jotka ovat kalenterivuoden aikana päättyneet. VML 7 §:n mukaan Verohallinto antaa tarkemmat määräykset ilmoitusten

⁵⁴ Kirjausketjun pitää olla tarkastettavissa myös ilmoituksille, ja näihin liittyvät kirjaukset ja korjauskirjaukset tulee olla niin selkeitä, että liiketapahtuma, tosite, kirjaus, tilinpäätöksen tähän liittyvä rivi ja ilmoitus ovat yhdistettävissä toisiinsa. (TEM 48/2014, 39-40.)

⁵⁵ 1.5.2018 voimaantuleva laki kumosi aiemman sanamuodon, jonka mukaan verovelvollisen on verotusta varten ilmoitettava *veroviranomaiselle* veronalaiset tulonsa, niistä tehtävät vähennykset, tiedot varoistaan ja veloistaan sekä muut verotukseen vaikuttavat tiedot. (Korostus oma, kts. lisää VML 7 § ja HE 97/2017.)

antamisajankohdasta ja -tavasta sekä muusta menettelystä ilmoitusten antamiseksi. Esimerkiksi osakeyhtiöiden ja osuuskuntien osalta Verohallinto velvoittaa antamaan veroilmoituksen 4 kuukauden kuluessa siitä, kun tilikauden viimeinen kalenterikuukausi on päättynyt.⁵⁶ Näin ollen verotettavan tulon ilmoittamisvelvollisuus sidotaan tilikauden päättymisajankohtaan.

Perustellusti voidaankin siis todeta, että käytännössä verotus määräytyy yrityksen pitämän kirjanpidon pohjalta eli tilinpäätös osoittaa voiton tai tappion eikä verotettavaa tuloa laskettaessa enää selvitetä yksityiskohtaisesti verovuoden tuottoja ja kuluja. Pitkään myös tuloverotuksen taustalla siis vaikutti liiketaloustieteessä kehitetty meno-tulo-teoria, johon myös kirjanpitolain aikaisempi versio vahvasti nojautui. Käytännössä yrityksen tulos siis syntyi menojen ja tulojen välisenä erotuksena, ja jaksottamisongelman ratkaisu perustui meno tulon kohdalle -periaatteeseen (menot kirjataan kuluiksi sitä mukaa kuin ne kerryttävät tuottoja). Sittenkin esimerkiksi kirjanpitolakiin on tehty muutoksia EU:n tilinpäätösdirektiivin vuoksi.⁵⁷ Sen mukaan tilinpäätös on luonteeltaan kirjanpitolainsäädännössä edellytetty yhteenveto kirjanpitoon merkityistä tilikauden tapahtumista.⁵⁸ Nykyään suomalaisessa lainsäädännössä onkin mahdollistettu laajasti kansainvälisten IFRS⁵⁹-periaatteiden toteuttaminen tilinpäätöksessä, sillä pörssiyritykset velvoitetaan laatimaan konsernitilinpäätöksensä tämän normiston perusteella. Mikäli yritys ei sovelle IFRS-standardeja, tulee tilinpäätös laatia suomalaisena niin sanottuna FAS-tilinpäätöksenä⁶⁰. Koska useimmiten pienyritykset tekevät tilinpäätöksensä FAS-periaatteen mukaisesti, on tällaisessa tilinpäätöskulttuurissa ollut keskeisenä tuloslaskelman mukaisen jakokelpoisen voiton laskeminen, joskin tästä on siirrytty ennemmin oikean ja riittävän kuvan antamiseen yrityksen toiminnasta. (Myrsky & Malmgrén 2014, 50, 56-57.)

Erilaisista laskentajärjestelmistä johtuen, verotettava ja kirjanpidollinen tulos ei välttämättä aina vastaa toisiaan. Verotettavan tulon ja kirjanpitoarvon suhdetta tutkivaa kirjallisuutta voi Hanlonin ja Heitzmanin (2010, 131) mukaan jakaa kolmeen kategoriaan: missä määrin veroilmoitukset ja -päätökset informoivat markkinoita nykyisestä tai

⁵⁶ Ks. esim. Veroilmoituksen antaminen – osakeyhtiöt ja osuuskunnat.

⁵⁷ Ks. luku 1.1.

⁵⁸ Kansainvälisestä tilinpäätöskäytännöstä ja IFRS-standardien tausta-ajattelusta tarkemmin, ks. esim. Leppiniemi (2014) sekä Chaudhry (2015).

⁵⁹ International Financial Reporting Standards.

⁶⁰ Finnish Accounting Standards.

tulevasta tuloksenmuodostumisesta eli oletuksena on veroilmoituksen informaatioarvo yrityksen tehokkuuden mittarina ilman johdon tulosohjausta, missä määrin veroperusteisia eriä käytetään nettotuloksen muodostumisen manipulointiin tai kertovatko muutokset arvonalentumisissa sisäpiiritietoa yrityksen tulevasta tuloksesta. Eräänä elementtinä on myös tarkastelu siitä, voisiko erot johtua veroaggressiivisuudesta.

Poliittisesta näkökulmasta kaksinkertaisen laskentajärjestelmän kirjallisuudessa keskitytään siihen, missä määrin niistä johtuvien erilaisten tulosten pitäisi vastata toisiaan. On luontevaa olettaa, että verottaja on tietoinen yrityksen johdon tuloksenohjauksesta varsinkin suuryrityksessä, jossa omistus on pirstaleinen ja kontrollinpuute pienempi kuin pienyrityksessä. Suomalaisessa verojärjestelmässä verovelvollinen voi yleensä halutessaan valita lain sallimista vaihtoehdoista verotuksellisesti edullisimman. Kuitenkin VML 28 §:n mukaan, mikäli jollekin olosuhteelle tai toimenpiteelle on annettu sellainen oikeudellinen muoto, joka ei vastaa asian varsinaista luonnetta tai tarkoitusta, on kyse veron kiertämisestä. Tällöin verotusta toimitettaessa menetellään niin kuin asiassa olisi käytetty oikeaa muotoa. (Myrsky & Malmgrén 2014, 77.)

Myös pienyrityksen verorasituksen keventämiseksi onkin todennäköistä, että tulosta pyritään verosuunnittelun keinoin muokkaamaan pienemmäksi. Esimerkiksi pienyrityksen omistaja voi lisätä yritystoiminnan ulkopuolisia menoja vähennyskelpoisiksi tilinpäätökseen. (Ojala ym. 2015, 12). Suomessa on perinteisesti pyritty tuloksen kannalta melko yhdenmukaisiin tilinpäätös- ja veroilmoitusarvoihin (Ojala ym. 2015; ks. myös Eberhartinger 1999; Kasanen, Kinnunen & Niskanen 1996)⁶¹, mikä varmasti vaikuttaa pienyritysten tapauksessa tilintarkastajavalintaan nimenomaan verotuksen ison painoarvon vuoksi. Mikäli tilintarkastaja on lausunnossaan kiinnittänyt tähän huomiota, on luonnollista olettaa, että verottaja oikaisee erät veropäätöksessä. Vaikka tilintarkastaja ei sinällään tarkasta yrityksen tekemää veroilmoitusta, voi tilintarkastuksen merkitys veroilmoituksen kannalta nousta esiin epäsuorasti.

⁶¹ Vrt. myös luku 2.1 keskustelu raportointikulttuurista.

2.3 Verovalvonnan muodot

Suomessa veron keruusta vastuullinen viranomaisena on Verohallinto (VML 6 §). Kerätyt verot tilitetään Verohallinnolta yhteiskunnan palveluja ylläpitäville veronsaajille eli valtiolle, kunnille, Kansaneläkelaitokselle sekä osalle seurakunnista ja yhdistyksistä (Myrsky 2013, 27). Pääosa yritysten varsinaisesta verovalvonnasta keskittyy Verohallintoon, sillä Verohallinto kerää veroista ja veroluonteisista maksuista noin kaksi kolmasosaa (Verohallinnon taskutilasto 2016, 2.) VerohallintoL:n 1 luvun 1 §:n mukaan Verohallinto on verotusta varten oleva valtiovarainministeriön alainen. Toisessa pykälässä kerrotaan Verohallinnon tehtäviksi verotuksen toimittaminen, verovalvonta, verojen ja maksujen kanto, perintä ja tilitys sekä veronsaajien oikeudenvallvonta sen mukaan kuin erikseen säädetään. Verovalvontaa laissa ei kuitenkaan sen enempää määritellä, vaan Verohallinto on itse jaotellut sitä perus- ja erityisvalvontaan. Ohjeistuksen mukaan perusvalvonta sisältää verotuksen toimittamiseen liittyvän valvonnan lisäksi verovelvollisaseman selvittämisen, rekisteröinnin sekä ilmoitus- ja maksuvelvollisuuksien täyttämisen seurannan sekä ohjauksen ja neuvonnan. (Kukkonen & Sinisalo 2000.)

Sen sijaan erityisvalvontaa toteutetaan pääosin verotarkastuksen keinoin. Verotarkastuksesta on erillinen säännös myös VML 14 §:ssä. Verotarkastuksen tehtävänä on verovelvollisen alkuperäistä kirjanpito- ja muistiinpanoaineistoa tutkimalla ja muulla tiedonhankinnalla selvittää oikean verotuksen tai maksuvelvollisuuden turvaamiseksi annettujen tietojen oikeellisuus ja riittävyys. Erityisvalvonnan tarkoituksena on täydentää kaikkiin verovelvollisiin kohdistuvaa verotuksen perusvalvontaa, ja se perustuu kohdevalintaan. Vaikka valvonnan tulee periaatteessa kohdistua tasapuolisesti kaikkiin asiakasryhmiin ja verolajeihin, varsinkin verotarkastuksista pääosa kohdistetaan toisaalta runsaasti veroja maksaviin ja toisaalta valikoituihin riskiryhmiin. (Kukkonen & Sinisalo 2000; Myrsky 2010, 796.) Verotarkastuksia käsitellään tarkemmin alaluvussa 2.3.1 ja sen jälkeen nostetaan esiin verovalvonnan kannalta oleelliset ohjeistukset ja ennakoiva neuvonta, jossa myös tilintarkastajilla on kontrollimekanismina keskeinen rooli, luvussa 2.3.2

2.3.1 Verotarkastukset

Kuten kohdassa 2.3 mainittiin, verovalvontaa ei ole lainsäädännön tasolla määritelty vaan Verohallinto itse on jaotellut sitä perus- ja erityisvalvontaan. Käytännössä perusvalvonta kattaa rutiinitarkastuksen, jolla veroilmoitukset ensikädessä tarkastetaan. Erityisvalvontaa eli verotarkastuksia pyritään suuntaamaan vain tiettyyn osaan tapauksista. Verohallinto ei julkaise erikseen tilastoja siitä, kuinka moneen osaan yrityksistä verotarkastuksia tehdään, mutta esimerkiksi vuonna 2006 todettiin verotarkastusten kattavan 1-3 % yrityksistä. (LTT-selvitys 2006, 96.)

Myrskyn (2010, 796) mukaan verotarkastus on ainoa tapa, millä voidaan tutkia kokonaisuudessaan yritysten kirjanpito- tai muistiinpanovelvollisten verotukseen liittyvien velvollisuuksien ja tehtyjen ratkaisujen oikeellisuutta. Kun kirjanpitovelvollisten osalta veroilmoitus perustuu kirjanpitoon, täytyy olla jokin keino sen selvittämiseksi, mitä tämä kirjanpitoaineisto sisältää. Verotarkastuksessa keskeisenä tarkoituksena on siis todentaa kirjanpidon olemassaolo, ja suhteuttaa se kirjanpitovelvollisen toimintaan. Yleisohjeen mukaan verotarkastuksessa olennaisesti otetaan kantaa kirjanpidon luotettavuuteen. Esimerkiksi Verohallinnon vuonna 2014 julkaistu *Hyvä verotarkastustapa* -yleisohje toteaa verotarkastuksesta näin:

Verotarkastus on syvällisin yksittäiseen verovelvolliseen kohdistuva verovalvonnan muoto. Verotarkastuksessa noudatetaan edellä mainittuja Verohallinnon strategiassa ilmaistuja arvoja. Verotarkastuksessa selvitetään, onko Verohallinnolle annettu oikeat ja riittävät tiedot lainmukaisen verotuksen toimittamiseksi ja maksuvelvollisuuden täyttämiseksi. Verotarkastuksessa selvitetään tarkastettavan toiminnan laatu ja laajuus sekä se, miten toiminta on merkitty kirjanpitoon ja onko kirjanpidon tiedot ilmoitettu oikein Verohallinnolle. Verohallinto valvoo näin myös kirjanpitojen luotettavuutta.⁶²

Strategiassa ilmaistuilla arvoilla ohjeistuksessa tarkoitetaan paitsi jo aikaisemmin mainittua luottamusta verovelvollisten antamiin tietoihin verotuksen pohjaksi, myös verovalvonnan toteuttamista mahdollisimman vähin kustannuksin ja haitoin verovelvollisen taloudelliselle toiminnalle. Toisaalta tarkoituksena on varmistaa oikea-aikainen ja -määräinen verokertymä veronsaajien eduksi, ja verorasituksen jakaantuminen oikeudenmukaisesti. Yleisohjeen mukaan verotarkastus suoritetaan niin

⁶² Tämän perusteella verotarkastusten tavoite on verrattavissa tilintarkastukseen. Tilintarkastuksen tavoitteista, ks. luku 3.1.

laajana kuin on tarkoituksenmukaista tavoitteiden kannalta. Laajuus ratkaistaan etukäteiskartoituksen sekä -tarkastelun pohjalta ilmenneisiin seikkoihin perustuen, sillä verotarkastus voi kohdistua yhteen tai useampaan verolajiin tai sellaisiin liiketapahtumiin, joilla on merkitystä verotuksen kannalta. Tarkastus pyritään kohdistamaan tarkoituksenmukaiseen ajanjaksoon, ja verotuksen lisäksi verotarkastuksessa voidaan tutkia muita verohallinnon toimivaltaan kuuluvia asioita, kuten maksuvalvontaa, veron kantoa sekä perintää.

Viranomaistoimintana verotarkastus on pohjimmiltaan julkisen vallan käyttöä, ja siitä säädetään ensisijaisesti verotusmenettelylaissa (VML). Verovelvollisen on Verohallinnon kehotuksesta verovuoden aikana tai myöhemmin esitettävä Suomessa tarkastettavaksi kirjanpitoa, muistiinpanonsa samoin kuin kaikki se elinkeinotoimintaan tai muuhun tulonhankkimistoimintaan liittyvä sekä muu aineisto ja omaisuus, joka saattaa olla tarpeen hänen verotuksessaan tai hänen verotustaan koskevaa muutoksenhakua käsiteltäessä. Suoritetusta verotarkastuksesta on laadittava verotarkastuskertomus, jollei erityisistä syistä muuta johdu. Verotarkastuksessa noudatettavasta menettelystä sekä esitettävästä aineistosta ja omaisuudesta säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella. (VML 14 §.) Verotarkastuksessa voidaan keskittyä myös muihin verolajeihin tai ennakkoperintään. (Myrsky 2010, 797.)

Verohallinnolla on syventävissä ohjeissaan julkaistu viimeksi tammikuussa 2018 yleisohje *Hyvä verotarkastustapa*, jossa kuvataan hyvä verotarkastusmenettely tarkastuksen kulun mukaisessa järjestyksessä. Ohjetta noudatetaan soveltuvin osin myös verotarkastusta kevyemmällä valvontakäynneillä. Myrskyn (2010, 797) mukaan ohjeistuksen tarkoituksena on hallinnon omien toimenpiteiden ohjaus ja yhtenäistäminen sekä tarkastuksen kohteena olevien tai sellaisiksi mahdollisesti joutuvien informoiminen verotarkastuksen luonteesta ja sisällöstä.

Tarkastuksen kohteena voivat olla Suomessa kaikki koti- ja ulkomaiset luonnolliset ja juridiset henkilöt sekä heidän verovelvollisuusasemansa. Tarkastaa voidaan myös tietty työmaa esimerkiksi verovelvollisuuskysymysten selvittämiseksi. Jotta verotarkastuksen tavoitteet toteutuisivat, tulee kohdevalinnan olla monipuolista ja kattavaa. Kohdevalinta jakaantuu käytännössä kahteen osa-alueeseen, suunnitelmalliseen ja impulssiperäiseen valintaan. Suunnitelmallisen valinnan avulla ylläpidetään tarkastustoiminnan kattavuutta ns. neutraalien valintakriteerien alueilla, joita ovat muun muassa liikevaihto,

palkansaajien lukumäärä, toimiala, kotipaikka tai oikeudellinen muoto. Näiden kriteerien lisäksi huomioon otetaan mahdollisia lainsäädännöllisesti tulkinnanvaraisia tapahtumia, kuten kertaluonteiset, oleellisesti yritystoimintaan vaikuttava tapahtumat (esim. yritysjärjestelyt ja merkittävät liikeomaisuuden siirrot). (Hyvä verotarkastustapa; Myrsky 2010, 800.)

Verotarkastus on osa verotuksen toimittamista tai muutoksenhakua riippuen siitä, milloin ja missä tarkoituksessa se suoritetaan. Verotarkastusten keskeisenä tehtävänä on osana verovalvonnan kokonaisuutta oikean ja yhdenmukaisen verotuksen varmistaminen. Verotarkastuksella on myös monia muita tehtäviä. Tällaisia ovat verolakien vaikutusten ja toimivuuden seuraaminen ja mahdollisten korjausehdotusten tekeminen. Tarkastustoiminnalla on myös ennaltaehkäisevää vaikutusta verovelvollisten käyttäytymiseen. Verotarkastuksen tavoitteena on osaltaan harmaan talouden ehkäisy. Harmaalla taloudella tarkoitetaan sinänsä laillista toimintaa, josta ei kuitenkaan ole suoritettu lakisääteisiä veroja ja maksuja sen vuoksi, että toiminta tai tulonmuodostus on tapahtunut viranomaisilta salassa tai siitä on annettu väärää tai puutteellista tietoa. (Myrsky 2010, 797.)

Tarkastuksen laajuus taas riippuu tarkastettavasta kohteesta. Tarkastus voi käsittää yhden verolajin tai kaikki ne verolajit, joilla on tarkastuskohteen verotuksen kannalta merkitystä. Verotarkastuksessa voidaan tutkia verotuksen lisäksi muutkin Verohallinnon toimivaltaan kuuluvat, kuten maksuvalvontaan, veron kanton ja perintään liittyvät asiat. Verotarkastus voidaan myös suorittaa samanaikaisesti muiden viranomaisten toimenpiteiden kanssa. Näihin kuuluvat muun muassa poliisi ja tulli ja työsuojeluviranomaiset. Usein verotarkastuksista nousee esiin erityisesti harmaan talouteen liittyvät tarkastukset, joissa nousevat esiin kysymykset esimerkiksi vääränsisältöisestä tositteista (niin kutsuttu kuittikauppa), verottamatta jääneet tulot ja niin sanotut pimeät palkat. Tällöin asiaan pureutumalla huomataan, ettei tosinaan kirjanpitoa ole pidetty lainkaan tai kirjanpito on hävitetty. Veroviranomaisille annettu kuva liiketoiminnasta ja liikesuhteista ei näin ollen vastaa tosiasioita. (Myrsky 2010, 800.)

Verotarkastus voidaan suorittaa joko kokonaistarkastuksena tai osittaitarkastuksena. Hyvään verotarkastustapaan kuuluu, että kokonaistarkastuksessa tutkitaan kunkin tarkastettavan verolajin kannalta olennaiset asiat, aineistot ja laskentajärjestelmät ainakin

joko yhdeltä kalenterivuodelta taikka tili- tai valvontakaudelta. Aineiston laajuudesta riippuen tarkastus voidaan tehdä riittävin pistokokein. Osittaistarkastus on asiallisesti tai ajallisesti kokonaistarkastusta rajoitetumpi. Myrsky (2010, 800) nimeää erikseen vielä yllätystarkastukset, joita saatetaan suorittaa, kun yrityksellä on verovelkoja, ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöntejä tai veropetos- ja kirjanpitorikosepäilyjä. Tarkastukset ovat tällöin nimenomaisesti jälkikäteisiä. (ks. myös Kukkonen & Sinisalo 2000; Hyvä verotarkastustapa.)

Verotarkastusten suhteen Verohallinnon tavoitteena on, että asiakkaat hoitavat veroasioihin liittyvät velvoitteensa oma-aloitteisesti ja oikein. Käytännössä tämän edellytyksenä on antaa verovelvollisille entistä enemmän ennakoivaa ohjausta, nykyhetki painopisteenä, verotarkastusten yhteydessä. Verohallinnon pääjohtajan mukaan jälkikäteisvalvonnalla ei kyetä varmistamaan yritysten ja -henkilöasiakkaiden toivottavaa verokäyttäytymistä tarkastushetkestä eteenpäin. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että verottajan lähtökohtana on verovelvollisen itseoikaisu; verotarkastuksella ohjataan asiakasta korjaamaan virheensä ja esittämään korjaukset Verohallinnolle. Mikäli virhettä ei korjata oma-aloitteisesti, voidaan siirtyä laajennettuun verotarkastukseen ja uusintakäyntiin. Verohallinnon pääjohtajan mukaan ohjaava menettely lisääisi veronmaksuymyönteisyyttä, sillä se kannustaa omatoimiseen virheiden korjaukseen kustannustehokkaasti sekä verovelvollisen että Verohallinnon näkökulmasta. (Ruuhonen 2014.)

Verovelvollisen tiedonantovelvollisuus verotarkastuksessa on laaja. Esittämisvelvollisuus koskee niin elinkeinon-, maa- tai metsätalouden kuin muunkin tulonhankkimistoiminnan harjoittajaa. Verotarkastuksessa on esitettävä tarkastettavaksi kaikki elinkeino- tai muuhun tulonhankkimistoimintaan liittyvä aineisto ja omaisuus (ks. VMA 3 §). Aineistolla tarkoitetaan tasekirjaa, tase-erittelyjä ja muita kirjanpitoa kirjotuksia, tilipuitteita käyttöaikaa koskevin merkinnöin, kirjaussuunnitelmaa, koneellisen kirjanpidon menetelmäkuvausta, tositteita, kirjeenvaihtoa sekä muuta kirjanpitoaineistoa, muistiinpanoja, sopimus- ja velkakirjoja, pöytäkirjoja ja muuta laskentatoimeen kuuluvaa aineistoa. Aineiston esittämisvelvollisuus koskee kirjallisia ja kuvallisia esityksiä (asiakirja) sekä sellaisia tietovälineitä, joiden sisältö on luettavissa, katseltavissa, kuunneltavissa tai muuten ymmärrettävissä vain teknisin apuvälinein (tekninen tallenne). Omaisuudella tarkoitetaan elinkeino- tai muuhun tulonhankkimistoimintaan kuuluvia

varastoja ja muuta omaisuutta. Esittämisvelvollisen on esitettävä tarkastettavaksi myös kaikki muu aineisto ja omaisuus, joka saattaa olla tarpeen hänen verotuksessaan tai hänen verotustaan koskevaa muutoksenhakua käsiteltäessä. Tietoja voidaan myös pyytää muilta kuin tarkastettavalta kuten kauppakumppaneilta ja pankeilta. Sivullisilta saatujen tietojen avulla varmistetaan tarkastuksen muilta verovelvollisilta kohteena olevan verovelvollisen kirjanpidossa olevien ja veroviranomaisille annettujen tietojen oikeellisuus ja kirjanpidon yleinen luotettavuus. Kauppakumppaneilta pyydetään tietoja muun muassa osto- ja myyntilaskuista. Pankeilta pyydetään tietoja esimerkiksi käytetyistä tileistä, tilinkäyttöoikeuksista, pankkitilitapahtumista, luotoista, luottojen vakuuksista, arvopapereista. Tietojen pyytämisessä sivulliselta käytetään perusteellista tarveharkintaa. (Myrsky 2010, 804.)

Verotarkastus on usein kuitenkin liian raskas menettely tarkastusta vähäisempää, mutta nopeaa ja reaaliaikaista käsittelyä edellyttävissä tapauksissa. Tietyissä asiakasryhmissä joitakin valvontatoimenpiteitä voidaan hoitaa tarkoituksenmukaisemmin muilla tavoin. Erityisesti pienten yritysten kohdalla Verohallinnon yleisohjeessa todetaan monipuolisten valvonnan työmenetelmien sekä reaaliaikaisemman verovalvontamallin tehokkuuden olevan parempaa perinteisen verotarkastuksen sijaan.

2.3.2 Veroneuvonta: ohjaus ja kontrolli

Tutkielmassa eräänä tavoitteena on tarkastella sitä, onko tilintarkastuksella merkitystä verottajan näkökulmasta pienyritysten verovalvonnan kannalta. Tilintarkastajat joutuvat työssään ottamaan kantaa verotukseen kirjanpitoa tarkastaessaan.⁶³ Tilintarkastuksen aikana esiin tulevat verokannanotot ymmärretään näin ollen kontrollina, jolla olettaisi olevan merkitystä myös verottajan näkökulmasta. Kontrollia tarkastellaan yleensä sisäisen valvonnan ja tarkastuksen yhteydessä osana hyvää hallintotapaa (*corporate governance*). Esimerkiksi COSO-viitekehyksessä kontrolli on eräs varmennustoimenpide, jolla johto saavuttaa yritykselle halutun tavoitteen. Organisaatiot pyrkivät sisäisen valvonnan avulla kulkemaan kohti tuottoisia ja onnistuneita tavoitteita sekä vähentämään epämiellyttäviä riskejä matkan varrella. Sisäisen valvonnan avulla

⁶³ Tämä johtuu siitä, että tilintarkastajan tulee ottaa kantaa siihen, onko kirjanpito tehty oikein. Kts. tarkemmin luku 2.

johto pystyy reagoimaan nopeasti taloudellisiin ympäristön muutoksiin ja vaikuttamaan tulevaisuuden kasvun rakentamiseen. Sillä pyritään kehittämään tehokkuutta, vähentämään varallisuuden arvon laskemisen riskiä sekä parantamaan raportoinnin luotettavuutta ja toimivuutta eri lakien, normien ja standardien tukemana. (Internal Control – Internal Framework, 3.) Tilintarkastuksen suhdetta sisäiseen valvontaan on kartoitettu myös aikaisemmassa kirjallisuudessa, ja on löydetty viitteitä siitä, että korvaavuuden sijaan ne usein täydentävät toisiaan (Hay, Knechel & Ling 2008).

Kontrollimekanismina tilintarkastus liittyy sen lakisääteiseen tehtävään tilinpäätösinformaation varmentamisesta eli siihen, kenen etuja yrityksen raportointi palvelee. Suomessa jokaisen yrityksen on toimitettava verottajalle tiedot tilikauden tuloksesta, sillä verotettava tulos pohjautuu tilinpäätöksessä ilmoitettuun kirjanpidon arvoon.⁶⁴ (Ojala ym. 2015, 9.) Verovalvonnan tehokkuuden kannalta ennakoiva ohjaus eli veroneuvonta on keskeinen osa, sillä se ehkäisee tahattomien virheiden syntymistä.⁶⁵ Ennakoivalla otteella eli ohjeistuksilla ja neuvoilla on kuitenkin merkitystä, sillä niillä pystytään ohjaamaan verovelvollisten käyttäytymistä tiettyyn suuntaan. Verohallinto itse toteaa strategiassaan (Verohallinnon strategia 2013-2018, 2015) ennakoivan ohjauksen ja verovalvonnan toisiaan täydentäviksi elementeiksi, sillä ennakoivalla ohjauksella pystytään puuttumaan virheisiin jo ennen niiden syntymistä.

Myös Verohallinto voi osoittaa veroneuvontaa hakijalle pyynnöstä. Arvonlisäverosta Verohallinto voi antaa verovelvolliselle hakemuksesta kirjallisen ennakkoratkaisun siitä, miten arvonlisäverolakia sovelletaan hakijan liiketoimeen (AVL 190 §). Ennakkoratkaisua ei anneta, jos asia on keskusverolautakunnan (KVL) päätöksellä ratkaistu tai asiaa koskeva ratkaisu on vireillä KVL:ssa, sillä voi hakemuksesta antaa ennakkoratkaisun siitä, miten lakia sovelletaan hakijan liiketoimeen (AVL 190 §).⁶⁶ Ennakkoratkaisun saamisen edellytyksenä on, että asia on verotuskäytännön yhtenäisyyden takia tärkeä tai ratkaisun saamiseen liittyy muu erityisen painava syy. Jos asia on Verohallinnon päätöksellä ratkaistu tai se on vireillä Verohallinnossa,

⁶⁴ kts. luku 2.2.

⁶⁵ Lähtökohtaisesti yritykset haluavat toimia oikein verotuksessa (Verohallinnon tiedote 7.2.2018).

⁶⁶ Verohallinnosta annetun lain (503/210) mukaan Verohallinnossa on ennakkoratkaisujen antamista varten KVL, jolla on tehtävässään riippumaton ratkaisovalta. KVL:ssa tulee olla Verohallinnon, veronsaajien ja verovelvollisten edustus.

ennakkoratkaisua ei anneta. Myös tavaran maahantuonnista suoritettavaa veroa koskevan ennakkoratkaisun voi antaa Tulli (AVL 190.5 §). (Äärilä ym. 2015, 855-858.)

Erityisesti pienyritysten tapauksessa korostuu ulkopuolisen asiantuntijan tarve veroneuvonnassa, sillä yrittäjillä itsellään on harvoin resursseja, mielenkiintoa tai osaamista keskittyä ydinosamisensa ohella laskentatoimen tehtäviin, kuten kirjanpitoon, tilinpäätöksen valmisteluun tai veroraportointiin (Ojala ym. 2016, 2; Gooderham, Tobiassen, Døving & Nordhaug 2004, 7-10). Yleensä pienyrityksen resurssiongelma ratkeaa ulkoistamalla laskentatoimen tehtävät ulkopuoliselle asiantuntijalle (Niemi ym. 2012, 4; ks. myös Collis & Jarvis 2000, Bennett & Robson 1999). Tutkimusten perusteella pienistä ja keskisuurista yrityksistä suurin osa hyödyntää ulkopuolista, niin sanottua ”korkean luottamuksen” asiantuntijaa, kuten erityisesti laskentatoimen ammattilaisia tai lakimiehiä (Niemi ym. 2012; ks. esim. Brittien osalta Bennett & Robson 1999).

Aikaisemmissa tutkimuksissa ulkoistetuista laskentatoimen palveluista on erityisesti noussut esiin veroneuvonta (Ojala ym. 2016, 275; ks. myös Niemi ym. 2012, 6). Seowin (2001, 63-64) mukaan brittipienyritysten tapauksessa muuna kuin lakisääteisenä tilintarkastuksena tarjotut tilintarkastuspalvelut keskittyivät eniten joko verokysymyksiin tai taloushallintoon. Myös Syrjän (2010) mukaan suomalaisissa pienyrityksissä käännytään herkästi tilintarkastajan tai ulkopuolisen kirjanpitäjän apuun verosuunnitteluun liittyvissä asioissa. Tämä on luontevaa, sillä tilintarkastajan rooliin katsotaan kuuluvan valvontatehtävän lisäksi myös neuvonantotehtävä, joka ei perustu lain velvoitteisiin. Vaikkei laki siihen velvoitakaan, monissa pienyrityksissä halutaan tehdä vapaaehtoinen tilintarkastus, sillä tilintarkastuksen lisäksi yritys hyötyy tilintarkastajan neuvoista muun muassa sisäisen valvonnan tai verosuunnittelun kehittämiseksi. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 36.)

Ulkopuolisen veroneuvonnan lähteiden (kenen puoleen pienyritys kääntyy avuntarpeessaan) substituutti- ja komplementtirooleja on ryhdytty kartoittamaan empiirisesti viime vuosien aikana suhteessa siihen, missä määrin taloushallintopalvelujen ulkoistaminen vaikuttaa vapaaehtoisen tilintarkastuksen tarpeeseen. Lähtökohtaisesti viitteitä on löydetty siitä, että valtion raportointikulttuurissa verotuksen ja kirjanpidon välisen yhteyden taso vaikuttaa siihen, kenelle pienyritys ohjaa verokysymyksensä. (Ojala ym. 2016; Niemi ym. 2012.) Toisaalta vaikutusta on myös sillä, luottaako yrittäjä

ulkoistetun taloushallinnon palvelujen laatuun tai rehellisyyteen. Muun muassa Niemi ym. (2012, 16-17) huomasivat, kartoittaessaan suomalaisten pienyritysten syitä vapaaehtoiselle tilintarkastukselle, että ulkopuolisen kirjanpitäjän tarjoama veroneuvonta vähentää pienyrityksen tarvetta tilintarkastajatoimeksiannolle. Suomessa tilinpäätösten eräs keskeinen tehtävä on tarjota tietoa tilikauden tuloksesta myös verotuksen pohjaksi, joten pienyrityksen näkökulmasta on todennäköisesti kustannustehokkaampaa ohjata kysymykset veroasioissa niille, jotka yrityksen tilinpäätöksen laativat niiden tarkastajien sijaan. Vastaavanlaisia viitteitä saatiin myös Syrjän (2010) tutkimuksessa, jossa pienyritykset kääntyivät mieluiten kirjanpitäjän kuin tilintarkastajan puoleen verokysymyksissä. Myös Ojala, Niskanen, Collis ja Pajunen (2014, 811) totesivat, että vapaaehtoisen tilintarkastuksen hyöty vähenee, mikäli yrittäjä luottaa ulkopuolisen kirjanpitäjän työn laatuun.

Weik, Eierle ja Ojala (2018, 3-4, 19) havaitsivat taloushallintopalvelujen ulkoistamisen erityiselle veroammattilaiselle (verotarkastajalle) vähentävän todennäköisyyttä vapaaehtoiselle tilintarkastukselle, kun taas palvelujen ulkoistaminen tilintarkastajalle lisäsi vapaaehtoisen tilintarkastuksen todennäköisyyttä. Näin ollen tutkimuksella saatiin viitteitä siitä, että taloushallintopalvelujen ulkoistamisen kohteella on merkitystä pienyrityksille. Weik ym (2018, 12) huomauttavat, että taloushallintopalvelujen ulkoistamisen tarpeessa olevat pienyritykset joutuvat yleensä hankkimaan palvelut joko tilintarkastajilta tai veroneuvojilta. Saksassa veroneuvonta on vahvasti säänneltyä, sillä sekä tilintarkastajien että veroneuvojien on läpäistävä erityinen valtion koe voidakseen tarjota veroneuvontapalveluja. Suomen tapaan Saksassa tilinpäätösraportointi ja veroilmoitukset linkittyvät toisiinsa vahvasti, joten veroneuvonnalla on keskeinen rooli laskentatoimeen liittyvien palveluiden tarjonnassa.⁶⁷ (Weik ym. 2018, 6-7, 12.)

Näin ollen pienyrityksen päättäessä veroneuvojan ja tilintarkastajan väliltä, voi veroneuvojan erikoistuminen nimenomaan verokysymyksiin tarjota kilpailuedun verrattuna tilintarkastajaan. Toisaalta mikäli yrittäjä arvostaa enemmän tilintarkastajan kokonaisvaltaisempaa osaamisaluetta, valitsee hän mieluummin tämän veroneuvojan sijaan. (Weik ym. 2018, 22-23; kts. myös Niemi ym. 2012, Leung ym. 2008.) Weikin ym. (2018, 26-27) löydökset viittaavat siihen, että veroneuvojan hyödyntäminen yrityksissä

⁶⁷ Suomesta, kts. luku 2.1. Saksan yritysten kirjanpidon ja verotuksen yhteyksistä, kts. myös Weik ym. 2018, Eberhartinger 1999.

korvaa tilintarkastajan myös laskentatoimeen tarvittavat palvelut. Toisaalta empiiristä tukea tutkimuksella saatiin myös sille, että yrittäjä arvostaa tilintarkastajan varmennustehtävän lisäksi myös muita tilintarkastajan tarjoamia neuvonantopalveluja.⁶⁸ Voisi olettaa, että koska Suomessa ei ole vastaavaa aktiivista ja auktorisoitua verotarkastusammattikuntaa, tilintarkastajat ehkä kattavat molemmat roolit Suomessa.

Verovalvontaympäristöön on tulossa muutoksia Verohallinnon taholta, sillä sieltä on usean vuoden ajan pyritty tehostamaan asiakkaiden omaa ilmoittamista ja reaaliaikaisempaa valvontaa.⁶⁹ Käytännössä tämä on tarkoittanut kansallisen tulorekisterin hanketta (KATRE), jonka käyttöönotto olisi aikaisintaan vuonna 2019. Hankkeeseen tarvittavan tietojärjestelmän hankkii ja sitä ylläpitää Verohallinto. Hankkeen tehtävänä on luoda rekisteri, joka sisältää kansalaisten tulotiedot Verohallinnon, työeläkelaitosten, Kansaneläkelaitoksen (KELA) ja muiden keskeisten tietoja käyttävien tahojen tarvitsemalla tavalla. Tarkoituksena on vähentää yritysten hallinnollista taakkaa, kun vuosi-ilmoituksista voitaisiin luopua. (ks. esim. Kansallinen tulorekisteri.)

Toisena mahdollisen kehityskohteenä viranomaistahoilla on ollut XBRL-muotoisten tilinpäätöstietojen käyttöönotto. Kansainvälisesti koordinoitu hanke⁷⁰ on TIEKE:n⁷¹ mukaan XML-pohjainen merkintäkieli yritysten taloudellisten tietojen, esimerkiksi tilinpäätöstietojen esittämiseen sähköisessä muodossa. Tiedostomuodon tarkoituksena on mahdollistaa yrityksen taloudellisia tietoja esittävien dokumenttien automatisoidun muodostamisen, käsittelemisen sekä jatkojalostamisen. Käytännössä tarkoitus olisi, että yrityksen kirjanpidossa kirjaukset olisivat jäljitettävissä viranomaisille ilmoitetuissa tiedoissa. Suomessa monet viranomaistahot⁷² ovat työskennelleet ottaakseen sen käyttöönsä ilmoituskäytäntöön. Verohallinto tiedotti asiasta viimeksi vuonna 2016⁷³,

⁶⁸ Listayhtiöiden tapauksessa tukea vastaavalle havainnolle, kts. myös Zaman, Hudaib, & Haniffa 2011 sekä Hay ym. 2008.

⁶⁹ Jo vuonna 2014 Verohallinnon pääjohtaja kertoi verovalvonnan siirtyvän reaaliaikaisuuteen ja riskienhallintaan. Reaaliaikaisuudella tarkoitettiin yritysten antamien veroilmoitusten perusteella tehtävän vuosittaisen tuloveroalvonnan muuttamista ajantasaisemmaksi niin kutsutuilla liputussäännöksillä. (Kts. lisää Ruuhonen 2014.)

⁷⁰ Suomessa esim. Taltio. Tilintarkastus ja verotarkastus myös helpottuisivat automatisoinnin vuoksi. (XBRL Suomi, Taltio.)

⁷¹ Tietoyhteiskunnan kehittämiskeskus ry.

⁷² Muun muassa Finanssivalvonta, patentti- ja rekisterihallitus (PRH). Ks. hankkeen jäsenet TIEKEN sivuilta. (XBRL Suomi, jäsenet.)

⁷³ ”XBRL-muotoisen tilinpäätösraportoinnin käyttöönotto siirtyy”, Verohallinnon tiedote 22.4.2016.

mutta tietohallintojohtajan nimittäminen uudeksi Verohallinnon pääjohtajaksi⁷⁴ voi merkitä hankkeen jatkamista myös verotuksessa. Näin ollen erottajan näkökulmasta XBRL:n kaltainen rakenteellinen data voisi muodostua uudeksi kontrollimekanismiksi valvontaympäristöön.

2.4 Keskustelua tilintarkastusvelvollisuudesta

Uusi tilintarkastuslaki tuli voimaan vuoden 2015 lopulla ja nyt pohditaan mahdollisia parannuskohteita, myös tilintekovelvollisuuden osalta. Nykyisistä rajoista säädettiin vuoden 2006 esityksessä (HE 194/2006 vp) tilintarkastuslaiksi, ja muutos aikaisempaan perustui maallikotarkastuksen poisjättämiseen. Ennen vuoden 2007 tilintarkastuslain uudistusta laki ei tuntenut mahdollisuutta olla kokonaan ilman tilintarkastusta (poislukien tietyt ammatinharjoittajat/yksityiset liikkeenomistajat) vaan tiettyjen rajojen ylittävät yritykset joutuivat valitsemaan maallikotilintarkastajan sijaan hyväksytyyn tai KHT-tarkastajan. Samaisessa hallituksen esityksessä tilintarkastusta puollettiin sen tuottamalla lisäarvolla yrityksen eri sidosryhmille, kuten omistajille, ulkopuolisille rahoittajille sekä yhteiskunnalle sitä kautta, että tilintarkastus edistää tilinpäätöksen luotettavuutta, verotuksen oikeellisuutta ja talousrikollisuuden estämistä. Nykyisen tilintarkastuslain (1141/2015) edellisten muutosten (622/2016) yhteydessä katsottiin tarpeelliseksi asettaa virkamiestyöryhmä arvioimaan muun muassa tilintarkastuksen rajoja. Tavoitteena oli tunnistaa mahdollisuudet sääntelyn keventämiseen, kuitenkin huomioiden mahdollisten muutosten vaikutukset muiden tahojen (kuten Verohallinto) toimintaan ja harmaan talouden torjuntaan. Käytännön tasolla selvityksen tarkoituksena oli selvittää tilintarkastusrajojen kohdalla nostomahdollisuutta. (TEM-työryhmä 2018, 11.) Taustalla vaikuttaa vahvasti EU-direktiivin *pienet ensin* -periaate.

Tutkimuksen aikataulu oli pitkälti sama kuin TEM:n työryhmän viimeinen vaihe. Näin ollen lausuntokierros päättyi vasta haastattelujen jälkeen, jolloin haastateltavien näkemyksiä kartoitettiin Verohallinnon aikaisempiin lausuntoihin pohjautuen.⁷⁵ Kevään

⁷⁴ ”Markku Heikura johtaa Verohallintoa seuraavat viisi vuotta”, Verohallinnon tiedote 5.2.2018.

⁷⁵ Ks. esim. LTT-selvitys (2006).

aikana julkaistujen lausuntojen perusteella verottajan näkemykset vaikuttaisivat hyvin samansuuntaisilta kuin vuoden 2007 tilintarkastuslain muutoksen yhteydessä.

2.4.1 TEM:n työryhmän muistio ja lausuntokierros 2018

Tutkielman ajankohtaisuutta alleviivaa erityisesti työ- ja elinkeinoministeriön asettaman hankkeen tilintarkastusvelvollisuuden rajojen osalta. Työryhmän mietinnön lausuntokierros päättyi 13.3.2018 ja huhtikuussa julkaistiin tasaiseen tahtiin eri tahojen asiantuntijalausuntoja työryhmän ehdotuksesta. Lausuntopyyntöjä lähetettiin yhteensä 46 taholle, joista lausuntoja saatiin yhteensä 43 kappaletta. (Lausuntoyhteenveto 2018, 3.) TEM muodosti alustavan lausuntoyhteenvedon, joka julkaistiin 26.4.2018. Lausunnonantajista rajojen nostoa kannatti 9 tahoja, 21 vastusti ja 7 ei ottanut kantaa työryhmän ehdottamiin vaihtoehtoihin. Verottajan näkökulmaa edustavista lausunnonantajista kaikki vastustivat työryhmän ehdotusta nostaa tilintarkastusvelvollisuuden rajat mikroyritysrajoja vastaaviksi.⁷⁶ (Lausuntoyhteenveto 2018, 5, 11.) Lähes kaikki tahot vastustivat tilintarkastusvelvollisuuden nostoa juurikin taloudellisten vaikutusten selvittämisen tarpeella. Tutkielman taustalla oleva haastatteluaineisto tehtiin niihin aikoihin, kun TEM:n työryhmä julkaisi muistion. Haastatteluissa ei ole pystytty viittamaan asiantuntijalausuntoihin, sillä lausuntokierros päättyi haastatteluiden tekemisen jälkeen. Yleisesti ottaen on todettava, että haastatteluissa esiin nousseet teemat pitkälti tukevat asiantuntijalausuntoja verotusseikkojen osalta. Näin ollen työn varsinainen tarkoitus ei olekaan tarkastella näkemyksiä nimenomaisesti tilintarkastusvelvollisuuden rajojen nostosta, mutta ajankohtaisena ilmiönä haastatteluissa kysyttiin haastateltavien näkemyksiä teemasta.

TEM:n asettaman työryhmän kokoonpano muuttui selvitystyön aikana, joten toimikauden kesto jouduttiin jatkamaan useampaan otteeseen. Mukana työryhmässä ovat olleet edustettuina työ- ja elinkeinoministeriö, valtiovarainministeriö, oikeusministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö. Muistiota valmistellessaan työryhmä kuuli seuraavia tahoja: Suomen tilintarkastajat ry, Elinkeinoelämän keskusliitto, Suomen

⁷⁶ Verottajanäkökulmalla tässä tarkoitetaan valtiovarainministeriötä (VM), Verohallintoa sekä Verohallinnon harmaan talouden selvitysyksikköä.

Yrittäjät, Keskuskauppakamari, Finanssiala ry, Finanssivalvonta, Tilintarkastusvalvonta, Tilintarkastuslautakunta, Suomen Kiinteistöliitto ry, Suomen Asunto-osakkeenomistajat ry, Suomen Taloushallintoliitto ry, Suomen pääomasijoitusyhdistys ry sekä OP Ryhmä. (TEM-työryhmä 2018, 12.)

Muistion mukaan pienissä yrityksissä kuitenkin harvoin omistus ja johtaminen ovat eriytyneet ja alle puolella pienistä yhtiöistä on ulkopuolista rahoitusta, joten näillä näkökulmilla ei ole mielekästä perustella tilintarkastuksen tarpeellisuutta. Lisäksi hallituksen esityksessä todetaan, että verotuksen kannalta nähtävissä oleva lisäarvo on pieni ja tilintarkastajien mahdollisuudet torjua harmaata taloutta katsottiin melko vähäisiksi. Lisäksi kirjanpidon ja tilinpäätösten oikeellisuudessa merkittävässä osassa ovat tilintarkastuksen lisäksi tilitoimistojen käyttö, sillä hallituksen esityksessä viitattujen tutkimusten mukaan noin 75 % yrityksistä on ulkoistanut kirjanpitonsa. Hallituksen esityksen mukaisten raja-arvojen alle jäi tuolloin noin puolet osakeyhtiöistä, sekä suurin osa henkilöyhtiöistä, yhdistyksistä ja säätiöistä huolimatta siitä, että rajat asetettiin edellä esitetyistä perusteluista huolimatta varovaisuuden periaatteella.

Työryhmän muistiossa korostetaan, että vuoden 2006 muutos tosiasiallisesti kiristi tilintarkastusta suurelle osalle enemmän kuin löyhensi järjestelmää. Tämä pointti on nostettu esiin huomioiden, ettei maallikkotilintarkastajiin kohdistunut samanlaista koulutus- ja kokemusvaatimusta eikä samanlaisia valvonta- ja vahingonkorvausoikeudellisia seuraamuksia kuin auktorisoituihin tilintarkastajiin, ja heidän suorittamaa tilintarkastusta pidettiin epäluotettavana eikä merkittävästi tilinpäätöksen luotettavuutta parantavana. (HE 194/2006, 17-18)

Työryhmän muistiossa nostetaan esiin kolme mahdollisuutta: pitää rajat ennallaan, nostaa rajat mikroyritysten raja-arvoja vastaaviksi tai pienyrityksen raja-arvoja vastaaviksi (TEM-työryhmä 2018, 68-69).⁷⁷ Nykyisin n. 60 000–75 000 yritystä (Suomen 280 000 yrityksestä) on lakisääteisen tilintarkastuksen kohteena. Mikäli rajoja nostettaisiin mikroyritystasolle niin, että mikroyritykset rajattaisiin

⁷⁷ KPL 4 a §: Pienyrityksellä tarkoitetaan pienyrityksellä kirjanpitovelvollista, jolla sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella ylittyy enintään yksi seuraavista kolmesta raja-arvosta tilinpäätöspäivänä: 1) taseen loppusumma 6 000 000 euroa; 2) liikevaihto 12 000 000 euroa; 3) tilikauden aikana palveluksessa keskimäärin 50 henkilöä. KPL 4 b §:n mukaan mikroyrityksellä vastaavat rajat ovat: 1) taseen loppusumma 350 000 euroa; 2) liikevaihto 700 000 euroa; 3) tilikauden aikana palveluksessa keskimäärin 10 henkilöä.

tilintarkastusvelvollisuuden ulkopuolelle, noin 30 000 yritystä olisi tilintarkastusvelvollisuuden piirissä. Mikäli rajoja nostettaisiin pienyritystasolle, kattaisi lakisääteinen tilintarkastusvelvollisuus enää 3 100 yritystä. (TEM-työryhmä 2018, 66.) Työryhmä päätyi ehdottamaan rajojen nostamista mikroyritysrajoihin (TEM-työryhmä 2018, 72-73).

Lausuntokierroksen perusteella suurin osa asiantuntijatahoista piti ehdotusta tilintarkastusrajojen nostosta huonona. Valtiovarainministeriön (VM) mukaan tilintarkastusvelvollisuuden rajojen nostolla voisi olla laajoja vaikutuksia muun muassa harmaan talouden torjuntaan, Verohallinnon työmäärään ja resurssitarpeeseen sekä mahdolliseen työmäärään. VM tulkitse työryhmän muistion ehdottavan verovalvonnan suuntaamista yrityksiin, joissa tilintarkastusta ei tehtäisi. VM painotti, ettei näin laajaa muutosta tulisi harkita ennen kuin sen taloudelliset vaikutukset olisi selvitetty. (VM:n lausunto, 2.)

Verohallinto antoi oman lausuntonsa VM:n pyynnöstä. Myöskään tässä lausunnossa työryhmän ehdotus ei saanut kannatusta. Eryteisesti Verohallinto viittasi verovalvontaan, jossa tehtyjen havaintojen perusteella todettiin, etteivät kirjanpitäjät ja tilitoimistot ole asiakkaaseen nähden siinä määrin riippumattomassa asemassa kuin tilintarkastaja. Näin ollen kirjanpidon ja tilinpäätösten luotettavuuden varmistamista ei tulisi Verohallinnon mukaan jättää yksinomaan kirjanpitäjän tai tilitoimiston varaan.⁷⁸ Eryteisesti Verohallinto nosti esiin mahdolliset negatiiviset vaikutukset uusien yritysten kohdalla (jotka todennäköisesti jättävät tilintarkastajan valitsematta), sillä niiden alkutaipaleella kontrollimekanismin tarve on suurimmillaan. Verohallinto suhtautui kielteisesti verovalvonnan korvaamista yhteiskunnan rahoittamalla Verohallinnon valvontaresursseilla.⁷⁹ (Verohallinnon lausunto, 3-4.)

⁷⁸ Verohallinnon näkemyksen perusteella tilintarkastajat ovat ulkopuolisia, luotettavuuden varmistavia tahoja.

⁷⁹ Lausunnon mukaan yrityksen kirjanpidon ja tilinpäätöksen luotettavuus on välttämätön edellytys verotuksen toimittamiselle. Tilintarkastajalla on tämän vaatimuksen varmistamisessa keskeinen rooli.

2.4.2 LTT-selvitys 2006

Jo vuoden 2007 tilintarkastuslain uudistuksen aikoihin pohdittiin tilintarkastusvelvollisuuden rajojen nostamisen mahdollisia vaikutuksia myös verovalvonnan kannalta. Verohallitus totesi tilintarkastuslakityöryhmälle antamassaan lausunnossa lähtökohtaisesti vastustavansa uudistusta. Silloinen kauppaja- ja teollisuusministeriö tilasi toimeksiantona LTT-tutkimukselta selvityksen tilintarkastusvelvollisuuden uudistamisen taloudellisista vaikutuksista eli LTT-selvityksen, joka käsitteli erityisesti pienten osakeyhtiöiden tilintarkastusta. Selvityksen osana tehtiin kohdennettuja haastatteluita, joista osa kohdistui myös Verohallinnon edeltäjän Verohallituksen edustajiin sekä yhteen Viranomaistyön kehittämisprojektin (Virke) edustajaan. Tarkoituksena oli selvittää, onko tilintarkastuksella ja verotarkastuksella osittain korvaava rooli, mikä tilintarkastusvelvollisuudesta osan yrityksen vapauttamalla tarkoittaisi verotarkastusten määrän kasvua. (LTT-selvitys 2006, 95.) Verohallituksen ja Virkeen näkökulmasta tilintarkastuksesta vapauttaminen johtaisi tahattomien erehdysten lisääntymiseen sekä verotuspäätösten pohjana olevien verotustietojen heikkenemiseen (LTT-selvitys 2006, 96). Pelkona oli, että tilintarkastusvelvollisuudesta vapauduttuaan yritykset eivät jatkaisi tilintarkastajan käyttämistä.

Verohallitus totesi, ettei verotarkastus ole lähtökohtaisesti korvike tilintarkastukselle eikä Suomessa linjana ole ollut, että lakisääteinen tilintarkastus korvaisi verotarkastuksia. Syynä tähän on se, että verotarkastuksissa on eri lähtökohta kuin tilintarkastuksissa.⁸⁰ Siitä huolimatta haastatellut Verohallinnon edustajat totesivat, että pienten yritysten vapauttaminen tilintarkastusvelvollisuudesta johtaa siihen, että verotarkastusten määrää pitää nostaa huomattavasti. Sekä tilintarkastuksen että verotarkastuksen tehtävä on tiedon oikeellisuuden varmentaminen, joten tilintarkastuksen puuttuessa verotarkastuksessa pitäisi panostaa lisää kirjanpidon luotettavuuden arviointiin. Kustannusvaikutuksista Verohallinnon edustajat eivät osanneet sanoa etukäteen muuta kuin, että ne olisivat merkittäviä. Virken edustaja totesi, että vapauttaminen voi johtaa yrittäjien asenteen löyhentymiseen tilienpidon suhteen. (LTT-selvitys 2006, 97.) Verohallinnon vuosikertomuksissa onkin havaittavissa valvontatoimenpiteiden lukumäärien kasvua.

⁸⁰ Lisäksi LTT-selvityksen (2006, 96) mukaan verotarkastukset kattoivat selvityksen aikoihin 1-3 % suomalaisista yrityksistä.

Esimerkiksi vuonna 2014 valvontatoimenpiteitä oli yhteensä 7093 (Verohallinnon vuosikertomus 2014, 37), kun taas vuonna 2007 niiden määrä jäi 5167 (Verohallinnon vuosikertomus 2007, 19).⁸¹ Luvut itsessään eivät välttämättä kerro tilintarkastusvelvollisuuden rajaamisen vaikutuksista, mutta trendi on ollut nouseva. Tutkimuksen puitteissa ei ole tarkoitus tarkastella näiden kahden tekijän yhteyttä.

2.5 Yhteenveto suomalaisen verovalvontaympäristön tilanteesta

Verotuksen kannalta keskeisen toimijan, Verohallinnon, tavoitteena toteuttaa verotus oikean määräisenä ja oikeaan aikaan yhteiskunnan toimintojen rahoittamiseksi. Suomalainen verojärjestelmä pohjautuu kirjanpitosäännöksiin ja verotettavaa tulosta määrittäessä lähtökohdaksi asetetaan tilinpäätöksessä ilmoitettu tilikauden (kirjanpidollinen) tulos. Näin ollen verotuksen oikeamääräisyyden ja oikea-aikaisuuden kannalta kirjanpidon oikeellisuudella ja luotettavuudella on merkitystä. Verohallinnon verotarkastuksilla puututaan jälkikäteisesti tilanteisiin, joissa verotuksen tavoitteet eivät ole toteutuneet. Valvonnan lisäksi merkitystä on kuitenkin myös ennakoivalla ohjauksella ja kontrollimekanismeilla, joilla verottaja pyrkii ohjaamaan yritysten verokäyttäytymistä toivottuun suuntaan verotusten tavoitteiden tehostamiseksi. Pienyrityskentässä veroneuvonnalla on havaittu olevan merkittävä sija ulkoistetuista taloushallintopalveluista. Tutkielmassa nostetaan esiin veroneuvonnan rooli, jolloin valvontaympäristössä toimiviin tahoihin liitetään asiantuntijat (mm. tilintarkastajat).

Toisaalta tilintarkastajien roolia verovalvonnassa voidaan perustella myös ajankohtaisella keskustelulla siitä, kehen tilintarkastusvelvollisuuden pitäisi ulottua. Tammikuussa 2018 TEM:n asettama, tilintarkastuslain muutostarpeita kartoittava työryhmä ehdotti TTL:n nykyisten tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvojen nostamista KPL:n mikroyritysrajoihin. Ehdotus keräsi paljon vastustusta lausuntokierroksella, ja sekä VM että sen alainen verottaja ilmoitti vastustavansa rajojen nostoa, korostaen tilintarkastuksen merkitystä verovalvonnan kannalta. Myös vuoden 2007 tilintarkastuslain uudistuksessa verottajataho ilmaisi kielteisen kantansa pienyritysten

⁸¹ Valvontatoimenpiteet kattavat sekä verotarkastukset, valvontakäynnit että vertailutietotarkastukset. Suurin ero valvontatoimenpiteiden kasvussa on nähtävissä juuri verotarkastuksissa 3792 (2007) ja 4666 (2014) sekä tavallista verotarkastusta kevyemmissä valvontakäynneissä 1288 (2007) ja 2021 (2014).

rajaamisesta tilintarkastusvelvollisuuden ulkopuolelle. Lakimuutoksen taustatöihin kuuluvassa LTT-selvityksessä (2006) haastateltiin verotarkastajia, jotka totesivat verotarkastusten lisääntyvän tilintarkastusrajojen noston vuoksi. Samalla verotarkastajat korostivat kuitenkin, etteivät tilintarkastus ja verotarkastus olisi toisiaan korvaavat elementit. Aiheesta tehdyn empiirisen tutkimuksen niukkuuden vuoksi, on tässä tutkielmassa tarkoitus kartoittaa tilintarkastuksen roolia nykytilanteessa muutosten mahdollisten vaikutusten arvioinnin tueksi. Seuraavassa luvussa luodaan katsaus tarkemmin tilintarkastuksen eri elementteihin, joita aikaisemman tutkimuksen perusteella on perusteltua kartoittaa empiirisesti.

3 TILINTARKASTAJAN NÄKÖKULMA VEROTUKSEEN

Luvun tarkoituksena on hahmotella tilintarkastuksen roolia verotuskysymyksissä ja samalla hahmotella taustaa aineistonkeruuta varten tarkoitettuihin haastattelukysymyksiin. Ensimmäisessä alaluvussa perustellaan tilintarkastuksen merkitystä yrittäjän ja verottajan välisen agenttiongelman ratkaisijana. Toisessa alaluvussa nostetaan esiin tilintarkastusprosessiin keskeisesti kuuluva yrittäjän ja tilintarkastajan välinen neuvottelutilanne.⁸² Kolmannessa alaluvussa kiinnitetään huomio tilintarkastetun tilinpäätöksen uskottavuuteen. Neljännessä alaluvussa on yhteenveto keskeisimmistä teemoista haastattelun ja analyysin pohjaksi.

3.1 Tilintarkastuksen tavoite suhteessa verottajan intressiin

Tilintarkastukseen liittyvät teoreettiset tarkastelut perustellaan yleensä peliteorian sovelluksiin kuuluvalla agenttiteorialla (päämies-agenttiongelmalla), jossa informaation epäsymmetria vallitsee yleensä yrityksen johdon ja omistajien välillä. Tilintarkastuksen peruste nousee siinä tapauksessa tarpeesta saada kolmannen osapuolen mielipide informaatiosta (esim. tilinpäätöksistä), jota ulkopuolinen sidosryhmä ei pysty muutoin kustannustehokkaasti todentamaan. (Jensen & Meckling 1976; ks. lisäksi Scott 2015, 358-382, Eisenhardt 1989, Watts & Zimmerman 1986, 312-337.) Pörssilistatuissa suuryrityksissä tilinpäätösraportoinnin päätarkoituksena on edesauttaa sijoittajien päätöksentekoa, mutta usein yksityisesti omistetuissa pienyrityksissä päätöksenteko liittyy verotukseen ja osingonjakoon (Langli & Svanström 2014, 149; Ball & Shivakumar 2005, 84). Powerin (1997, 5) mukaan tilintarkastuksen merkitys korostuu paitsi sen konkreettisen työn kautta, jota tilintarkastajat tekevät, myös mielikuvien ja ideaalin tilintarkastuksen tasolla. Näin ollen tilintarkastustarpeen tarkastelu laajemmalla tasolla edesauttaa tarkastelemaan päämiehen sekä agentin rooleja eri näkökulmista, kuten tässä tapauksessa verottajan (päämies) ja yrityksen (agentti) kannalta.

⁸² Tarkemmin tilintarkastuksen työmenetelmistä, ks. myös Halonen & Steiner (2010).

Yritysten velvollisuus julkaista tilinpäätösraportteja nousee muun muassa verottajan tarpeesta määrittää verotettava tulos mahdollisimman tarkaksi verotuksen oikean määrän määrittämiseksi. Vähäinen ulkopuolisen rahoituksen taso pienyritysten tapauksessa voi ollakin, että verottaja on ainoa merkittävä sidosryhmä, jonka tarpeisiin tilinpäätösraportointia tehdään. Kuten luvussa 2 todettiin, yritysten verotus ja kirjanpito linkittyvät toisiinsa vahvasti Suomessa, joten verotustietojen pohjana olevan tilinpäätöksen laadulla on olennaista merkitystä verottajalle. Hanlon ym. (2014, 138) huomauttavat, ettei verottaja ole sinänsä kiinnostunut itseisarvoisesti tilinpäätösraportoinnin laadun parantamisesta, vaan yritysten kannustaminen mahdollisimman laadukkaisiin talousraportteihin (ja sitä kautta myös muiden yrityksen intressipiirien etu) johtuu verottajan halusta määrittää mahdollisimman tarkka verotettava tulos (ks. Ojala ym. 2015, 2).⁸³

Tilintarkastuksen tavoitteena on, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon yhtäältä siitä, antaako tilinpäätös noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikean ja riittävän kuvan tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta ja täyttääkö tilinpäätös lakisääteiset vaatimukset, ja toisaalta siitä, onko toimintakertomus laadittu toimintakertomuksen laatimiseen sovellettavien säännösten mukaisesti ja ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot yhdenmukaisia (TTL 3:5.2). Tilintarkastajan tulee suorittaa myös hallinnon tarkastus. Hallinnon tarkastuksen tavoitteena on selvittää tarkastuskohteen vastuuvollisten toiminnan lainmukaisuutta ja mahdollista vahingonkorvausvelvollisuutta kyseistä oikeushenkilöä koskevien säännösten perusteella. Suorittaessaan tilintarkastuksen tilintarkastaja hankkii kohtuullisen varmuuden siitä, onko tilinpäätöksessä kokonaisuutena väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virheellisyyttä. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 236.) Tilintarkastuksen perimmäinen tarkoitus on varmentaa yrityksen julkaisemaa taloudellista tietoa, ja tehtävän suorittamiseksi annettu määräykset laissa. Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastus sisältää yhteisön ja säätiön tilikauden kirjanpidon ja tilinpäätöksen sekä hallinnon tarkastuksen (TTL 3:1.1). LTT-selvityksessä (2006, 96) verottajan edustajat totesivat tilintarkastajan vähimmäismerkitykseksi sen, että tilintarkastajalta voi kysyä, onko yritys ylipäättään pitänyt kirjanpitoa.

⁸³ VML:n mukaan huolimattomasti tehty kirjanpito voi johtaa arvioverotukseen tai muihin seuraamuksiin. Ks. lisää luku 2.2.

Ensinnäkin tilintarkastajan on tilintarkastuksen tavoitteen vuoksi otettava kantaa yrityksen kirjanpitoon siltä osin, onko se huolellisesti ja asianmukaisesti todennettavissa. Tilintarkastuslaissa ei ole tarkempia säännöksiä kirjanpidon tarkastuksen sisällöstä ja toteutustavasta, mutta tilintarkastajan on tarkastusta suorittaessaan noudatettava kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja (TTL 3:3) osana hyvää tilintarkastustapaa (TTL 4:3.1). (Horsmanheimo & Steiner 2017, 245.) Tilintarkastusprosessiin liittyy olennaisesti myös aikaisemmin luvussa 2.4 mainittu kohtuullisen varmuuden käsite. Se nimittäin liittyy sellaisen tilintarkastajan kannalta tarpeellisen tilintarkastusevidenssin kokoamiseen, jonka perusteella tilintarkastaja voi tehdä johtopäätöksen, ettei tilinpäätöksessä kokonaisuutena ole olennaista virheellisyttä. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 236.)

Tarkastaessaan kirjanpitoa, on tilintarkastajan otettava huomioon kirjanpitolaissa asetetut edellytykset hyvälle kirjanpitotavalle.⁸⁴ KPL 2 luvussa säädetään liiketapahtumien kirjaamisesta ja kirjanpitoaineistosta. Tilintarkastuksen kannalta tarkasteltuna tarkastus kohdistuu siihen, onko tarkastuskohteen kirjanpitoa pidetty kirjanpitolain säännösten mukaisesti ja tuottaako kirjanpito oikeaa tietoa tarkastuskohteen tilinpäätöksen laatimista varten. Esimerkiksi kirjanpitoon kirjatut liiketapahtumat tulee voida todentaa (KPL 2:1). Kirjanpitoon kirjattujen liiketapahtumien (menot, tulot, rahoitustapahtumat sekä niiden oikaisu- ja siirtoerät) tulee näin ollen olla aitoja. Toisaalta kirjanpitoa koskeva keskeinen vaatimus on se, että kirjausketjun (*audit trail*) tulee olla vaikeuksitta todennettavissa (KPL 2:5.1).⁸⁵ Kirjanpitolaista johtuu myös, että kirjanpito on järjestettävä niin, että kirjausketjun yhteys mahdollisten osakirjanpitojen kautta pääkirjanpitoon ja siitä tilinpäätökseen on vaikeuksitta todettavissa kumpaankin suuntaan. Sama koskee kirjanpidosta viranomaiselle verotusta tai muuta tarkoitusta varten määräajoin tehtävää ilmoitusta (KPL 2:6). Myös tilinpäätöksen liitetiedon ja sitä todentavan liitetietosisitteen välisen yhteyden tulee olla vaikeuksitta todettavissa (KPL 2:5b). (Horsmanheimo & Steiner 2017, 246-247.)

Säännökset tilinpäätöksestä sisältyvät myös kirjanpitolakiin (KPL 3) sekä toisaalta kyseistä tarkastuskohdetta koskevaan lainsäädäntöön (esim. OYL). Tilinpäätöksen

⁸⁴ Suomessa kirjanpitolaki (KPL) sisältää kirjanpidon pitämistä koskevat keskeiset säännökset.

⁸⁵ Kirjausketju on liiketapahtuman, tosittien ja kirjauksen välinen yhteys. Kirjanpitolain vaatimukset täyttävä tositus on ensisijainen keino todentaa liiketapahtuma, koska kirjanpitokirjauksen on perustuttava päivityyn ja järjestelmällisesti numeroituun tai vastaavalla tavalla yksilöityyn tositteseen. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 246.)

tarkastuksesta otettiin kantaa vuoden 1994 tilintarkastuslain esitöissä, joiden mukaan tilintarkastajan tulee pystyä muodostamaan perusteltu käsityksensä siitä, onko tilinpäätös laadittu voimassa olevien säännösten mukaisesti. Myös hyvä tilintarkastustapa edellyttää, että tilintarkastaja selvittää, miten tilikauden tulos on syntynyt, ja varmistaa, että tilikauden tuloslaskelma on laadittu lain mukaisesti. Lisäksi tilintarkastajan on varmistettava, että tuloslaskelman ja taseen tiedot perustuvat kirjanpitoon ja että tilinpäätöksessä on esitetty lain ja hyvän kirjanpitotavan⁸⁶ edellyttämät tiedot. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 247-248; ks. myös HE 295/1993, 30.) Hyvään kirjanpitotapaan liittyvät läheisesti myös yleiset tilinpäätösperiaatteet, kuten oletus toiminnan jatkuvuudesta, menettelytapojen johdonmukaisuus, sisältöpainotteisuus, varovaisuus, tasejatkuvuus, suoriteperusteisuus sekä kunkin hyödykkeen ja muun tase-eriin merkittävän erän erillisarvostus (kts. lisää esim. KPL 3:3§). (Myrsky & Malmgrén 2014, 60.)

Toimintakertomuksen tilintarkastuksen kohteena luovuttiin vuoden 2016 tilintarkastuslain muutoksessa, sillä KPL:sta johtuen toimintakertomus on tilinpäätöksestä erillinen vaikkakin siihen liitettävä asiakirja.⁸⁷ Tästä huolimatta tilintarkastajan on tilintarkastuksen suorittamisen yhteydessä kohdistettava tarpeelliset toimenpiteet, jotta tilintarkastuskertomuksessa voidaan raportoida asianmukaisesti myös toimintakertomuksesta laissa edellyttämällä tavalla. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 253.)

Aikaisemmassa todettiin TTL:n 3:1.1:sta johtuvan, että tilintarkastus sisältää yhteisön ja säätiön tilikauden kirjanpidon ja tilinpäätöksen sekä hallinnon tarkastuksen. Lisäksi tilintarkastaja ottaa kantaa siihen, onko kirjanpidosta viime kädessä olevat vastuuhenkilöt hoitaneet velvoitteensa asianmukaisesti. Esimerkiksi osakeyhtiössä toimitusjohtaja vastaa siitä, että yhtiön kirjanpito on lain mukainen ja varainhoito luotettavalla tavalla järjestetty (OYL 6:17.1). Hallitus puolestaan vastaa siitä, että yhtiön kirjanpidon ja varainhoidon valvonta on asianmukaisesti järjestetty (OYL 6:2.1). Kirjallisuudessa

⁸⁶ KPL 1:3 §

⁸⁷ Tilintarkastuskertomuksesta, ks. TTL 3:5. Ks. myös HE 70/2016, 15, 19: ”[...] tilintarkastuksen kohdetta ehdotetaan muutettavaksi eduskunnan lausuman mukaisesti siten, että kohteesta poistetaan toimintakertomus. [...] Toisaalta kun eduskunnan lausuman perusteella ehdotetaan tilintarkastuksen kohteesta poistettavaksi toimintakertomus, tulee tämä vaikuttamaan ehkä jonkin verran toimintakertomuksen tarkastuksen luonteeseen, mutta ei välttämättä käytettävään tuntimäärään, koska toimintakertomus tulee kuitenkin käydä läpi, jotta tilintarkastaja voi antaa lausunnon tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tietojen yhdenmukaisuudesta.”

tilintarkastajan ja yritysjohdon välisessä suhteessa korostuvat yleensä ne odotukset, joiden perusteella yritys päätyy valitsemaan tilintarkastajan. Pienyrityksen osalta tilintarkastajan neuvontarooli korostuu, sillä useinkaan yrittäjällä ei ole tuntemusta laskentatoimesta tai oikeudellisista asioista. Voikin olla, että pienyrityksen tilintarkastus on laaja-alaisempaa kuin suuren yrityksen tilintarkastus siten, että yrittäjä usein tarvitsee tilintarkastajan asiantuntemusta kirjanpitoon, verotukseen ja oikeudellisiin kysymyksiin liittyvien asioiden hoitamiseksi. Lähtökohta, jossa pienyrityksessä yrittäjä on usein ainoa hallituksen jäsen ja ainoa osakkeenomistaja on omiaan vaikuttamaan tilintarkastuksen sisältöön ja painopisteisiin.⁸⁸ (Horsmanheimo & Steiner 2008, 424.)

Kaiken kaikkiaan sidosryhmien tarpeet poikkeavat toisistaan merkittävästi yrityskoon ja –rakenteen mukaan. Pienyrityksien organisaationrakenne on yksinkertainen, ja sen johtaminen on helpompaa ilman monimutkaisia laskelmia. Sidosryhmiä ei ole niin paljoa kuin suurissa yrityksissä. Omistaja ja johtaja ovat usein sama henkilö ja tilinpäätöskin laaditaan usein verottajan tarpeisiin. (ks. esim. Ojala ym. 2015.) Sidosryhmät vaativat yrityksistä tietoa omaan päätöksentekoonsa. Verottaja siis on aina eräs tilinpäätöksen hyväksikäyttäjä ja yrityksen sidosryhmä.

3.2 Tilintarkastajan ja yrittäjän välinen neuvottelutilanne

Aikaisemmassa kappaleessa todettiin, että tilintarkastuksen kohteena on myös hallinto. Hallinnon tarkastuksen tavoitteena on selvittää tarkastuskohteen vastuuvollisten toiminnan lainmukaisuutta ja mahdollista vahingonkorvausvelvollisuutta kyseistä oikeushenkilöä koskevien säännösten perusteella. Tilintarkastustyön tavoitteena on muodostaa käsitys yhteisön toiminnasta tilinpäätösraportoinnin oikeellisuuden arvioimisen pohjaksi. Tämä edellyttää tiivistä yhteistyötä yrityksen vastuuhenkilöiden kanssa tilintarkastusprosessin aikana. Tilintarkastajan ja omistaja-yrittäjän välisestä suhteesta tilintarkastusprosessin aikana, niin kutsutusta ”neuvottelutilanteesta” on tehty laajasti tutkimusta varsinkin siitä näkökulmasta, millaiset roolit eri osapuolet omaksuvat. Niemi ym. (2012, 7-8) kartoittavat aikaisempaa kirjallisuutta ja tutkimusta tilintarkastajan

⁸⁸ Vastaavasti myös tilanteessa, jossa yrityksen omistus on melko pienessä piirissä, kuten perheen hallussa.

ja asiakasyrityksen edustajien vuorovaikutuksesta. Heidän mukaansa aikaisemmassa tutkimuksessa on havaittu merkkejä siitä, että tilintarkastajan näkökulmasta neuvonpito on normaali osa tilintarkastusprosessia ja jolla voi olla tosiasiallista vaikutusta tilinpäätöksen lopulliseen versioon.⁸⁹ (ks. esim. Beattie, Fearnley & Brandt. 2000.) Tilintarkastaja pystyy tutkimuksen perusteella siis vaikuttamaan omistajan tekemiin ratkaisuihin kirjanpidossa.

Mohrin ja Spekmanin (1994, 139) mukaan neuvottelutilanne on luonteeltaan konfliktinratkaisua, jossa kumpikin osapuoli pyrkii sovittamaan yhteen ongelmanratkaisutekniikat. Mikäli lopputulos on kummankin osapuolen näkökulmasta toivottu, vahvistaa se osapuolten välistä suhdetta. Tilintarkastuksen näkökulmasta Bame-Aldred ja Kida (2007) huomasivat, että yritysjohton neuvottelutekniikat ovat usein joustavampia (niin kutsuttua ”trade off” -neuvonpitoa, jossa taktiikkana kiinnittää huomio vaihtoehtoihin raportointiasioihin), kun taas tilintarkastajat ovat yleensä vähemmän halukkaita joustamaan näkemyksistään.⁹⁰ Näin ollen Bame-Aldred ja Kida (2007, 507) jaottelevat konfliktinratkaisutaktiikat joko sovitteluviiksi (*problem-solving tactics*) tai riitaisiksi (*contentious tactics*), joista viimeksi mainituista tilintarkastaja voi uhata antaa mukautetun kertomuksen ja asiakas uhata lopettaa toimeksiantosuhteen.⁹¹

Carcello ja Neal (2003, 97) selittävät mukautetun kertomuksen seurauksena tapahtuvaa tilintarkastajavaihdosta yritysjohton toiveella saada parempi lopputulos toiselta tilintarkastajalta, rankaisukeinona tilintarkastajaa kohtaan tai yksinkertaisesti mukautetun kertomuksen aiheuttamana korjaamattomana vahinkona toimeksiantosuhteelle.⁹² (Niemi ym. 2012, 8.) LTT-selvityksestä kävi ilmi, että tilintarkastajan käyttöhistoria on myös merkityksellinen verotarkastajalle. Esimerkiksi tilintarkastajan vaihtumisesta voidaan

⁸⁹ Esimerkiksi Beattie ym. (2000) havaitsivat neuvottelun vaikuttaneen tilinpäätökseen enemmistössä (57 %) tapauksista kyselytutkimuksessaan, jossa aineistoa kerättiin 300 pörssiyrityksen talousjohtajalta sekä yli 300 partner-tason tilintarkastajalta.

⁹⁰ Bame-Aldred ja Kida (2007, 507) toteavat tilintarkastajaan kohdistuvan sääntelyn ja ammatillisen ohjeistuksen luovan melko kapean alustan joustaa havaitsemistaan ongelmakohdista, sillä uhkana on toimeksiannon ulkopuolisten näkemys joko ammattitaidottomuudesta tai jopa riippumattomuuden loukkaamisesta.

⁹¹ Niemi ym. (2012, 8) huomauttavat, että myös muussa tutkimuksessa on havaittu mukautetun kertomuksen vaikuttavan juurikin tuhoisasti toimeksiantosuhteessa, ja usein johtaakin asiakasyrityksessä tilintarkastajan vaihtoon. (ks. esim. Carcello ja Neal 2003.)

⁹² Tilintarkastajan valinnasta säädetään tilintarkastuslain 2 luvussa, jonka mukaan yhteisössä ja säätiössä on valittava tilintarkastaja ja toimitettava tilintarkastus sen mukaan kuin tilintarkastuslaissa ja muualla laissa säädetään (TTL 2:4). Pääsääntöisesti valinnan tilintarkastajasta tekee siis yhteisön omistajat tai säätiössä hallitus. Laista johtuen tilintarkastuksen teettävälle yritykselle jää valinnanvaraa sen suhteen, kuka tilintarkastaja tai mikä tilintarkastusyhtiö palkataan toimeksiantosuhteeseen.

tehdä päätelmiä. (LTT-selvitys 2006, 96.) Tilintarkastajavalintaan liittyvästä signaloinnista viitettä ovat löytäneet aikaisemmin esimerkiksi Titman ja Trueman (1986) sekä Datar, Feltham ja Hughes (1991), joiden mukaan yrityksen valitseman tilintarkastajan laatu itsessään voi viestiä sijoittajille yrityksen taloudellisesta tilanteesta. (Scott 2015, 503.) Tämä herättääkin ajatuksen siitä, onko tilintarkastajan jättämättä valitseminen signaali siitä, ettei yrityksessä kaikki ole hyvin. Rationaalisesti ajatellen yrittäjä tuskin haluaa maksaa mukautetusta tilintarkastuskertomuksesta vapaaehtoisesti.⁹³ Tilintarkastuskertomuksen (ja sen muodon) merkitystä on perusteltua kartoittaa haastatteluissa, sillä Ojala ym. (2015) havaitsivat viitettä tilintarkastuskertomuksen merkityksestä verotuspäätösten kannalta.

3.3 Tilintarkastuksen vaikutus tilinpäätösten uskottavuuteen

Kuten luvussa 3.1 todettiin, perinteisesti tilintarkastuksen tarvetta on tarkasteltu nimenomaan yritysjohdon ja ulkopuolisen intressipiirin välisen informaation epäsymmetrian lähtökohdista. Vastaavanlaisella asetelmalla ei kuitenkaan ole mielekäästä tarkastella pienyritysten tilintarkastustarvetta, sillä tällaisissa yrityksissä on harvoin hajautetun omistuksen ja johdon vuoksi aiheutuvaa informaation epäsymmetriaa. Tutkimuksessa on lähtökohdaksi otettu tällöin yrityksistä ja yrittäjistä itsestään johtuvat syyt valita tilintarkastaja (Ojala ym. 2016, 268; Niemi ym. 2012, 1-2; kts. myös Saksan osalta Weik ym. 2018). Jo pelkästään taloushallinnon ulkoistaminen voi johtaa tilanteeseen, jossa yrittäjällä itsellään on päämiehen roolissa tarve varmentaa kirjanpitäjän työtä (Niemi ym. 2012). Viimeisimpänä tilintarkastuksen hyötyjä pienyritykselle on kartoitettu Ojalan ym. (2016) haastattelututkimuksessa, jossa havaittiin vapaaehtoisen tilintarkastuksen hyötyjen kumpuavan aikaisemmassa kirjallisuudessa kartoitettujen syiden lisäksi myös muista tarpeista.⁹⁴ Haastateltavat yrittäjät nostivat esiin tekijöitä, kuten alihankinnan jatkuvuuden varmistaminen, kasvuodotukset, perhesuhteet, taloudelliset vaikeudet, tarve keskittyä yrityksen ydinosaamiseen sekä julkisuusaspekti ja

⁹³ Vrt. Scott (2015, 503-505), jonka mukaan yrittäjä/johtaja voi viestiä sijoittajille yrityksen laadusta erilaisilla signaaleilla. Mikäli yrittäjä on rationaalinen, hän ei valitse korkealaatuista tilintarkastajaa, joka todennäköisimmin löytää virheet ja raportoi niistä.

⁹⁴ Ks. esim. Collis (2012), jossa tehtiin vastaava tutkimus brittipienyritysten tarpeesta tehdä vapaaehtoinen tilintarkastus.

imagokysymykset. Viimeisimpään erityisesti yrittäjät nostivat esiin tarpeen lisätä uskottavuutta verokysymyksissä. (Ojala ym. 2016, 269.)

Pääosin suomalaiset yrittäjien intressissä on toimia oikein verotuksessa, koska on myös yrittäjän itsensä edun mukaista, että verotus menee kerralla oikein.⁹⁵ Varsinkin monet pienyrittäjät kokevat tilintarkastajan tuovan varmennusta siltä osin, ettei yritykseen joutuisi verotarkastuksen kohteeksi (Ojala ym. 2016, 270). Kuten luvussa 2.2.2 todettiin, on luontevaa ajatella pienyritysten hakevan tukea ja veroneuvontaa joko tilintarkastusyhteisöiltä (Syrjä 2010; Seow 2001) tai ulkoistetun kirjanpito palvelun yhteydessä tilitoimistoilta (Niemi ym. 2012; Syrjä 2010). Tutkimuksissa on havaittu yhteyttä myös verottajan tekemien muutosten ja veroaggressiivisuuden väliltä (Mills 1998) tai verottajan tekemien mukautusten todennäköisyyden vähentyneen siinä tapauksessa, että pienyrityksen tilinpäätös on tilintarkastettu (Ojala ym. 2015). Ojala ym. (2016, 283) tutkimuksessa käytetyn regressioanalyysin tulokset antavat myös tukea tulkinnalle, jossa pienyritys toivoo tilintarkastukselta tukea nimenomaan uskottavuuden kannalta verokysymyksissä. Aiheellista onkin kysyä, onko tilintarkastuksella merkitystä myös verottajan mielestä. Kuten aikaisemmin todettiin, on tutkimuksessa havaittu jonkinasteista merkitystä tilintarkastuksen toimituttamisella myös verottajan mielestä (Ojala ym. 2015). Tähän viittaisi myös verottajan kielteinen kanta tilintarkastusvelvollisuuden rajojen nostoaikeista.⁹⁶ Esimerkiksi Ojalan ym. (2015) havainnot tutkimuksessa antavat aiheita kartoittaa tarkemmin verottajan näkemystä siihen, onko tilintarkastettu tilinpäätös verotietojen pohjana uskottavampi kuin ei-tilintarkastettu.

Tilintarkastuksen uskottavuuden voi katsoa juontuvan alaan liittyvistä laadunvarmistuksista ja tiukasta sääntelystä. Tilintarkastukseen liittyy tiukat edellytykset sille, kuka on kelpoinen toimimaan tilintarkastajana (TTL 6), hyvästä tilintarkastustavasta (TTL 4) ja toisaalta sen valvonnasta (TTL 7).⁹⁷ Tilintarkastustyön dokumentoiminen

⁹⁵ Verohallinnon (7.2.2018) tiedotteen mukaan Verohallinnon syys-lokakuussa 2017 teettämässä kyselytutkimuksessa ilmeni, että yrityksistä 88 prosenttia koki veroasioissa oikein toimimisen kannattavaksi. Yrityksiä 80 prosenttia oli sitä mieltä, että yritysten veroasioiden hoitaminen on nykyään vaivatonta. Lähes yhtä moni koki, että veroasiat voi nykyään hoitaa tehokkaammin ja pienemmin kustannuksin kuin aikaisemmin. (Verohallinnon tiedote 7.2.2018.) Toisaalta Ojalan ym. (2016, 270) tutkimuksessa haastateltu yrittäjä koki, ettei yritykseen olla tehty verotarkastuksia, koska yritykseen on valittu tilintarkastaja.

⁹⁶ Ks. luku 2.4..

⁹⁷ Esimerkiksi ammattieettiset periaatteet juontuvat tilintarkastusdirektiivistä (2006/43/EU, artikla 21), ja siinä veloitetaan jäsenvaltiota varmistamaan, että kaikkiin lakisäateisiin tilintarkastajiin ja

onkin keskeinen osa hyvää tilintarkastustapaa.⁹⁸ Dokumentointivaatimus käy ilmi tilintarkastuslaista (TTL 4:10), jossa säädetään tilintarkastustehtävää koskevien merkityksellisten tietojen ja asiakirjojen kokoamisesta tilintarkastuskansioon.⁹⁹ (Horsmanheimo & Steiner 2017; 317, 319.) Hyvän tilintarkastustavan vuoksi dokumentoinnin pohjana olevat työpaperit tulee laatia siten, että kokenut tilintarkastaja, joka ei ole aikaisemmin ollut tekemisissä kyseisen tilintarkastuksen kanssa, pystyy saamaan käsityksen muun muassa suoritettujen tilintarkastustoimenpiteiden tuloksista ja hankitusta tilintarkastusevidenssistä sekä tilintarkastuksen aikana esiin tulleista merkittävistä seikoista ja niitä koskevista johtopäätöksistä (Horsmanheimo & Steiner 2017, 20). Vaikka verottaja ei lähtökohtaisesti pääse käsiksi muuhun tilintarkastajan raportointiin kuin mahdolliseen tilintarkastuskertomukseen, käytetään tilintarkastusdokumentaatiota tilintarkastukseen kohdistuvan viranomaisvalvonnan lähteenä (Horsmanheimo & Steiner 2017, 325). Tilintarkastajan dokumentointivelvoitteen voi näin ollen ajatella tehostavan käsitystä huolellisuudesta ja uskottavuudesta.

Niemi, Knechel, Ojala & Collis (2018) tutkimus tuo esiin uutta näkökulmaa tilintarkastuksen sääntelyn tiukentumisen vaikutuksista muun muassa työtunteihin, tilintarkastustiimien sisäiseen roolinjakoon sekä tilintarkastusmaksuihin vuosien 1996 ja 2010 välillä, sillä tilintarkastusympäristössä tapahtuneiden muutosten vaikutuksesta ei ole juuri tehty empiiristä tutkimusta aikaisemmin.¹⁰⁰ Niemi ym. (2018, 50) raportoivat tutkimustuloksissaan korkean liiketoimintariskin luokituksen saaneen asiakasyrityksen kohdalla kasvua vuosien 1996 ja 2010 välillä sekä työtunneissa että (osalla myös) tilintarkastusmaksuissa. Sen sijaan matalan liiketoimintariskin asiakkaiden työtunnit vähenivät, mutta tilintarkastusmaksut pysyivät samalla tasolla. Johtopäätöksissään Niemi ym. (2018, 50-51) toteavat, että vuosien 1996 ja 2010 välillä tilintarkastusyhteisöissä vastataan herkemmin liiketoimintariskeihin, assistenttien työtunnit kasvoivat, korkean

tilintarkastusyhteisöihin sovelletaan ammattietiikkaa koskevia periaatteita, vähintään yleisen edun mukainen tehtävä, rehellisyys, objektiivisuus sekä ammatillinen pätevyys ja huolellisuus. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 261.)

⁹⁸ Määritelmä tähän, kts. esim. Horsmanheimo & Steiner 2017.

⁹⁹ Ks. lisäksi kansainvälinen tilintarkastusstandardi ISA 230, jossa selvitetään tilintarkastustyön dokumentoinnin keskeistä sisältöä.

¹⁰⁰ Aineiston muodostaminen tilintarkastusprosessin eri vaiheiden muutoksista on hankalaa tiedonsaannin vähyyden vuoksi. Tutkimuksessa kuitenkin viitataan Yhdysvalloissa toteutettuun katsaukseen (Bell, Doogar & Solomon 2008) liiketoimintariskien korostamisen vaikutuksista tilintarkastustyöhön. Niemi ym. (2018) tutkimuksen aineistossa saatiin Big 4 -tilintarkastusyhteisöjen 140 asiakasyritykseen kohdistetun työtunnin ja tilintarkastusmaksujen tiedot. (Niemi ym. 2018, 34.)

liiketoimintariskiluokituksen saaneen yrityksen tilintarkastusmaksut kasvoivat, pienempi osa työtunneista kohdistettiin matalariskisiin asiakasyrityksiin, joissa tilintarkastusmaksut kuitenkin pysyivät samalla tasolla.

Mielenkiintoisena huomiona liiketoimintariskien luokittelussa Niemi ym. (2018) tuovat esiin omistaja-yrittäjän läsnäolon merkityksen. Tilintarkastusalalla työmenetelmät ovat kokeneet merkittäviä muutoksia Suomessa jo 1990-luvulta lähtien, sillä isojen tilintarkastusyhtiöiden niin kutsuttu *business risk approach* tuli yleisemmäksi tavaksi lähestyä tarkastuskohdetta. Tämä tarkoitti syvällistä ymmärrystä asiakasyrityksen toimintaympäristöstä, suunnitelmista ja riskeistä. Tavoitteena oli tälle näkökulmalle ovat kasvattaa tilintarkastuksen tehokkuutta ja tarkkuutta antamalla isompaa arvoa asiakaskohtaiselle lähestymiselle ymmärtämällä asiakkaan bisnesriskejä. Euroopassa huomattiin Eilifsen et al. 2001 tutkimuksessa, että tilintarkastuksen työmenetelmissä siirryttiin 90-luvun loppupuolella alkaen todisteaineistoon, jossa keskityttiin riskeihin, kontrolliin ja suoritusmittareihin yksittäisten transaktioiden sijasta. Samanaikaisesti kokeneempi henkilökunta ja specialistit tulivat kiinteämmäksi osaksi tilintarkastustiimejä. (Niemi ym. 2018, 35.)

LTT-selvityksessä (2006, 96) verotarkastajat totesivat huomioineensa sen, kuka mahdollinen tilintarkastaja on. Haastattelujen mukaan huomioitavia asioita olivat esimerkiksi, onko tilintarkastaja hyväksytty vai ei. Ilmeisesti hyväksytyyn ja ei-hyväksytyyn tilintarkastajan välinen rajanveto liittyi siihen, pidettiinkö tilintarkastajaa tilintarkastusta laadukkaana vai ei. Tietyissä yrityksissä voitiin toimittaa maallikkotarkastus. Maallikkotarkastuksen laatua ja luotettavuutta pidettiin huomattavasti alhaisempana ja epätyytyttävämpänä kuin hyväksytyyn tilintarkastajan suorittamaa tilintarkastusta. (HE 194/2006, 21.) Nykyään tilintarkastajan nimike erotetaan tiukasti lainsäädännöllä muista kirjanpidon ja tilitoimistoalan ammattinimikkeistä (Niemi ym. 2012, 3). Tilintarkastuksen laatuun liittyvä keskustelu liittyy kuitenkin keskeisesti edelleen tilintarkastukseen liitettyihin mielikuviin, ja voisi olla perusteltua kysyä, vaikuttaako verottajan näkemykseen tilintarkastajan henkilöön tai tilintarkastusyhteisöihin liittyvät mielikuvat.

Empiirisesti tilintarkastuksen laatua tarkastelevassa tutkimuksessa ovat keskenään ristiriitaiset tutkimuslöydökset ja tutkittavan käsitteen moniulotteisuus sekä tutkimuksen keskittyminen lähinnä listayhtiöihin (Ojala ym. 2014, 801). Kattavan

kirjallisuuskatsauksen tilintarkastuksen laadusta tehneen Francisin (2011, 129) mukaan tilintarkastajaan liitetyn laadun ymmärtäminen dikotomiana (onnistunut tilintarkastus vs. epäonnistunut tilintarkastus) pelkistää käsitteen monimutkaisuuden eikä tarjoa mahdollisuutta yleistettäviin johtopäätöksiin teemasta.¹⁰¹ Francis (2011) luokin viitekehyksen tilintarkastuksen laadun tarkasteluun jatkumona ja aste-eroina, ja tarjoaa tutkimuksellaan viitteitä myös positiivisesta yhteydestä Big 4 -tilintarkastajan ja korkean laadun välillä. Toisaalta Ojala ym. (2014, 803-804) huomauttavat, että Louis (2005) havaitsi korkealaatuisen tilintarkastuksen liittyvän myös muihin tilintarkastusyhteisöihin kuin Big 4 -yhteisöihin. Louisin (2005) mukaan ei-Big 4 -tilintarkastusyhteisöllä voi olla jopa kilpailuetu sen suhteen, että heillä on parempi paikallistuntemus, he pystyvät tarjoamaan personoidumpia palveluita ja neuvoja pienyritykselle verrattuna isoon tilintarkastusyhteisöön. Lisäksi Big 4 -yhteisö voi helposti siirtää pienyrityksen tarkastuksen talon sisällä tilintarkastajalta toiselle. Ojala ym. (2014, 812) löytävätkin viitteitä sille, että pienyritykselle Big 4 -tilintarkastusyhteisö ei ole laadun tae. Näkemystä onkin tarkoitus testata haastattelukysymyksen myös verottajalta.

3.4 Yhteenvedo luvun keskeisimmistä teemoista

Agenttiteorian mukaan verottaja on yksi yrityksen ulkopuolisista sidosryhmistä, joilla tilintarkastuksella on merkitystä yrityksen tuottaman informaation varmentajana. Perinteinen agenttiteoria tarkastelee yrityksen johdon ja omistajien välistä informaation epäsymmetriaa ja intressiristiriitaa. Pienyrityksen tapauksessa omistaja ja johto ovat yleensä samat, joten empiirisen tarkastelun tueksi on nostettava esiin muitakin tutkimuksessa havaittuja elementtejä, joilla tilintarkastuksen merkitys voi korostua verottajalle.

Yritysten ulkopuolisten sidosryhmien näkökulmasta tilintarkastuskertomus on ainoa julkinen dokumentti. Tilintarkastuksen työn tavoitteena on pystyä muodostamaan sellainen käsitys yrityksestä, että sen laatimasta tilinpäätösraportoinnista pystytään

¹⁰¹ Mikäli ymmärrämme epäonnistuneen tilintarkastuksen lain näkökulmasta (vahingonkorvausvelvollisuuden syntyminen), joudumme tarkastelemaan vain harvoja yksittäistapauksia. Tilintarkastajan liittyvissä vastuukysymyksissä ei valvova viranomainen pysty kaikkiin epäonnistumisiin puuttumaan resurssikysymysten vuoksi tai tilintarkastajan rooli sovitellaan ennen varsinaista oikeuskäsittelyä. (Francis 2011, 127-128.)

antamaan tilintarkastuskertomus. Lisäksi intressinä on, että kyseisen kertomuksen lausunto pystyttäisiin antamaan vakiomuotoisena. Mikäli tilintarkastajan ja yrittäjän näkemykset eivät ole linjassa, lausunto joudutaan antamaan mukautettuna. Pahimmassa tapauksessa lausunto voidaan jättää kokonaan antamatta. Yrittäjän intresseissä on kuitenkin saada puhdas kertomus tilintarkastajalta, sillä pienyrityskentässä hän voi joko jättää valitsematta tilintarkastajan tai vaihtaa toimeksiantosuhtetta toiseen. Tilintarkastajan ja yritysjohdon välillä käydään siis neuvotteluja mahdollisista korjaustoimenpiteistä, jotta mukautetuilta kertomuksilta tai muunlaisilta tilintarkastajan huomautuksilta pystytään välttymään. Tilintarkastajista osa totesikin haastatteluissa ottavansa kantaa mahdollisiin veroriskeihin. Näin ollen tilintarkastaja pystyy puuttumaan mahdollisiin ongelmiin verotuksessa jo ennen kuin aineisto päätyy verottajalle.

Toisin kuin verotuksen pääpiirteittäin kansallinen lainsäädäntöpohja, tilintarkastusta ohjaava sääntelytausta perustuu kansainvälisiin standardeihin ja periaatteisiin. Periaatteessa ne siis velvoittavat tilintarkastajaa noudattamaan lain asettamia tiukkoja vähimmäisvaatimuksia jokaisessa toimeksiannossaan riippumatta yrityksen koosta. Käytännössä niiden noudattamiseen saatetaan suhtautua melko joustavasti erityisesti pienten yritysten tilintarkastuksissa, sillä todellisuudessa kaikkien standardien noudattaminen tekisi työn pienyrityskontekstissa mahdottomaksi. EU:n tasolla on toisaalta ryhdytty selvittämään mahdollisuuksia vähentää pienyritysten hallinnollista taakkaa, johon myös tilintarkastus usein luetaan. Pienyrityksiäkin on huomattava määrä, jotka vapautuksestaan huolimatta tekevät tilintarkastuksen, sillä aikaisemman tutkimuksen perusteella he toivovat tilintarkastukselta mahdollisesti lakisääteisen tarkastuksen lisäksi muutakin lisäarvoa. Tällöin tilintarkastuksen roolia leimaa paitsi valvonta- myös neuvontarooli, joista jälkimmäinen on usein edellisessä luvussa esiin nostettua veroneuvontaa. Tutkimuksessa on löydetty viitteitä, että pienyritykset toivovat tilintarkastuksen tuovan uskottavuutta verotustietojen pohjana olevaan tilinpäätökseen.

Taustaksi otettiin huomioita, joita edellisessä luvussa mainitussa LTT-selvityksen (2006) verotarkastajien haastatteluiden aikana todetuista huomioista tilintarkastuksen merkityksestä. Näitä olivat kirjanpidon ja edelleen tilinpäätöksen oikeellisuuden luotettavuus ja uskottavuus, tilintarkastuksen tehneen tilintarkastajan merkitys sekä kertomustyyppi. Viimeisintä tarkastellaan tässä tutkimuksessa kokonaisvaltaisemmin yrittäjän ja tilintarkastajan välisenä neuvottelutilanteena. Seuraavassa luvussa siirrytään tarkastelemaan tutkimuksen empiirisen osion keskeisimpiä löydöksiä.

4 TILINTARKASTUS OSANA VEROVALVONTAA

Luvussa on tarkoitus esitellä keskeisimpiä havaintoja haastatteluiden pohjalta. Ensimmäiset kaksi alalukua kuvailevat lyhyesti haastatteluaineistoon ja tutkimusprosessiin liittyviä seikkoja. Muissa alaluvuissa tuodaan esiin huomioita haastatteluista sekä analyysia yhteenvedon ja johtopäätösten tueksi.

4.1 Haastatteluaineiston kuvailua

Tutkielman empiirinen aineisto kerättiin haastattelemalla viittä verotarkastajaa Tampereella toimivasta Sisä-Suomen veroyksiköstä, kuutta tilintarkastajaa, kolmea markkina-avalvojaa sekä yhtä TEM:n ministeriön virkamiestä.¹⁰² Haastatteluja kertyi näin ollen yhteensä 15, joista on eritelty alla olevaan taulukkoon haastateltavan työkokemus vuosina sekä haastattelujen päivämäärä ja kesto. Alun perin tarkoituksena oli haastatella verottajan edustajia myös muista veroyksiköistä, mutta pro gradu -tutkielman aikatauluihin liittyvät rajoitteet sekä riittävän aineiston kertyessä yhdestä yksiköstä, viiden verotarkastajan haastattelut muodostivat riittävän aineiston.¹⁰³ Tilintarkastajia saatiin haastateltaviksi sekä isoista että pienistä tilintarkastusyhteisöistä. Aineistoa kerättiin osana aiheeseen liittyvän Tampereen yliopiston tutkimusryhmää, johon osallistui käsillä olevan tutkielman lisäksi laskentatoimen professori ja oikeustieteen yliopistonlehtori. Haastatteluista osallistuin yhteensä kymmeneen (1-10) ja neljästä sain analyysini tueksi litteroinnit (11-15). (ks. taulukko 1.) Haastattelut 11-15 käsittelivät aihetta tilintarkastusvelvollisuuden rajoihin tehtävän muutosesityksen näkökulmasta.

¹⁰² Virkamies ei ollut mukana tutkimuksessa useaan otteeseen viitatussa TEM:n työryhmässä tilintarkastuslain muutostarpeista.

¹⁰³ Haastatteluissa saavutettiin n.k. saturaatiopiste eli viimeisimmät haastateltavat eivät nostaneet esiin uusia näkökulmia teemaan. Saturaatiosta ks. esim. Hirsjärvi ja Hurme (2011, 60).

Haastateltavat tarjosivatkin lähinnä tukea aikaisemmille havainnoille, joten analyysissa on keskitytty enemmän vero- ja tilintarkastajien näkemyksiin.¹⁰⁴

Taulukko 1. Haastateltavat, työkokemus, päivämäärä ja kesto.

	Työkokemus ¹⁰⁵	Päivämäärä	Kesto
Verotarkastaja 1	10 vuotta	18.12.2017	20 min
Verotarkastaja 2	5 vuotta ¹⁰⁶	16.1.2018	22 min
Verotarkastaja 3	18 vuotta ¹⁰⁷	22.1.2018	40 min
Verotarkastaja 4	4 vuotta ¹⁰⁸	23.1.2018	1 h 5 min
Verotarkastaja 5	4 vuotta ¹⁰⁹	23.1.2018	57 min
Tilintarkastaja 1	17 vuotta	14.12.2017	24 min
Tilintarkastaja 2	15 vuotta	31.1.2018	31 min
Tilintarkastaja 3	10 vuotta	20.2.2018	1h 2min
Tilintarkastaja 4	20 vuotta ¹¹⁰	21.2.2018	45 min
Tilintarkastaja 5	35 vuotta	26.2.2018	1 h 5 min
Tilintarkastaja 6		12.2.2018	20 min
Markkinavalvoja 1		9.2.2018	1 h
Markkinavalvoja 2		9.2.2018	55 min
Markkinavalvoja 3		2.3.2018	1 h 20 min
Ministeriön virkamies		15.2.2018	1 h 38 min

¹⁰⁴ Esimerkiksi markkinavalvojen haastatteluissa suhtauduttiin pidättyvästi täsmällisempiin kannanottoihin, mutta olivat sitä mieltä, että tilintarkastus parantaa tilinpäätösinformaation uskottavuutta. Ks. tarkemmin luku 5.1.

¹⁰⁵ Tiedot puuttuvat niiden haastatteluiden osalta, joissa en ollut mukana.

¹⁰⁶ Lisäksi 4 vuotta tilintarkastajana.

¹⁰⁷ Kauppatieteellinen tutkinto.

¹⁰⁸ Lisäksi 3 vuotta kirjanpitäjänä.

¹⁰⁹ Kokemusta myös kirjanpidosta

¹¹⁰ Lisäksi 20 vuotta pankkialalta työkokemusta.

Verotarkastajista yhdellä oli myös tilintarkastusalaalta kokemusta, kahden tausta kirjanpidossa ja yksi kertoi opiskelleensa yliopistosta kauppatieteellistä alaa ja hankkineensa työkokemusta teollisuuden puolelta. Tilintarkastajista viisi toimii KHT-tilintarkastajina ja yksi HT-tilintarkastajana. Lisäksi kaksi KHT-tilintarkastajista toimii partner-tasolla yhdessä Big 4 -yhtiössä, loput tilintarkastajista ovat yrittäjinä omissa tilintarkastusyhteisöissä. Myös neljällä oman tilintarkastusyhteisön vastuutilintarkastajilla on tausta jostain Big 4 -yhteisöstä.¹¹¹

Teemahaastattelujen runkona käytettiin etukäteen laadittuja kysymyksiä (liite 1 ja liite 2), jotka lähetettiin haastateltaville etukäteen tutustuttavaksi ennen haastatteluja. Haastatteluiden asiasisältö on jälkikäteen litteroitu kokonaisuudessaan aineiston läpikäymisen helpottamiseksi ja sitaattien tueksi. Analyysin tueksi kerätty aineisto on määrällisesti kattava, mutta pro gradu -työhön liittyvän sivumäärän asettaman rajoitteen ja haastattelukysymysten laajuuden vuoksi, olisi teemasta voinut nousta lisääkin näkökulmia.

Empiiristä aineistoa analysoidaan alaluvuissa 4.3-4.8. Lisäksi keskeisimpiä tutkimuslöydöksiä aineistosta liittyen tilintarkastajan rooliin verovalvontaympäristössä nostetaan esiin luvussa 5 yhteenvetona ennen johtopäätösten esittelyä.

4.2 Tutkielman laadun arviointia

Tutkimuksen laatuun liittyvät kysymykset ovat jatkuvasti tieteen tekijöiden pohdittavana, varsinkin oman tutkimusprosessin aikana, ja viime kädessä kysymys onkin siitä, mitä on hyvä tieteellinen tutkimus. Laatua voidaan ajatella monesta eri näkökulmasta, mutta tieteelliseltä kannalta tutkimuksen laatu on sidoksissa erityisesti sen luotettavuuteen. Tämän tutkimuksen luotettavuutta ja laatua on pyritty tarkastelemaan Kihnin ja Ihantolan (2008) teoksen näkökulmia ja ohjeistuksia noudattaen. Kihn ja Ihantola (2008) tarkastelevat luotettavuutta koko tutkimuksen laadun arviointina eli kiinnostuksen kohteena ovat paitsi tutkimustulokset myös niihin johtanut tutkimusprosessi. He käyttävät luotettavuuden arvioinnissaan reliabiliteetin ja validiteetin

¹¹¹ Big 4 -yhteisöjä ovat Deloitte, KPMG, Ernst & Young (EY) sekä PriceWaterhouseCooper (PWC).

käsitteitä, joita he tarkastelevat sekä kvantitatiivisen että kvalitatiivisten tutkimusten kannalta.

Reliabiliteetti viittaa vakauteen, johdonmukaisuuteen, ennustettavuuteen ja tarkkuuteen. Validiteetin käsitteellä viitataan usein tutkimuksen pätevyteen, paikkansapitävyyteen sekä perusteltuihin. (Kihn & Ihantola 2008, 82.) Päätaivoitteena laadukkaassa ja luotettavassa tutkimuksessa tulisi olla vahva teoreettinen tai käytännöllinen relevanssi, analyysi ja tulkinnan syvyys. Kyky vakuuttaa lukija tutkimuskohteen kuvauksen sekä analyysin ja synteessin pätevydestä, ja näin ollen kasvattaa tai syventää tutkitun ilmiön ymmärtämistä, on eräs tärkeimmistä laadukkaan kvalitatiivisen tutkimuksen ominaisuuksista. Kirjoitustaito onkin yksi keskeisistä tutkimusmenetelmistä, kun keskeisin tutkimuksen luotettavuuden tarkastelun elementeistä kohdistuu itse tutkijaan. (Kihn & Ihantola 2008, 89.) Tutkimusprosessi onkin pyritty kuvaamaan mahdollisimman selkeästi ja johdonmukaisesti lukijan arvioitavaksi.

Kihn ja Ihantola (2008, 90) toteavat reliabiliteetista, ettei sitä pystytä määrittelemään samalla tapaa toistettavuudella ratkaistavaksi kuin tilastollisen analyysin reliabiliteetiongelma. Myös Bryman ja Bell (2015, 414) nostavat esiin toistettavuuden ongelmaksi kvalitatiiviselle tutkimukselle, sillä niissä juuri tutkijan henkilö havainnoijana ja kuuntelijana korostuu aineiston kerääjänä. Tästä johtuen kritiikkiä kvalitatiivista tutkimusta kohtaan on esitetty myös tutkijan roolin korostumisen syystä johtuvasta subjektiivisuudesta (Bryman & Bell 2015, 413). Juuri siitä syystä myös kvalitatiivisessa tutkimuksessa tulee reliabiliteetissa kiinnittää huomiota juuri siihen, missä määrin ulkoiset tekijät ovat vaikuttaneet mittauksiin. Reliabiliteetilla voidaankin tarkoittaa kvalitatiivisten tutkimusten tapauksessa pikemminkin tulosten ristiriidattomuutta (verrattuna sellaiseen tutkimukseen, joka toteutettaisiin samalla tapaa) sekä tutkimuksen mahdollisten virhelähteiden systemaattista arviointia tutkimusprosessin aikana. Haastattelututkimuksessa ulkoisia tekijöitä voivat olla juuri haastateltaviin liittyvät tekijät, sillä kaikki haastateltaviksi kutsutut eivät joko vastanneet kyselyihin tai kieltäytyivät haastattelusta. Toisaalta 15 haastatteluaineiston muodostava pohja tutkimukselle on vahva ja sisällöltään monipuolinen.

Kihn ja Ihantola (2008) huomauttavat, että tutkimuksen validiutta vaarantavat väärin valittu teoria, huonosti tehty aineiston induktiivinen analyysi, epäselvät käsitteet, vakava reaktiivisuus, tarkoitukseen sopimaton metodi ja huolimaton päättely, erityisesti poikkeavien tapausten huono tai puuttuva käsittely sekä päättelyn tason vaihtelu

tutkimuksen eri osissa. Validiutta arvioidessaan Kihn ja Ihantola (2008, 89) nostavat esiin tutkimuskirjallisuudessa käytettyä kolmijakoa: sisäinen, ulkoinen ja rakenteellinen validius. Näistä ensimmäinen kuvastaa tulkinnan sisäistä loogisuutta ja ristiriidattomuutta, mikä ei yleensä ole ongelmana varsinkaan kvalitatiivisen toiminta-analyttisen tutkimuksen kannalta. Tämä johtuu siitä, että empiirisestä tutkimuskohteesta voidaan kvalitatiivisin tutkimusottein saada välittömämpää ja syvällisempää tietoa. Tutkielmassa haastatteluaineiston kuvailussa ja sen pohjalta tehdyissä analyyseissä on tavoiteltu juurikin syvällisempää tietoa teemasta. Tällöin keskeistä tutkimusprosessissa on ollut tulkintojen kytkeminen aineistoon ymmärrettävästi sekä uskottavuus eli tutkimusprosessin loogisuus, johdettavuus ja tarkka dokumentointi.¹¹²

Sen sijaan ulkoinen validiteetti, joka tarkoittaa tulkinnan yleistettävyyttä ja tutkimuksen kontribuution identifioimista suhteessa johonkin doktriiniin, voi osoittautua hankalammin kontrolloitavaksi kvalitatiivisissa tutkimuksissa. Vain muutamaa perusyksikköä tutkimalla päätyen yksittäistuloksiin on hankalahkoa nousta yleisemmän teorianmuodostuksen tasolle. Realistisempaa onkin, että tietoa tuotetaan kvalitatiivisissa tutkimuksissa teorian kehityksen ja käytännön kannalta käyttökelpoisemmasta näkökulmasta. (Kihn & Ihantola 2008, 89.) Tutkielman aiheesta ei olekaan juuri tehty empiiristä tutkimusta, joten teoreettinen viitekehys on muodostettu aikaisemmista aihepiiriä sivuavista tutkimustuloksista sekä relevantista lainsäädännöstä ja viranomaisohjeistuksista.

Rakenteellinen validiteetti on sen sijaan määritelty laaja-alaisesti tarkoittamaan sitä, kuinka teoreettiset käsitteet sovelletaan empiirisessä aineistossa. Kyseisen elementin varmistamisessa keskeisimmäksi tulee tulkinnan ja johtopäätösten rakentamistavan läpinäkyvyys ja vakuuttavuus metodologisten ja metodisten vaihtoehtojen huolellisella punninnalla suhteessa tutkimustehtävään. (Kihn & Ihantola 2008, 89.) Tämä on pyritty varmistamaan huolellisella dokumentoinnilla ja analyysissa esitettyjen tulkintojen pohjaamisena aineiston sitaatteihin. Aineistoa on kuitenkin jouduttu pelkistämään huomattavasti pro gradu -työn sivumäärä huomioon ottaen. Analysoitu aineisto on koottu alalukuihin 4.3-4.8 ja lisäksi lukuun 5.

¹¹² Vrt. Kihn ja Ihantola (2008, 89), jotka toteavat, että tutkimuksen luotettavuuden kannalta tulisi käyttää alakäsitteitä, jotka ovat yhtenäisyys, uskottavuus, siirrettävyys ja vakuuttavuus.

4.3 Havainnot tilintarkastuksen merkityksestä pienyrityksille

Ensinnäkin haastattelukysymyksillä pyrittiin kartoittamaan sitä, onko tilintarkastajilla roolia verovalvonnassa erityisesti ohjaavana ja kontrolloivana elementtinä.¹¹³ Tavoitetta lähestyttiin kysymällä yhtäältä tilintarkastajilta, onko heille tullut vastaan verotukseen liittyviä kysymyksiä ja onko yrittäjillä heidän mielestään tarve veroneuvonnalle. Toisaalta kysyttiin verotarkastajien näkemyksiä heidän työssään mahdollisista eteen tulleista tilanteista, joissa verotuksella ja tilintarkastuksella olisi havaittavissa yhteys. Heitä pyydettiin myös tarkentamaan, minkälaisia nämä mahdolliset tilanteet ovat olleet. Alkuun varsinkin osa tilintarkastajista¹¹⁴ suhtautui varauksella näkemykseen, että tilintarkastajalla olisi merkitystä erityisesti veroraportointiin nähden. He painottivat, ettei tilintarkastaja yleensä tarkasta veroilmoitusta itsessään. Myös verotarkastajat totesivat, ettei tilintarkastuksen tekeminen itsessään vaikuta heidän työprosessiinsa.¹¹⁵ Kun kysymys tarkennettiin nimenomaan verotettavan tuloksen taustalla olevaan kirjanpitoon, kaikki haastateltavat totesivat tilintarkastajan lisäävän kirjanpidon oikeellisuuden luotettavuutta niin muodollisesti kuin sisällöllisesti. Näkemykset tukevat luvussa 2 tehtyä oletusta siitä, että tilintarkastajan merkitys liitetään varsinkin kirjanpidon luotettavuuteen. Haastateltavat olivat siis yksimielisiä siitä, että tilintarkastajalla on keskeinen merkitys verotuksen oikeellisuuden kannalta erityisesti konsultoivana ja ohjeistavana tahona pienyrityskentässä. Näkemykset vahvistavat aikaisempia tutkimuslöydöksiä (Ojala ym. 2016; Niemi ym. 2012) tilintarkastajien merkityksestä pienyrityksille.

Verotushan on hyvin keskeinen asia tässä pienyrityskentässä et se on yks tärkeä osa-alue tilintarkastuksessa, mitä asiakkaatkin hakee. Et kyl suurin osa niistä kysymyksistä, joita tilintarkastajalle esitetään, liittyy jollain tapaa verotukseen. (Tilintarkastaja 3.)

Esimerkiksi tilintarkastaja 6 myönsi saavansa usein asiakkailta kysymyksiä maksettavaan veroon vaikuttavaista vähennyskelpoisuuksista, ja totesi tarkastavansa erän olennaisuusrajasta riippumatta, sillä hänen kokemuksensa perusteella luvun tarkistaminen on yrittäjän odotusarvo tilintarkastuksen olennaisuusrajoista riippumatta.

¹¹³ Vrt. luku 2.3.2.

¹¹⁴ Kuin myös verotarkastaja 2, jolla oli työkokemustaustaa tilintarkastusalalta.

¹¹⁵ Kaikki mainitsivat jossain kohtaa haastattelua tekevänsä tarkastuksen standardoituna riippumatta siitä, onko yritys tilintarkastettu vai ei.

Edellisiä kommentteja tukien, havainnon nosti esiin myös verotarkastaja 1 mahdollisista virheellisyyksistä kirjanpidossa:

No yksityiskuluja, sen tyyppisiä on paljon pienillä toimijoilla. Ja sit ajatellaan, et vaikka et edustusmenoihin tai virkistysmenoihin vois laittaa näitä perheen ja suvun ja sen tyyppisiä menoja. Et esimerkiksi edustusvaatteet voi olla niitä, et haetaan pukuja tuolta Dressmanilta, et sen tyyppistä. Jopa kampaajakulut, [voivat] aatella et ne on edustuskuluja. Vaikka ei ne nyt sit taas liity siihen liiketoimintaan.

Kuten luvussa 2 todettiin, EVL:n ehto vähennyskelpoisuudelle on kirjaus kirjanpitoon, joten tilintarkastajan tulee ottaa kantaa verojaksotukseen tilintarkastuksessa. Haastatteluissa näkemys sai kannatusta, ja esimerkiksi eräs tilintarkastaja totesi kuvaavasti näin:

-- verot on tietenkin yks erä tuloslaskelmassa, ja taseessa meillä on toinen erä joka on joko laskennallinen verosaatava tai laskennallinen verovelka. Nehän on tilinpäätöseriä, ja sitä kautta se verojaksotus on tietysti tilintarkastuksen kohteena, ilman muuta on selvää et tilintarkastus sisältää verolaskelman läpikäynnin. -- Se on osa tilintarkastusta, et katsotaan, ettei oo ainakaan mitään olennaista virhettä. (Tilintarkastaja 5.)

Toisaalta yhteys verotukseen voi tulla esiin myös epäsuorasti omaisuuserien kautta.¹¹⁶

Esimerkiksi tilintarkastaja nosti esiin konkreettisen esimerkin viime ajalta:

Esimerkiksi just tällä viikolla asiakas soitteli, jollon pari moottorikelkkaa taseessa, et mites nää nyt menee. Ja siitä keskusteltiin pitkään. Se oli ihan konkreettinen esimerkki, kun just puhuttiin verotuksen kannalta sitä, et kuuluuko nää yrityksen liiketoimintaan. Et kyllä näitä koko ajan tapahtuu. (Tilintarkastaja 1.)

Lisäksi tilintarkastaja nosti esiin myös varaston arvostamisen merkityksen verotettavaan tulokseen nähden ja totesi asiakkaan informoinnin tärkeyden mahdollisista veroriskeistä

Mitä mulle tuli tosta mieleen, oli hiljakkoin tällöinen tapaus et oli yhtymäkohta verotukseen ihan suoraan, yksi pienyrityshän se oli, mut matalanpuoleinen liikevaihto siinä oli. Varasto oli arvostettu väärin oikein reippaasti. Verotushan tietysti meni uusiksi, sillä oli suora yhteys verotettavaan tulokseen. -- Et vaikuttaa verotukseen tai ainakin havaitaan et on veroriski olemassa tilintarkastuksessa. Et jos ei nyt laiteta uusiksi, niin kuitenkin asiakasta informoidaan, et tässä on tällöinen tilanne et voi veroriskiäkin olla. (Tilintarkastaja 4.)

Kokoavasti voidaan todeta, että haastatteluissa tuettiin näkemystä tilintarkastajan perustehtävän merkityksestä verotukseen kirjanpidon oikeellisuuden arvioinnin kautta. Myös kirjausketjun (*audit trail*) merkitys nousi esiin haastatteluissa¹¹⁷, mikä tukee luvussa 2 tehtyä oletusta siitä, että verottajan näkökulmasta kirjausketjun tulisi jatkua

¹¹⁶ Vrt. luku 2.2 poistot ja kulukirjaukset.

¹¹⁷ Esimerkiksi tilintarkastaja 2 totesi näin: ”Kyl mä ajattelen et ilman muuta se on ihan peruslähtökohta, että audit trail on kunnossa ja löytyy luotettava kirjanpito, mistä ne luvut sinne veroilmoitukseen on otettu. Kyl mä näen et sillä on iso oikeellisuutta lisäävä merkitys.”

veroilmoitukselle asti. Verotarkastaja nosti esiin ongelmat yrityksissä, joita ei ole tilintarkastettu, nimenomaan kirjausketjujen näkökulmasta:

Et sitten on näitä yhtiöitä, joita ei ole tilintarkastettu, tai muita yhtiömuotoja, et ei välttämättä osakeyhtiöitä, niin siellä ei välttämättä veroilmoitusten luvut, oma-aloitteiselle tai tuloveroilmoitukselle, niitä ei löydy kirjanpidosta et niitä ei pysty yhdistää mihinkään summiin. Saattaa olla kirjanpito, mut sit se audit trail katkeaa veroilmoitusten välillä esimerkiksi. (Verotarkastaja 4.)

Välttämättä aina yritysverotuksessa ongelmat eivät liity pelkästään kirjanpidon laatuun ja sen heijastumiin verotettavassa tuloksessa. Lähes kaikissa haastatteluissa nostettiin esiin näkemys siitä, että tilintarkastajan käyttö lisää tilinpäätöksen uskottavuutta kokonaisuutena arvioituna. Tällöin merkityksellisiksi tulevat myös yhteisöainsäädännön vaikutukset verotuksessa. Verotarkastaja 4 kertoi tilanteesta, jossa ei ollut tehty tilintarkastusta, ja varoja oli jaettu tavalla, jota OYL ei tunne.¹¹⁸ Tuloksena oli mittavat veropäätökset, vaikka verotarkastaja 4 totesi, ettei yrittäjä ollut välttämättä ajatellut tilannetta nimenomaan veroriskinä. Verotarkastaja 4 totesi, että mikäli tilintarkastajaa olisi käytetty, olisi hän varmasti osannut kertoa vaihtoehtoja varojenjako ja sitä kautta myös vähennyskelpoisuuden asioita. Tilanteessa ei sinänsä ollut ongelmia kirjanpidon laadun kanssa eli *audit trail* oli kunnossa.

Pienyrityskentässä verotuksen tulolähdejattelu on tilintarkastajien mukaan usein epäselvä. Varsinkin pienyrityksellä tulon kohdistaminen voi olla hyvin tulkinnanvaraista¹¹⁹ eikä yrittäjä välttämättä aina ajattele osakeyhtiön varoja henkilökohtaisesta varallisuudestaan erilliseksi. Tähän liittyen lähes jokainen haastateltava mainitsi tilintarkastajan osaamisen erityisesti myös yhteisöainsäädännön kannalta. Esimerkiksi verotarkastaja kiteytti näkemyksen näin:

[Tilintarkastajan] kautta saadaan Verohallinnollekin -- se et yhtiöoikeuden säännöksiä on noudatettu ja tietysti varallisuudenjakoon liittyvät kysymykset. Ne yhtiöt, joita ei oo tilintarkastettu, niissä tulee usein sitten mietittäväks, että kuinka oikein se varojenjako on mennyt. Ja meillä Verohallinnon puolella, eikä tarkastajillakaan oo sitä tuntemusta osakeyhtiölakia arvioida, et kuinka hyvin osakeyhtiölakia on noudatettu. Et sitä kautta saadaan, kun on tilintarkastajanlausunto, se osakeyhtiölain näkökulma. (Verotarkastaja 4.)

Verotusvaikutuksia joudutaan arvioimaan myös tavallista yritystoiminnan lisäksi poikkeuksellisissa tilanteissa. Myös pienyrityksissä voi tulla vastaan laajoja

¹¹⁸ Käytännössä varojenjaon taustalla olivat perusteettomat laskut, jotka urakkaketjun toinen yritys oli merkinnyt menoksi ja toinen sitten tuloksi, ja tämän ajateltiin olevan verotuksellisesti kuten pitääkin. Vähennyskelpoisuus ei sitten tästä syystä tilanteeseen soveltunut.

¹¹⁹ Vrt. Ossan (2014, 18) huomautus henkilöstä, joka on palkkatöissä, harjoittaa maatilataloutta sekä tarjoaa lakiasiainpalveluja yksityisenä elinkeinonharjoittajana. Verotettavan tuloksen laskemisessa rajanvedoilla voi olla merkittäväkin vaikutus.

verokokonaisuuksia, kun on kyse esimerkiksi sukupolvenvaihdoksista tai yritysjärjestelyistä. Jo pienyrityskentässä on kyse isoista asiakokonaisuuksista.

[Verokysymyksiä tulee] ihan laidasta laitaan, ihan kaikenlaista. Mut aika paljon on yritys rakenteisiin liittyvää, mietitään yritys järjestelyitä, jos tehdään yritysostoja, yritysmyyntejä, tai liiketoiminnan osia myydään pois. Nää on isoja kysymyksiä, joihin pyydetään apua ja haetaan ennakkotietoja verottajalta. Ja tietenkin sitten osingonjakokysymykset ja sukupolvenvaihdos on erittäin tavanomainen asia, miten perheyrittäjien jatkuvuus turvataan. Niitä kysymyksiä tulee jatkuvasti, ja sitten tietysti pienempiäkin yksittäisiä juttuja, arvonlisäveroon tai johonkin muuhun liittyen. Mut nää isommat jutut on näitä rakenteisiin ja järjestelyihin liittyviä kysymyksiä. (Tilintarkastaja 5.)

Niin tässä on tää henkilö- ja yritysverotus, ja sit kun puhutaan pienyrityskentästä, perheyrittäjistä ja kun sukupolvenvaihdoksesta puhutaan niin heillä se on monesti ihan sama maksaako se firma niitä varoja vai he henkilökohtaisesti, silloin ne vaihtoehtojen eri ulottuvuudet kasvaa aika reippaasti siinä puolella kanssa. (Tilintarkastaja 3.)

Edellistä ajatusta jatkaen, kuten luvussa 2 huomautettiin, yritystoiminnan verotukseen liittyy hyvin laaja-alaisesti erityyppisiä veroja, joista varsinkin arvonlisäveroon liittyvät asiat mielletään yrityksissä vaikeiksi. Sekä vero- että tilintarkastajat korostivat haastatteluissaan, että tilintarkastajat eivät ole arvonlisäveroasiantuntijoita, ja tilintarkastajista useimmat totesivat helpoimmaksi turvautua erillisen asiantuntijan neuvoon. Varsinkin isoimpien tilintarkastusyhteisöjen tilintarkastajat totesivat, että saattavat hakea Verohallinnolta ennakkotietoa tilannekohtaisesta verotuspäätöksestä. Tilanteissa, joissa tarkoitus on kuitenkin täsmäyttää arvonlisävero, tilintarkastajat pystyvät kuitenkin ottamaan siihen kantaa. Erään verotarkastajan kommentti tiivistää hyvin edellä kuvaillun kokonaisuutena:

-- Mut varsinkin yrityksen tuloveron puolelta varmasti lisää sitä luotettavuutta se et se tilintarkastaja on katsonut sitä. Et mä näkisin erityisesti sen tilintarkastajan roolin siellä tuloverotuksen puolella, aika hyvin voi luottaa esimerkiks siihen, et jos siellä on laskettu nettovarallisuutta, et ne on laskettu oikein. On tiettyjä asioita joihin ei tarvitse samalla tapaa kiinnittää huomiota ehkä tarkastuksessa, kun tilintarkastaja on kuitenkin käynyt ne asiat läpi ja voimme luottaa siihen, et esimerkiks nää audit trail -asiat [on kunnossa]. Ja [se on] yleensä semmosta hyvin laadittua, hyvän kirjanpitoavan mukaista kirjanpitoa, mikä tulee tilintarkastetuista yhtiöistä. Ja tuloverohan täytetään sen kirjanpidon mukaisesti ja samalla tietysti arvonlisäverotuksetkin noudattaa hyvin tarkasti kirjanpitoa et luvut on yleensä hyvin täsmäytettävissä. (Verotarkastaja 4.)

4.4 Näkökulmat yrittäjään verokysymyksissä

Luvussa 3 huomautettiin, että tilintarkastusprosessin aikana korostuu yrittäjän merkitys osana tarkastettavaa yhtiötä. Tilintarkastajan huomautus tukee Niemi ym. (2012) havaintoja siitä, että yrittäjän kanssa voi joutua neuvottelutilanteeseen, mikäli näkemykset eroavat¹²⁰ (korostukset omat).

-- mehän aina koetetaan ajaa sitä sukupolvenvaihdosta siihen et aina kun suunnitellaan järjestely, niin aina pyydetään verottajalta ennakkotieto, näin on tarkoitus tehdä, et miten tää verotus menee. Se on kyllä lähes poikkeuksetta niin et asiakkaat lähtee siihen mukaan et pyydetään ennakkotieto. Sit joku, sanotaan et vähemmistöstä, sanoo et *eihän nää oo tarpeen pyytää*, et tehdään näin ja katotaan kuinka käy. Mut kyl mä sanon et *ehdoton enemmistö haluaa olla turvallisilla vesillä*, et tiedetään, kuinka verottaja suhtautuu näihin juttuihin. Ja mekin aina vahvasti ajetaan sitä, et vaikka tulee kustannuksia, kun ennakkotietohakemus tehdään, mut kyllä *paljon yrittäjätkin on todennut et nukkuu yönsä paremmin, kun tietää, kuinka verottaja käyttäytyy*. (Tilintarkastaja 5.)

Vaikka tilintarkastajilta on haastateltavien mielestä perusteltua odottaa asiantuntemusta myös tietyissä veroasioissa, lähes kaikki haastateltavat olivat samaa mieltä siitä yrittäjien osaamisesta. Sekä vero- että tilintarkastajat kokivat, ettei pienyrittäjältä voi odottaa lainsäädäntöosaamista siinä määrin, kuin esiin nostetuissa teemoissa olisi tarpeen.

No usein kyse verotuksessa on siitä, että tää yrittäjä ei ymmärrä. Et just tää moottorikelkka-asia, et eihän se yrittäjä ollut sitä jotenkin tajunnut. Useinhan se yrittäjä mieltää, että sen yhtiön rahat on samat kuin hänen rahansa. Ja sit sinne ostetaan just joku matkailuauto ja Lapin mökki ja jotain muuta. Ja kun ne ei kuulu siihen yrityksen toimintaan niin ne eivät sitten ole periaatteessa verotuksessa vähennyskelpoisia. Mutta kyllä mun asiakkaissa suurin osa on just näitä niin sanottuja tahattomia laiminlyöntejä et ei sinne oo varmaan sellasta tahallista vilpintekemisen ajatusta vaan enemmän on se, ettei jotenkin osata ajatella. (Tilintarkastaja 1.)

Mun mielestä yrittäjällä ei voi olettaakaan olevan [riittävästi kompetenssia verotukseen, että he ymmärtäisivät vähennyskelpoisuuden ja verovapauden rajat]. Kyl verotuksen ja kirjanpidon eroavaisuuksien systematiikka menee niin vaikeaksi et mä aattelisinkin et pitää olla hyvin valveutunut yrittäjä et se ymmärtäis sen, vaikka pk-kentässä. (Tilintarkastaja 2.)

Ei, ei voi [olettaa osaamista verokysymyksissä]. Siinä on asiantuntijaa käytettävä aina. Mennään hyvin äkkiä sen verta monimutkaisiin asioihin. Ja sit kun me verotuksessa jotain lähtökohtaisesti tehdään niin sitä ei enää peruta, se ei onnistu enää. Siinä on kuitenkin usein isot rahat kyseessä ja voidaan tehdä isoja virheitä, ihan jo muotoseikkojen kanssa. (Tilintarkastaja 3.)

Mutta varmaan sitten herkemmin [tulee] niitä tahattomia [virheitä] et monesti [nämä ovat] aika pieniä toimijoita, jotka tavallaan ei sit tunne sitä talouspuolta. Et ne on jotain vaikka

¹²⁰ Vrt. myös luvussa 3.2 alaviite 93, tilintarkastajien ammattiin kohdistuvasta sääntelystä johtuva varovaisuus.

tämmösiä käsillä tekijöitä, jotka tekevät sitä, mitä osaavat, eikä osaa ehkä ajatella sitä kirjanpitoa. (Verotarkastaja 1.)

Jonkun verran näissä meidän tapauksissa törmää siihen, et sit kun ollaan siellä vähän siellä rajamailla, niin sitten yrittäjillä on taipumusta, et halutaan uskoa et näin se menee, ja sitten toimitaan niin eikä varmisteta sitä missään. Ja jos ei sitten ole tilintarkastajaa esimerkiksi, niin sit se asia ei nouse tapetille. (Verotarkastaja 4.)

Viimeinen verotarkastajan kommentti herättää kysymyksen siitä, voiko yrittäjää itseään pitää veroriskinä (vrt. luku 3.2). Sekä verotarkastajilla että tilintarkastajilla olivat hyvin vastaavanlaiset käsitykset yrittäjien välisistä eroista ja niiden merkityksestä tarkastukseen. Kaikki alleviivasivat pienyritysmuodossa omistaja-yrittäjään liittyvää erityislaatuista verrattuna isoon, julkisesti omistettuun yhtiöön.

No kyllä se yleensä pienyrityksessä henkilöityy aina, että hyvin tärkeä asia on huomioida et minkälainen henkilö siellä on yritystä vetämässä. Et miten ovat hänen henkilökohtaiset asiansa ja niin päin pois. Et kyllä se aina suurempi riski on, jos henkilö, jolla ei ole asiat kunnossa henkilökohtaisella tasolla, siel yrityksessäkin voi sit tapahtua jotain. Ja kyl se siitä lähtee, yrittäjän henkilöstä aina. Pienyrityksessä se hyvinkin henkilöityy aina se toiminta siihen omistajaan. (Tilintarkastaja 4.)

No tässä on ollut esimerkiksi semmonen riskiasiakas, joka on itse tehnyt excelillä kirjanpidon, jota ei oikein voi sanoa edes kirjanpidoksi --, koska hän ei ole pystynyt itse laskemaan esimerkiksi oikein veroilmoitukselle tulevia tietoja, ja ne ei sitten täsmää. Ja sitten on niitä jotka ihan tietoisesti tekee jotain, et siellä kirjanpidossa on jotain yksityiskuluja paljon, ja muuta. -- Mut ehkä itse pidän riskiasiakkaina tämmösiä pieniä yhtiöitä, joissa se omistuskin on keskittynyt jollekin yhdelle, tai et on perhepiirissä, et tavallaan se valvonta ei yhtiön sisällä laaja. Ja sit jos ei oo tilintarkastajaakaan, niin tämmösiä pidän itse riskiyhtiöinä erityisesti. (Verotarkastaja 5.)

Tää on ehkä se tyypillisin tapa missä eroja huomaa, toisethan ihan surutta lykkää sinne firman kirjanpitoon ties mitä, ja toiset on hyvinkin hygieenisii sen suhteen et mitä sinne firmalle laitetaan ja mitä ei. Ja sehän on just näin että enemmänkin se on yrittäjän luonneasia kuin et mitään tahallista tai tarkoituksellista tekemistä. (Tilintarkastaja 3.)

Viimeisin kommentti tukee aikaisempia tutkimushavaintoja siitä, että pienyritysten tapauksessa veroaggressiivisuus ja tuloksenohjaus liitetään usein yksityiskulujen ujuttamiseen kirjanpitoon (Ojala ym. 2015, 11-12). Haastateltavilta kysyttiin, voisiko asiaan liittyä edellisen ajatuksen mukaisesti tietynlaiset piirteet yrittäjässä. Haastatteluissa saatiin tukea näkemykselle, että yrittäjissä on eroa sen suhteen, kuinka paljon he ottavat riskiä yksityiskulujen suhteen.¹²¹ Näkemykset voidaan tiivistää seuraaviin kommentteihin:

¹²¹ Lähes kaikki verotarkastajat totesivat huomaavansa eroja yrittäjissä. Sen sijaan tilintarkastajista Big 4 -yhteisöissä työskentelevät totesivat, etteivät ole juuri havainneet tällaista käyttäytymistä. Osa pienemmän yhteisön tilintarkastajista kylläkin. Tämän voisi ajatella johtuvan luvussa 3.2 esiintulevasta ajatuksesta, ettei hämärällä alueella toimiva yrittäjä halua tehdä tilintarkastusta, ja varsinkaan Big 4 -yhteisön tilintarkastajan valiten.

Voin sanoa et oon huomannut työssäni et on, periaatteessa on kahdenlaisia jos karkeesti tehdään jako, et on sellasia yrittäjiä joille se yhtiö on sellainen et se toiminta on todella tärkeä ja sinne ei missään nimessä viedä mitään ylimääräistä, semmosia on hyvin paljon, et sanotaan et se pidetään kunnia-asiana et sinne ei laiteta mitään semmosta yksityistä et kaikki hoidetaan kaikinpuolin oikein tiptop. Et niitä on oikein ilo tarkastaa, et niissä on sit enemmän semmosia muita tulkinnanvaraisia asioita mitä ehkä saattaa nousta esiin. Mut sitten on näitä jotka toimii todellakin siinä harmaalla alueella, et ne kokeilee, että saadaanko kuinka paljon laitettua näitä yksityisiäkin kuluja, et pistetään firman piikkiin ja maksetaan firman kortilla ja sit siinä, kun tässä puhuin siitä, et pidän tärkeänä sitä et minkälainen kirjanpitäjä on, niin se et se nousee tämmösissä tapauksissa hyvin esiin.¹²² Et jos on hyvä ja tiukka kirjanpitäjä niin sit se ihan oikeasti pitää sille yrittäjälle tiukan kurin et sinne ei laiteta mitään yksityisiä. Et se vaatii selitykset eikä kirjaa niitä sinne. Mut sit oon nähnyt niitä kirjanpitäjiä, joille on tärkeämpää pitää se asiakas ja sit ne katsoo vähän sormien läpi näitä yksityisluonteisia kuluja, ja sit ne on siellä kirjanpidossa kuitenkin. Et näitä on tullut esiin kyllä. (Verotarkastaja 5.)

Toi on se vaikee asia tilintarkastuksessakin, vanhempien siirtää nuoremmille sitä hiljaista tietoahan se on. Oon joskus kuullut eräältä vanhemmalta tilintarkastajalta et se on tuulikaappifiilis kun meet asiakkaan tuulikaappiin et mikä viba siellä syntyy firmasta et sillä on jo merkitystä. Se on ihan totta, mut sen kuvaaminen on tosi vaikeeta. Et tietysti ihmistyyppit vaihtelee tosi reippaasti, mut kyllä ne on nää, jotka sitä pientä vilunkia tekee, tai mitä tässä haetaan, niin ne on ihmistyyppiltä aika semmosia rempseitä, ne uskaltaa tehdä kaikenlaista. Tai jos ajatellaan vaikka bisneksen tekemistä niin ne ei pelkää myydä, soittaa kylmiä puheluita ja niin päin pois, et ne on ehkä lähtökohtaisesti luonteeltaan aika reipasta porukkaa. Ja he myöskin herkemmin varmasti reklamoi herkemmin saamistaan huonoista palveluista tai tuotteista. Tämmösiä karkeitä eroja mä piirtäisin. (Tilintarkastaja 3.)

Viimeinen tilintarkastajan kommentti ”tuulikaappifiiliksestä” kiteytti kontaktin merkityksen tarkastettavan yhtiön erityispiirteiden ymmärtämisestä. Tähän päästään käsiksi tarkastuskäynneillä, mutta nykyisen valvonnan muodossa vaikuttaisi verottaja ei tavoita tuulikaappifiilistä samanlaisessa laajuudessa kuin tilintarkastajat.¹²³ Näin ollen tilintarkastajan muodostamalla käsityksellä yhtiöstä on todennäköisesti merkittävä etu verovalvonnan tehostamisen kannalta.

4.5 Tilitoimistot herättivät keskustelua

Pienyritysten verovalvonnan eri toimijoita kartoitettiin luvussa 2, jossa tuotiin esiin sekä ennakoivan että jälkikäteisen valvonnan merkitys. Luvussa tuotiin esiin Verohallinnon näkemys, jossa kumpikin täydentävät toisiaan tavoitteessa kannustaa yrityksiä toimimaan

¹²² Verotarkastaja 4 totesi, että ”tilintarkastajilla on kirjanpitäjiä enemmän tietyllä tapaa auktoriteettia näihin yrittäjiin nähden, ja sitten että heitä käytetään just konsulttina”. Kommentin perusteella verotarkastaja kokee yrittäjän antavan enemmän painoarvoa tilintarkastajan mielipiteelle.

¹²³ Vain 1-3 % kohdistettua erityisvalvontaa. (LTT-selvitys 2006, 96.) Myös haastattelussa verotarkastajat tunnustivat seikan: ”et kirjanpidon laatua osataan itsekin arvioida jos ne tulee tarkastukseen asti, mutta vain murto-osa sitten tarkastetaan” (Verotarkastaja 4.)

verokysymyksissä oikein. Lisäksi luvussa 3 todettiin, että yrittäjillä itsellään on harvoin kykyä arvioida ulkoistetun taloushallinnon laatua. Näin ollen he tuskin pystyisivät arvioimaan sitä, voiko tilintarkastajan arvioon luottaa. Verotarkastajien haastatteluissa kysyttiin, kiinnittävätkö huomiota kuka tilintarkastaja tai mikä tilintarkastusyhteisö on vastuussa tarkastuksesta. Kysymys kumpusi siitä, että verotarkastajat totesivat kartoittavansa tämän myös alkukeskustelussa yritysten kanssa. Tarkoituksena oli selvittää, onko voiko verottajan näkökulmasta tilintarkastusta kutsua tasalaatuiseksi ammattikunnaksi.¹²⁴ Lähes jokainen totesi, ettei yksittäisistä tilintarkastajista nouse esiin merkittäviä eroja työn laadun kannalta. Esimerkiksi verotarkastaja 1 totesi, että ”-- jos joku tommonen iso luotettava talo niin totta kai heti tulee sellanen et no varmaankin [heihin voi luottaa]. Tokihan niissä voi olla tietysti jotain edelleen, et eihän hekään kaikkea katso, ja varsinkaan verotuksen näkökulmasta.” Verotarkastajalta 2 kysyttiin, kiinnittääkö hän kuka on tehnyt tilintarkastuksen, johon hän vastasi ”[ettei] sillä ole henkilökohtaisesti merkitystä”. Verotarkastajat nostivat esiin tarkastuksen tekijän sijaan tilinpäätöksen tekijän merkityksen:

Yleensä kyllä mielenkiinnolla katsoo et mikä yhteisö tai kuka on ollut tilintarkastajana. Mutta tosiaan ei ainakaan yhtäkkiä tule [mieleen keskinäisiä eroja] nyt jos miettis minkä tasoista. -- Tai et miten et jos ois näitä tapauksia, joissa olis jälkiverotusesityksiä tullut, tai tullut tällöisiä tapauksia vuoden varrellakin niin en oo kyl mitään tilastointia pitänyt, et onko sama tilintarkastusyhteisö taustalla. Et enemmänkin varmaan se tilitoimisto siellä jää paremmin mieleen, jotka hoitaa sitä kirjanpitoa ja on framilla, niin se jää paremmin mieleen. Kun sen kirjanpitäjän kanssa joutuu kuitenkin puimaan niitä asioita siinä sitten halki poikki pinoon. (Verotarkastaja 3.)

No ehkä eniten kiinnittää huomiota siihen, et kuka on tehnyt kirjanpidon. Et semmonen jos on joku isompi tilitoimisto, jonka tietää sit luotettavaksi niin sit ehkä semmonen on vielä tärkeämpi asia kuin et onko se tilintarkastus tehty vai ei. Et totta kai sen aina katsoo, et onko tehty tilintarkastus, katson läpi -- sen kertomuksen ja yleensä se on vakiomuotoinen kuitenkin. Mut et totta kai, jos siellä on jotain muuta, niin sitten katsotaan niitä. Mut -- itselle enemmän vaikuttaa se, et kuka on tehnyt kirjanpidon, et onko tosiaan yhtiössä itse vai onko ulkopuolinen tilitoimisto. Ja et mikä tilitoimisto, kun niitäkin on kuitenkin niin laajalla skaalalla. (Verotarkastaja 5.)

Verotarkastajat siis kiinnittävät tarkemmin huomiota siihen, kuka on vastuussa kirjanpidon tekemisestä enemmän kuin sen tarkastuksesta. Verotarkastajien näkökulmasta ulkoistettu taloushallinto ei itsessään edusta luotettavaa kirjanpitoa, vaan mielikuva liitetään tilintarkastettuun kirjanpitoon.

-- verovelvolliset usein sanoo et he luottaa tän kirjanpitäjän näkemyksiin. Meillä se varmistus tulee vasta sieltä tilintarkastaja[Ita]. Kun otetaan tilintarkastaja, niin hän tarkastaa sitä kirjanpidon luotettavuutta ja verovelvollisilla, yrittäjillä itsellään ei yleensä

¹²⁴ Ks. luku 3.3.

oo asiantuntemusta, että he vois arvioida, minkä tasoinen heidän kirjanpitäjänsä on ja et kuinka hyvin heidän kirjanpitonsa on laadittu. Ja sit usein se tilintarkastaja on se toinen luottohenkilö ja sitä kautta saadaan Verohallinnollekin [varmennus], varsinkin siitä kirjanpidon luotettavuudesta, ja sitten se et yhtiöoikeuden säännöksiä on noudatettu ja tietysti varallisuudenjakoon liittyvät kysymykset – (Verotarkastaja 4.)

Toteamus herättää kysymyksen siitä, onko tilitoimistoalalla havaittavissa merkittäviä eroja työn laadun suhteen. Kaikki haastateltavat, joilta asiasta kysyttiin, yhtyivät näkemykseen ja totesivat havainneensa tilanteen erityisesti viime vuosien perusteella. Ilmiön on siis havainnut kaksi eri pienyritystoimintaa valvovaa osapuolta, jotka työssään keskittyvät nimenomaan kirjanpidon laadun arviointiin. Seuraavat sitaatit kuvastavat näkemyksiä:

Et mun näkemyksen mukaan myös isoilla tilitoimistoilla on merkittäviä vaikeuksia saada sellasta tasaista laatua aikaiseksi, et mitä oon keskustellut toimistojen johtajien kanssa niin he tunnistaa sen saman ongelman siellä. Ja sitten toinen asia minkä oon huomannut tässä niin kirjanpitotyön laatu on ehkä vähän heikentynyt vuosien saatossa. Se voi johtua siitä, että meille on tosi paljon automatisaatiota tullut viimeisen kymmenen vuoden aikana, ihan älyttömästi lisää. Sillon se yksilön henkilökohtaisten taitojen kartuttaminen työssä on vähenynyt, se on mennyt manuaalipuoleen enemmän se suuren osan tekeminen. (Tilintarkastaja 3.)

Kyllä näin voi sanoa [että on horjuvaa käytäntöä ja herättää epäilyksiä], tietysti nimiä en voi tässä mainita, mutta tietty asiakaskunta on, sanotaan näin, ajautunut tietyn tilitoimiston asiakkaiks. Kyllä semmosta ilmiötä hiukan esiintyy, sanotaan näin. Sitten on tosiaan toisessa ääripäässä hyvin täsmällisiä tilitoimistoja, menee täysin pykälien ja sääntöjen mukaan. Et asiat pidetään tosi kovassa ruodussa, asiakaskin. Et ei siinä paljon jää veivaamisen mahdollisuutta niinkään. Et tietysti sit on se toinen ääripää. Kun viitisentoista vuotta on tehnyt tarkastusta niin näin voi sanoa.¹²⁵ (Verotarkastaja 3.)

On muodostunut kyllä kuva et tietyt tilitoimistot eivät ole niin luotettavia kuin toiset -- sen voin sanoa et tietyt tilitoimistot on selkeesti, et virheitä on vähemmän, audit trail on parempi, et sanotaanko et se audit trail on ehkä semmonen mikä korostuu, ja tietynlainen huolellisuus siinä asioiden selvittämisessä on parempi. -- kuka tahansa saa ruveta kirjanpitäjäksi eikä meidän verovelvolliset osaa niitä sitten näitä vertailla näitä tilitoimistoja tai kirjanpidon laatua, et heillä ei ole sellaista asiantuntemusta siihen. (Verotarkastaja 4.)

Ja se on kyllä sanottava, et se on erittäin kirjavaa se laatu, valitettavasti. Siellä on myös erittäin heikkolaatuista, se on valitettavaa et Suomessa on näin. -- Suomessa kuka tahansa voi mennä ja perustaa tilitoimiston, ja noita kirjanpitoja pitää, eri asia sit et kuinka paljon niitä asiakkaita on ja kuinka moni niistä pysyy, mut kirjavaa on laatu valitettavasti. (Tilintarkastaja 5.)

Laadun kirjavuuden taustasyinä sekä vero- että tilintarkastajat totesivat huomanneensa vapaan pääsyn alalle (auktorisoinnin puutoksen), ammattitaidon ylläpitämisen sekä viranomaisohjatun laadunvarmistuksen puutteen.¹²⁶ Ongelmissa heijastuvat vastaavat

¹²⁵ Verotarkastajan näkemyksestä huomaa tilitoimiston merkityksen kontrollin kannalta.

¹²⁶ Tilitoimistoista lisää luvussa 4.8.

näkemykset, joita liitettiin tilintarkastukseen laadun kirjavuuteen maallikotarkastuksen vielä ollessa vaihtoehto yrityksille.¹²⁷ Haastattelut tukevat käsitystä siitä, että verottajan näkökulmasta maallikotarkastuksesta luopumisen jälkeen tilintarkastajien kesken työn laadussa ei ole enää ongelmia.¹²⁸

Verotarkastajien näkökulmasta auktorisointimenettely tilintarkastusalalla itsessään tukee luottamusta tilintarkastajan työhön. Mielikuvia laadukkaasta tilintarkastuksesta pyrittiin kartoittamaan verotarkastajilta kysymällä myös, tuovatko dokumentointivelvoitteet lisää varmistusta siihen, että tilintarkastaja tekee työnsä huolellisesti. Verotarkastajat itse eivät tukeneet näkemystä nimenomaan dokumentoinnista laadun tasaisuuden taustalla, vaan heidän näkemyksensä tilintarkastuksen laadusta perustui nimenomaan havaintoihin siitä, että heidän varmistuslaskelmansa tukivat tilintarkastajien työtä. Todennäköisesti tämä johtuu siitä, etteivät he itse ole tietoisia siitä, mitä tilintarkastajien kuuluu dokumentoida eivätkä he näe tätä dokumentointia.¹²⁹ Tilintarkastajat itse näkivät tasalaatuisuuden taustalla juurikin lain asettamat velvoitteet työlle, kansainvälisen sääntelyn ja työmenetelmien harmonisoinnin merkityksen. Näkemys heijastelee Ojalan ym. (2014) havaintoa siitä, ettei tutkimuksessa ole pystytty liittämään korkeaa laatua nimenomaisesti esimerkiksi tiettyyn tilintarkastusyhteisöön. Tilintarkastajan näkemys tukee oletusta siitä, että luottamus perustuu juurikin tasalaatuisuuteen ja standardikehikkoon:

-- hyvin pieniinkin yrityksiin ulottuva tilintarkastus -- on varmasti semmonen kombinaatio, joka on verottajan näkökulmasta hyvin, tavallaan, tehokas. Ja ehkä tuetaan heidän valvontatyötänsä ja he voi luottaa siihen et nykyään, kun tilintarkastus perustuu hyvin vahvasti näihin ISA-standardeihin niin sen laatu alkaa olla tasalaatuisempaa kuin mitä se on ehkä takavuosina ollut. (Tilintarkastaja 5.)

Näkemykset tilintarkastajien laadusta tukevat luvussa 3.3 esiin nousseita tulkintoja, joiden perusteella tilintarkastusalalla on nähtävissä ammattimaistuminen ja tasalaatuisuus riippumatta tilintarkastusyhteisöstä tarkastuksen taustalla. Tämä tukee oletusta siitä, että maallikotarkastuksen poistuminen on saanut aikaan alan ammattimaistumisen. Kuten luvussa 3 oletettiin, tilintarkastuksen laatuun liittyvät seikat ilmenevät hyvin erilaisista asioista eikä käsitteen sisältö ole lainkaan yksiselitteinen. Tilintarkastajat itse nostivat esiin tilintarkastusalan laadun taustalla olevat työmenetelmien harmonisoinnit ja

¹²⁷ Ks. esim. HE 194/2006.

¹²⁸ Vrt. luvun 3.3 huomautus maallikotilintarkastuksesta.

¹²⁹ Dokumentointi on osa tilintarkastusalan laadunvalvontaa. Sitä arvioivat tilintarkastusalaan valvovat viranomaiset. (Ks. esim. Horsmanheimo & Steiner 2017.)

kansainväliset sääntelyvelvoitteet ovat kuitenkin aiheuttaneet hankaluutta pienyritystarkastuksissa.

Niin no, luotettavuuden ja puhutaan siitä tilintarkastuksen laadusta, kun se nykyään tosiaan perustuu tiukasti Suomessakin sit käytännön mukana ISA-standardeihin ja se sit tuo laadukkuutta ja myöskin ehkä sitten tasaisempaa laatua. Ja kun tilintarkastuksen valvonta on siirtynyt tonne patentti- ja rekisterihallitukseen, ja aika tiukasti he peilaavat ISA-standardeihin omaa työtänsä ja sitä mitä tilintarkastajat on tehnyt. Mun mielestä se tosiasia on kyllä nostanut tilintarkastuksen laatua, joskin se on ollut tuskainen juttu tilintarkastajille, kun se on niin paljon nostanut sitä tehtävän työn määrää. Ja vastaavaa nousua laskutukseen on vaikeaa saada asiakkaissa läpi, että se on tietysti aiheuttanut tuskaa monille. Mut kyl mä uskon et se oikeesti tässä ajan yli parantaa tilintarkastuksen laatua ja sitä kautta sitä luotettavuutta. (Tilintarkastaja 5.)

Kyl mä näen, että isossa kuvassa sillä on tietenkin laatua parantava vaikutus, mut se on sit hyvä kysymys, et miten se tilintarkastuksen laatu määritellään. Mä näen et ISA-standardit on semmonen viitekehikko, joka ohjaa sitä dokumentointia tiettyyn suuntaan ja suunnittelua tiettyyn suuntaan, mut jos me ajatellaan nyt vaikka tässä tapauksessa sitä tilinpäätöksen faktisen oikeellisuuden tarkastusta. -- Kyl [laaduntarkastuksissa] on tullut esiin se, et joku on voinut tehdä laadukkaan tilintarkastuksen, et se on keskittynyt täysin sen tilinpäätöksen oikeellisuuden katsomiseen, mut standardien noudattaminen on jäänyt heikoksi, et taustatyötä ei oo dokumentoitu, kuten riippumattomuuksia, esteellisyyksiä, lähipiiriä ei oo kartoitettu [mutta kuitenkin ne] on todettu. Ja todennäköisesti, kun niitä ei oo käyty läpi, niin ei oo ollut ongelmia, mut se työ on jäänyt tekemättä. Mut sit on tehnyt tosi laadukkaan tilinpäätöstarkastuksen. Et mun mielestä se on aiheellinen kysymys, et onks sellanen tilintarkastus laadukas vai heikkolaatuinen. (Tilintarkastaja 2.)

Keskustelu tilintarkastuksen laadun määrittelystä ja tarkemmasta käsittelystä jää tutkimuksen käsittelyn ulkopuolelle. Sen sijaan keskeistä on havainto siitä, että myös tilintarkastajat huomaavat luottamusta edistävien kansainvälisten standardien ongelmat pienyritystarkastuksissa. Työn laatu heijastuu hintoihin, joskaan työnjäljessä ei välity muutosta pienyrittäjien näkökulmasta.¹³⁰ Asiaan palataan tarkemmin tilintarkastusvelvollisuutta käsittelevissä luvuissa.

4.6 Tilintarkastuskertomuksen merkitys

Koska tilintarkastuskertomus on se julkinen dokumentti, jolla tilintarkastaja kommunikoi muille osapuolille havaintonsa ja näkemyksensä yrityksen tuottaman informaation luotettavuudesta, kartoitettiin verotarkastajilta myös näkemystä siitä, onko tilintarkastuskertomuksella merkitystä. Aikaisemmista tutkimuksista esimerkiksi Ojala ym. (2015) huomasivat, että tilintarkastuskertomuksen ollessa vakioimuotoinen, todennäköisyys veroilmoituksen lukujen oikaisuista vähenee. Vastaavaa vaikutusta

¹³⁰ Ks. esim. Ojala ym. 2014.

Ojalan ym. (2015) tutkimuksessa ei kuitenkaan löydetty vastaavaa yhteyttä ei-vakiomuotoisen kertomuksen osalta. Toisaalta tilintarkastajilta kysyttiin, onko heillä kokemusta tilintarkastuskertomuksen merkityksestä verotuksessa. Haastattelujen perusteella saatiin melko ristiriitaisia näkemyksiä asiasta.

Verotarkastajien mukaan tilintarkastuskertomusta hyödynnetään yhtenä aineiston osana tukevana elementtinä. Varsinkin poikkeamia sisältävät kertomukset kiinnittävät huomiota, mutta vakiomuotoisena se ei juuri herättänyt ajatuksia. Verotarkastajien näkemysten perusteella tilintarkastuskertomuksella itsellään ei välttämättä ole vaikutusta heidän työprosessiinsa. Yhden verotarkastaja toteamus kiteyttää ajatuksen:

No tietysti tulee se katsottua, onko se standardikertomus. Et onks siinä jotain klasuuveja sit erikseen et jotain varauksia tai tämmösiä. Et se lähinnä kiinnostaa, onko jotain lisätietoa esimerkiksi minkä tilinpäätöksen lukija mihin kiinnittäis paremmin huomiota, et se tuo tavallaan sen lisäarvon. Aina tulee sen verran kuitenkin katsottua, et onko se standardi vai ei. (Verotarkastaja 3.)

Esimerkiksi verotarkastaja 1 painotti kuitenkin, että vilkaisee sitä joka kerta. Samalla hän kertoi kuitenkin jutulleensa kollegoidensa kanssa, jotka itse olivat sitä mieltä, etteivät välttämättä edes vilkaise koko tilintarkastuskertomusta.

-- me aina kyllä pyydetään nähtäväksi tilintarkastuskertomus, mutta ehkä, jos siinä on erityisesti lausuttu jostain, niin kyllä me tutkitaan se asia, kiinnitetään huomiota siihen. Ja kysytään etukäteen, että onko jotain muistiota tai muita tilintarkastuspöytäkirjoja. Mutta ei ole silti juuri painoarvoa siitä syystä, että tavallaan se on eri lähtökohta, mistä me tutkitaan ja tilintarkastajat ei hirveästi kuitenkaan verotusasioihin puutu siinä. Mutta toki tutkitaan ja mietitään, että olisiko sillä jotain vaikutusta sitten, että mitä siinä on lausuttu. -- Mut usein se on kyllä niin, että ei erityisemmin. Et ei vaikuta meidän päätöksentekoon kyllä. (Verotarkastaja 2.)

Monet totesivat, ettei tilintarkastuskertomuksessa välttämättä ole verotuksen kannalta oleellisia seikkoja. Samankaltainen käsitys tuli esiin myös tilintarkastajien haastattelun aikana, sillä monet heistä totesivat, etteivät olleet huomanneet varsinaista merkitystä edes epäpuhtaalla kertomuksella. Hän pohjasi näkemyksensä tähän kokemukseen:

Niin mulla on sellanen fiilis, että verottaja aika vähän käyttää tilintarkastuskertomusta. Et nyt jos puhutaan siitä lausunnon mukauttamisesta niin mulla on sellanen tunne, ettei mulle oo kertaakaan uran aikana käynyt niin, että verottaja jotenkin muuttaisi verotusta sillä perusteella, että tilintarkastaja on mukauttanut lausuntoa. -- mulla on ollut tapauksia, missä mä oon mukauttanut lausuntoa ja niissä asiakkaissa on ollut jopa sellainen tilanne, että jonkun taseen arvostuserän takia oon mukauttanut lausuntoa ja mä oon mukauttanut sitä useampana vuotena. Mut aina ne verotuspäätökset on mennyt sen mukaan, mikä se tilinpäätös ja kirjanpito on. (Tilintarkastaja 1.)

Tilintarkastajat huomauttavat kuitenkin, että mukautettu kertomus on melko harvinainen. Myös muiden haastateltavien näkemykset tukevat näkemystä.¹³¹

Mut et itse asiassa tosi vähän niitä [poikkeamia vakiomuotoisesta kertomuksesta] on. Musta tuntuu et mä en oo, siis ihan varmaan muutaman nyt tässä tarkastajan toimiessani nähnyt et ois yhtään mitään poikkeamaa, et vaan yhden tai kaks korkeintaan. Et on niitä tosi vähän. (Verotarkastaja 1.)

Eräs tilintarkastajista kiteyttääkin keskeisen elementin tilintarkastusprosessissa, johon myös aikaisemmassa tutkimuksessa on viitattu (korostus oma).¹³²

Sehän on sanottava, että ihan valtaosa tilintarkastuskertomuksista on niitä niin sanottuja puhtaita kertomuksia näissä pienemmissä yhtiössä, *koska jos siellä olennaisia virheitä on niin nehan pyritään korjaamaan ennen sitä tilintarkastuskertomusta*. Että voidaan antaa puhdas kertomus. Tietysti jos asiakas sitä ei halua tai suostu korjaamaan niin sitten tulee se merkintä. Ja uskoisin kyllä, että verottajat niitä lukee. Useimmathan näistä mukautetuista tilintarkastuskertomuksista, eli niin sanotuista epäpuhtaista kertomuksista, ainakin omalla kohdalla liittyy maksukykyyn, et onko yrityksellä toiminnan jatkuvuudelle edellytyksiä. Pääosinhan on niin että jos siellä niitä olennaisia virheitä on niin ne on saatu korjattua ennen kuin kertomus annetaan.¹³³ (Tilintarkastaja 5.)

Tilintarkastajan ja yrittäjän välillä on siis havaittavissa neuvottelutilanne, jossa tilintarkastajan käyttämistä työkaluista epäpuhtaan kertomuksen uhka voi ohjata yritystä korjaamaan virheellisyyksiä.¹³⁴

Haastateltavilta kysyttiin myös tilintarkastajan muun raportoinnin merkitystä. Ongelmaksi näiden kannalta voi nousta se, etteivät asiakkaat anna niitä verotarkastajille luettavaksi. Käytännössä verotarkastusprosessiin kuuluu käydä läpi tarkastuskohteeseen liittyvä tosiseikat.

Kysytään sit et onko muistioita, tilintarkastajan antamaa lisämateriaalia, joissain tapauksissa on ja joskus asiakkaat niitä antaa ja toimittaa meille. Mutta heillähän ei ole sitä velvollisuutta antaa niitä meille, et jotkuthan niitä ei sitten anna niitä materiaaleja. (Verotarkastaja 4.)

¹³¹ Mukautettujen kertomusten vähäisyys tukee oletusta, että tilintarkastajan ja yrittäjän välillä käydään neuvotteluita. Luvussa 4.1 todettiin, että tilintarkastusprosessissa nousee esiin pohdittavia asioita myös verotuksen kannalta.

¹³² yrityksen ja tilintarkastajan välinen neuvonpito, ks. luku 3.2.

¹³³ Tilintarkastajalta kysyttiin jatkokysymyksenä, osaisiko hän arvioida, kuinka monelle tällaisen prosessin poisjättäminen tarkoittaisi epäpuhdasta kertomusta: ”Vaikea sanoa et mikä prosentti, mut jos mä nyt sanon, että mä annan vaikka 100 kertomusta vuodessa -- . Enemmänkin parhaina aikoina. Kyllä mä sanoisin et ainakin 20:een korjattiin jotain.”

¹³⁴ Ajatusta tukee tilintarkastajan kuvaus mahdollisen virheen löytymisestä: ”Mut niinku mä sanoin, tilintarkastajahan ei voi sanoa, että et sä nyt voi tehdä noin. Mä voin ainoastaan sanoa, että hetkinen, ootko sä nyt huomionut, että tää ei mee verotuksessa oikein. Ja silloin aika useinhan se asiakkaan kanssa ruvetaan ennen pitkää miettimään, että mitä tälle asialle pitäisi tehdä.” (Tilintarkastaja 1.)

Ajatusta verotarkastaja jatkaa kuvailemalla kahdenlaisen valvonnan tasot, jotka eivät useimmiten kohtaa:

Et sinänsä tietysti kun on tätä kahdenlaista valvontaa, et jos me ei saada niitä materiaaleja asiakkaalta, kun se on kuitenkin lakisäätteistä, mut me ei saada niitä verotukseen tiedoks, niin siinä on tietynnäköinen, kun mietitään Verohallinnon kannalta sitä hyötyä tilintarkastuksesta, et jos me ei saada niitä, et jos on vaikka kirjoitettu tilintarkastuskertomus jossa ei ole huomautettavaa mut muistiossa on, niin se on vähän ongelmallista tietyllä tapaa, mutta kyllähän me sieltä sitten itse ne samat asiat saadaan. (Verotarkastaja 4.)

Verotarkastajan toteamus kahdenlaisesta valvonnasta, jotka eivät kohtaa, oli eräs keskeisimmistä jokaisessa haastattelussa ilmi tulevasta dialogin puutteesta. Haastatteluista kävikin ilmi, ettei tilintarkastajien ja verotarkastajien välillä ole suoraa kommunikointia.

-- harvoin loppujen lopuks on sillain, että verotarkastaja on kyseisen yhtiön tilintarkastajan kanssa keskustelussa. Tai ne on ainakin itselle jäänyt aika vähiin sellaiset tilanteet, että olisi päässyt yhtiön tilintarkastajan kanssa keskustelemaan. Mutta yleisestihän, tässähan on myöhemmin kysymys, missä kysytään, että käyttääkö verotarkastaja tilintarkastajan muistiota tai lisätietoja, missä olisi erityisiä havaintoja, niin kyllähän me aina kysytään, onko erityisiä muistioita tehty, että ilmenisi onko siellä mahdollisia ongelmakohtia. (Verotarkastaja 3.)

Toisen verotarkastajan toteamus kuvaa jokaisessa haastattelussa taustalla ollutta kommunikoinninpuutetta verottajan erityisvalvonnan ja tilintarkastajien välillä. Myös tilintarkastajien havainnot tukevat käsitystä dialoginpuutteesta. Esimerkiksi tilintarkastaja 6 totesi, että on aina tietoinen asiakkaaseen tehdyistä verotarkastuksista asiakkaan oman ilmoituksen perusteella.¹³⁵

En oo ollut [verotarkastuksessa], verottaja ei oo ottanut yhteyttä mut sit kun on [verotarkastus]kertomuksen lukenu niin siellä käydään yleensä tilintarkastuskertomuksetkin läpi et onko ne vakiomuotoisia vai onko ne mukautettuja. Ja jos on mukautettuja niin mitkä asiat siellä on nostettu esille. Et kyl verottaja ne toki lukee, mut ei oo mulle koskaan verottaja soittanu. (Tilintarkastaja 4.)

Oon ollut pari kertaa viime vuosina siten, et verotarkastaja on ollut paikalla, kun oon ollut tilintarkastuksella. Mutta en kovinkaan paljoa [keskustele verotarkastajan kanssa], jonkun kysymyksen ovat esittäneet minulle, muttei kovinkaan paljoa ole ollut kanssakäymistä tarkastustilanteissa. Aika harvinaista se on et tilintarkastaja siinä ois et paremminkin se tilitoimisto, mikä siinä joutuu olemaan yhteyksissä verotarkastajaan. (Tilintarkastaja 4.)

¹³⁵ Haastatteluissa kävi ilmi, että yleensä yrittäjät toivovat saavansa tilintarkastajalta apua verotarkastuksissa. Havainnon voi ajatella tukevan Ojala ym. (2016) näkemystä siitä, että yrittäjät haluavat uskottavuutta tilintarkastajalta.

Lopputuloksena onkin, että verottajalla ja tilintarkastajilla on vain käsitys siitä, minkälaista työtä ja näin ollen valvontaa he tekevät. Osuvan kuvauksen tilanteesta tarjoaa erään verotarkastajan kommentti:

[Tilintarkastuksen yhteys verotukseen] voi siellä taustalla varmasti tapahtua, mutta meille se tieto ei välttämättä tule. Et enemmän me ollaan tän kirjanpitäjän, tän tilitoimiston kanssa tekemisissä. Mutta varmasti voisi kuvitella, et siellä tilintarkastaja on sitten taas tilitoimiston kanssa, keskenään neuvottelevat asioista, näin varmaan tapahtuukin. (Verotarkastaja 3.)

4.7 Tilintarkastuksen tekemisen signaalit

Luvussa 3 todettiin, että pienyrityksissä halutaan valita tilintarkastaja, vaikkei siihen lain määräämää pakkoa olisikaan, sillä yrittäjät kokevat saavansa tilintarkastuksesta lisäarvoa (ks. esim. Weik ym. 2018; Ojala ym. 2016; Niemi ym. 2012). Erityisesti pienyrittäjät toivovat saavansa uskottavuutta veroilmoituksessa ilmoitettuihin lukuihin tarkastuttamalla niiden taustalla olevan tilinpäätöksen ja kirjanpidon (Ojala ym. 2016). Haastatteluilla pyrittiin selvittämään sitä, onko verotarkastajilla vastaavanlainen näkemys tilintarkastuksen merkityksestä, ja tulosten osalta tähän vaikuttaisi olevan viitettä. Tilintarkastuksen merkitystä pyrittiin kartoittamaan kysymällä myös verotarkastajilta sitä, mitä viestii erityisesti vapaaehtoinen tarkastus pienyrityksessä tai tilintarkastajan poisjättäminen.¹³⁶ Kysymystä kartoitettiin, sillä LTT-selvityksessä (2006) verotarkastajat totesivat tilintarkastuksen käyttöhistorian voivan paljastaa jotain erityistä. Vapaaehtoisen tilintarkastuksen tekeminen itsesään ei herättänyt erityisiä mielikuvia yrityksen taloudesta, mutta yleensä alleviivasi verotarkastajien näkemystä siitä, että yritys haluaa toimia avoimesti.

Toki siis ilman muuta tulee sellanen fiilis et yritys haluaa toimia avoimesti et ei ole mitään sellasta salattavaa. Tokihan se yrityksen edun mukaista varmastikin monessa tapauksessa on sit et se tilintarkastus suoritetaan. Et saa sit vaikka lainotusta taikka jotain muuta. -- (Verotarkastaja 1.)

Kyl se on mun mielestä enemmän positiivinen signaali, jos yhtiö on tehnyt vapaaehtoisesti sen, et heidän ei välttämättä tarvitsisi tehdä tilintarkastusta, niin miksei. Sehän on ihan positiivinen signaali, totta kai aina tännepäin. (Verotarkastaja 5.)

¹³⁶ Ks. luku 3.2.

Toisaalta moni verotarkastaja nosti esiin sen puolen, että vapaaehtoisen tilintarkastuksen taustalla voivat olla syyt, jotka liittyvät ulkopuolisiin sidosryhmiin. Näkemys on hyvin samanlainen, kuin mitkä Niemi ym. (2012) ja Ojala ym. (2016) huomasivat syiksi tehdä vapaaehtoinen tilintarkastus.

Voishan siinä semmosta miettiä, et olisko se firma kasvun kynnyksellä, että siellä tulis ylittyä jokin raja, et haluais sit jo aikaisemmin varmistaa selustaa, mutta kuitenkin aikasemmin jo menis tähän menettelyn piiriin. Ja sit usein saattaa olla, että rahoittaja vaatii tilintarkastuksen suorittamista, ja sitten tietysti joku yhtiö saattaa miettiä senkin takia et tulee asiat oikein hoidettua. (Verotarkastaja 3.)

Lähtökohtaisesti verotarkastajat olivat melko yksimielisiä siitä, ettei tilintarkastajan puuttuminen sinänsä ole viesti ongelmista, ja mikäli ongelmia on, ne havaitaan verotarkastuksessa myös ilman tilintarkastajaa. Esimerkkejä antaessaan verotarkastajat kuitenkin totesivat ongelmatapausten yleensä olevan sellaisia, joissa käytännössä on lain mukaan tilintarkastusvelvollisuus, mutta tilintarkastaja jätetään valitsematta. Herää myös kysymys siitä, minkälaisista syistä tilintarkastaja ehkä voidaan jättää valitsematta, sillä haastatteluiden perusteella osalla verotarkastajista oli kokemusta lakisääteiseen tilintarkastuksen piiriin kuuluvista tapauksista, joissa ei kuitenkaan tilintarkastajaa ollut.

Verotarkastajat antoivat esimerkkejä tilanteista, joissa tilintarkastaja olisi pitänyt olla valittuna. Verotarkastaja 4 kertoi esimerkistä, jossa tilintarkastuksen rajat oli jo ylitetty, mutta tilintarkastajaa ei ollut käytetty yrityksessä. Esimerkki liittyy aiemmin mainittuun OYL:n vastaiseen varojenjako. Tilanteessa ei kuitenkaan ollut kyse vilpistä vaan ajattelemattomasta toiminnasta. Esimerkkinä myös verotarkastaja 2 toi esiin tilanteen, jossa tilintarkastus oli tekemättä yrityksessä, jossa oli jo lakisääteisen tarkastuksen tarve. Lopputuloksena olivat isot verotusesitykset verovalvonnan taholta, josta olisi ehkä voitu löytää viitettä jo aikaisemmin, mikäli yrityksellä olisi ollut tehtynä tilintarkastus. Verotarkastajan mukaan yrityksessä oli lopulta myös johdon vilpillistä toimintaa, joten hyvin mahdollisesti he olivat jättäneet tilintarkastajan valitsematta juurikin tästä syystä.

Näin ollen tilintarkastajan poisjättämisellä voi olla tietynlainen signaali. Eräs verotarkastajista totesi näin:

-- yleensä on aika hyvin tilintarkastettu, mutta me kysytään sitä alkukeskustelussa et onko yhtiö tilintarkastettu ja sitä tilintarkastajaa et kuka siinä on. Ja se tietysti luo sellasta tietynlaista signaalia jo, et jos sitä ei oo tilintarkastettu ja usein kysytäänkin et miksei sitä

oo tilintarkastettu. Ja sieltä sit saa sellaisia vastauksia no ei kyl se on tässä pitänyt.¹³⁷ Mut ku ei siinä oo minkäänlaista sanktioo, mikä on tietysti omalta osaltaan, siinä tilintarkastuksessa on kyl semmonen ongelma kun näistä tilintarkastusrajoissakin, et jos siinä ei oo minkäänlaista sanktioo jos sitä tilintarkastusta ei tee, et sitten me todetaan vaan kertomuksella et tilintarkastusta ei ole suoritettu. (Verotarkastaja 4.)

Asiasta saatetaan huomauttaa myös verotarkastuskertomuksessa, mutta sinänsä verottajalla ei ole mahdollisuutta puuttua lakisääteiseen tilintarkastuksen tekemättä jättämiseen. Tilintarkastajilta kysyttiin sitä, mitkä voisivat olla syitä siihen, että varsinkin lakisääteinen tilintarkastus jätetään tekemättä. Haastatteluissa kysyttiin, voisiko tilintarkastajan poisjättäminen johtua erityisesti vilpillisestä toiminnasta. Monet totesivat, että tästä voisi olla kyse:

-- se et meillä olis lähtökohtaisesti joku vilpillinen putiikki perustettu pystyyn ja se tuotais tarkastettavaks, niin eipähän ne paljoa tarkastuta papereita ne kaverit. -- kyl se kuitenkin lähtökohtaisesti se kirjanpidon tahallinen vääristely ja keinottelu vaatii aika paljon aikaa ja vaivaa, ja siltikin siitä voi ihan hyvin jäädä hyvin suurella todennäköisyydellä kiinni tilintarkastajalle. Et harvat rupee [kun on tilintarkastaja]. (Tilintarkastaja 3.)

Kyl mun mielestä toi on ihan hyvä lähtökohta-argumentti et [miksi ne maksais siitä, et joku raportoi et ne tekee asiat huonosti]. Tietenkin tohon täytyy sanoa heti, et vaikka tää tahallinen väärinkäytösaspekti, kun tilintarkastajalla on kuitenkin täysi mahdollisuus valita asiakkaansa, niin kun aika huono aspekti sellaseen tahalliseen vääristelyyn ja muuhun, koska oon aika valikoivasti mukana ja oon koko urani ollut aika valikoivasti mukana. Et jos on mitään viitteitä siitä, et toimitaan epärehellisesti niin en oo lähteny mukaan. (Tilintarkastaja 2.)

4.8 Näkemyksiä tilintarkastusvelvollisuuden rajojen nostamisesta

Haastatteluiden aikana kartoitettiin sekä vero- että tilintarkastajien mielipiteitä tilintarkastusvelvollisuuden rajojen nostamisesta. Lähes jokainen tilintarkastaja painotti näkemykseensä vaikuttavan oma ammattitausta, jonka voisi ajatella aiheuttavan tiettyä intressiristiriitaa kysymyksen kannalta. Tilintarkastaja kiteytti jokaisen tilintarkastajan näkemyksen hyvin:

¹³⁷ Herättää kysymyksen siitä, tehdäänkö tilintarkastusta koskaan, sillä lain mukaan veroilmoitus on annettava 4 kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä, ja yhtiökokous voidaan pitää 6 kuukauden sisällä. Verotarkastajalta kysyttiin, voisiko olla, ettei tilintarkastajaa valita missään vaiheessa, vaikka väitetäänkin, että tilintarkastus tehdään: ”Olishan se mahdollista varmaan. Et mä en tiedä mikä on esimerkiksi patentti- ja rekisterihallituksen ja verohallinnon... et tää ei varmaan oo sellanen asia, mihin ois kiinnitetty huomioo.”

Tähän on silleen vähän kiusallinen kysymys, koska meidän bisneshän riippuu näistä rajoista ja totta kai tää ST-yhdistys eli meidän edunvalvontaelin tekee nyt töitä et ne pidettäis entisellään. Mut kyllä mä ymmärrän sen, paineen että niitä vois vähän nostaa. Mulla on se käsitys et Ruotsissakin [ne rajat] on kuitenkin aika matalat eli et se on aika lailla pohjoismainen käytäntö. -- Totta kai mä ehkä mieltäisin, että ne voisivat olla ennallaan, mutta mä ymmärrän sen, että jos niitä vähän viilataan ylöspäin, esimerkiksi siihen Ruotsin mallin tyyppiseen. Et joo ennallaan, mutta mä ymmärrän sen paineen.¹³⁸ (Tilintarkastaja 1.)

Verotarkastajista lähes kaikki olivat sitä mieltä, ettei tilintarkastusvelvollisuuden rajojen nostamiseen ole mielekästä syytä. Kaikki olivat sitä mieltä, että tilintarkastusvelvollisuuden poistamisella on mahdollisia vaikutusta myös heidän työhönsä nähden. Näkemuserot liittyivät enimmäkseen siihen, minkälaisia vaikutuksia verotarkastajat kokivat muutoksella mahdollisesti olevan. Lähes kaikki olivat sitä mieltä, että vaikutuksia yritysten ilmoittamiin verotietoihin on mahdollisesti tiedossa. Myös kaikki verotarkastajat olivat sitä mieltä, että nykyisen käytännön tilintarkastusvelvollisuuden rajojen suhteen soisi jäävän ennalleen. Näkemykset haastatteluissa olivat siis hyvin samankaltaisia kuin LTT-selvityksessä (2006) haastateltujen verotarkastajien.

No mä uskon kyllä, että vois olla [ettei tilintarkastuspakosta vapauttaminen voi olla vaikuttamatta verotuspäätösten laatuun]. Koska nää verotuspäätökset kuitenkin pitkälti perustuu verovelvollisten antamiin veroilmoituksiin. Ja siinä mielessä, että jos veroilmoitukset joku tarkistaa, tai et se kirjanpito on tarkastettu, ja sit se veroilmoitus perustuu siihen tarkastettuun kirjanpitoon, niin se antaa tietyn takeen siitä laadusta. (Verotarkastaja 1.)

Kyl musta tuntuu, et mulla on henkilökohtaisesti semmonen mielipide, ettei näitä missään nimessä saisi nostaa, koska Verohallinnon toteuttamalla valvonnalla ei kyllä pystytä korvaamaan tilintarkastajien tekemää työtä. Se on kuitenkin niin laaja-alaista. (Verotarkastaja 4.)

Voi hyvin olla, et jos tätä rajaa nostetaan, niin sit jää jotain, tietysti sellasta, mitä tilintarkastajat olisivat huomanneet. Niin sit jää huomaamatta ja täällä saatetaan huomata, jos se yhtiö on sellanen, et se jollain tapaa nousee esille täällä, et jonkun seulonnan kautta tulee tänne. Et sehän, ei voi tietää että, miten meillekin nousee esille nämä valvontakohteet -- (Verotarkastaja 5.)

Joo oikeastaan, kyllähän ne melkein vois olla tällä tasolla. Et jos niitä tosiaan alettais selvästi nostaa, et mikähän siinä on sit, et lisääntyiskö se vapaaehtoinen tarkastus sitten, jos niitä nostettais. Et kyl se sitten tois näitä mietintöjä, jos sieltä puuttuis mahdollisesti se tilintarkastus kokonaan, et kyllähän se tiettyjä kysymyksiä aiheuttais. (Verotarkastaja 3.)

-- mun pitäis nähdä ensin jotain, et miten on vaikuttanut ylipäätään tää, et osalta yrityksistä on poistunut tilintarkastusvelvollisuus [vuonna 2007]. Mutta en näe en syytä et miksi niitä

¹³⁸ Ruotsissa on meneillään keskustelua myös tilintarkastusvelvollisuuden rajoista, ks. esim. RIR 2017:35.

pitäis nostaa. Et mun on tavallaan vaikea sanoa siihen, et muuttaisko se jollain tapaa yritysten käyttäytymistä siinä suhteessa¹³⁹ – (Verotarkastaja 2.)

Ojalan ym. (2016) tutkimuksessa todettiin, että ne yritykset, joissa ei koettu tilintarkastuksen tuovan lisäarvoa, ei jatkettu tilintarkastuksen toimittamista tilintarkastusvelvollisuudesta vapautumisen jälkeen. Tilintarkastusvelvollisuuden rajojen nostamisella voisi olla hyvin vastaavia vaikutuksia. TEM:n tammikuussa julkaistun muistion mukaan tilintarkastusrajojen nostaminen mikroyritysten tasolle jäisi noin 30 000 yritystä tilintarkastusvelvollisuuden piirin nykyisen noin 60 000-75 000 yrityksestä¹⁴⁰ (TEM-työryhmä 2018, 66). Kokonaisvalvonnan organisoinnin kannalta lähes kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että tilintarkastusvelvollisuuden poistaminen lisäisi Verohallinnon tarvetta erityisvalvonnalle.¹⁴¹ Moni verotarkastajista myönsi, että tilintarkastusvelvollisuuden rajojen nostaminen varmasti voisi tarkoittaa valvonnan paineen siirtymistä osaksi verottajalle.

-- oon itse spekuloinut kollegoiden kanssa, et tää on varmasti Verohallinnon näkökulmasta ollut hyvä järjestely, koska [nykyisessä järjestelmässä] allokoidaan valtion valvontaa. Jos me ajatellaan et tilintarkastusvelvollisuus rajattais, on se sitten mikro- tai pahimmillaan vaikka pienyritysrajoihin, niin mä uskon et jos halutaan pitää tää taso siinä kuin mitä se on ollut tähän asti, niin kai sen pitäis aiheuttaa merkittäviä valvonnan kustannuslisä Verohallintoon. Nythän ne on pystyneet allokoimaan sen valvonnan kustannuksen niille valvonnan kohteille, koska yrittäjähän maksaa sen tilintarkastuksen. Et tässä voi ihan tällainen kansantaloudellinenkin aspekti, joka tulee keskusteluun ja se ei oo varmaan mikään ihan pieni summa.¹⁴² (Tilintarkastaja 2.)

Kyllä siinä varmaan [paineen siirtymisen Verohallinnolle] vois kuvitella käyvän. Mekin tosiaan nykyään tehdään semmonen tarkastuslaskelma, kun veroilmoituksessa on ilmoitettuja lukuja ja sit kirjanpidon lukuja niin me tehdään jonkinlaajuinen [laskelma], riippuen siitä riskiskenaariosta, mut kuitenkin tämmöset perusluvut, liikevaihto, isommat kuluerät, ja tämmöset käydään kyllä melkein jopa joka tapauksessa läpi. Isommat luvut tavallaan et miten ne saa siihen kirjanpidosta tuotettuun lukuun, mitä veroilmoituksella on. Kyl se semmonen rutiinitsekkaus on, oli sitten tilintarkastettu tai ei. Mutta varmasti tosiaan lisäis painoarvo sille puolelle, tosiaan jos [tilintarkastusvelvollisuuden rajoja nostettaisiin], kuten oli puhetta äsken siitä. (Verotarkastaja 3.)

¹³⁹ Verotarkastaja 2 totesi alkuun, ettei tilintarkastuspakosta luopuminen välttämättä vaikuta verotustietoihin. Hän peilasi ajatusta tilintarkastajan työhön, joka ei sisällä veroilmoituksen läpikäymistä, ja toisaalta verotarkastajien omaan standardiprosessiin tarkastustyössä. Hän pohjasi näkemyksensä omaan taustaansa tilintarkastusalalta.

¹⁴⁰ Suomessa noin 280 000 yritystä yhteensä Toisaalta lukujen perusteella pystytään arvioimaan vain kokoluokkaa, eikä siihen tule huomioitua vapaaehtoisia tilintarkastusta.

¹⁴¹ Tämä on auttamatta seurauksena, jos halutaan pitää samanlainen luotettavuuden taso verotustiedoissa. Vuonna 2006 verotarkastukset kattoivat noin 1-3 % yritys-kannasta (LTT-selvitys 2006, 96). Verohallinnon vuosikertomuksissa on nähtävissä verotarkastusten määrän lisääntyminen (vrt. luku 2.3.2), mutta vastaavaa prosenttilukua verottaja ei ole julkaissut LTT-selvityksen jälkeen.

¹⁴² ”kansantaloudellinen aspekti”: esimerkiksi tilintarkastuspalkkiot 200 000-750 000 euron liikevaihdon yhtiöissä voi olla 500-1000 euron (verottomana) välillä, tilintarkastajan 2 mukaan.

Lähes kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että jonkunlainen varmennuspalvelu olisi suotavaa tarjota yrityksille. Syiden ja yksittäisen yrityksen toiminnan tilannekohtaisuus aiheuttaa sen, etteivät välttämättä kokorajat ole edes välttämättä hyvä mittaristo lakisääteiselle tilintarkastukselle. Suomalaisessa yritysraportointijärjestelmässä tilinpäätösten kytkeminen myös veroraportointiin on perua luvussa 2 viitatuista seikoista maakohtaisten oikeusjärjestelmien erityispiirteistä. Valvonnan järjestämisessä on eroja, ja tutkimuksessa kartoitettiin myös näkemyksiä suomalaisesta verovalvonnasta suhteessa muihin maihin.¹⁴³ Ministeriön virkamies huomautti, että TEM:n muistio on ollut keskustelunavauksena tilanteen mahdollisen uudelleenjärjestämisen vuoksi. Hän totesi, että julkaisun jälkeisessä keskustelussa on ollut paljon eri osapuolia, jotka tarkastelevat tilannetta vain omasta lähtökohdastaan käsin. Hän peräänkuulutti tilanteen arvioimista myös siitä näkökulmasta, voisiko tilanteesta tunnistaa kehittämistarpeita.

Itse uskoisin, että silloin kun tilintarkastaja tekee duuninsa hyvin ja viisaasti, niin siitä on paljon hyötyä pienyrittäjälle. Jos se olisi vapaaehtoista, niin miksi he eivät voisi myydä sitä hyvää palvelua niin kuin vapaaehtoisuuteen perustuen? Konsultoiden ja kehittäen ehkä jotain uusia toimintatapoja ja muuta - vai pitääkö se olla joku luonnonvakio, ettei markkina heilu? (Ministeriön virkamies.)

Pienyrityskentässä on katsottu, että tilintarkastajien tekemä lakisääteinen tarkastus on usein liian raskas toimenpide pienyritysten tarpeisiin. Tästä huolimatta aikaisemmissa luvuissa on perusteltu sitä, että heilläkin on tarvetta saada tarkastuspalveluita erilaisista lähtökohdista käsin. Haastatteluissa kysyttiin, voisiko tilintarkastuksen sijaan olla paikallaan tarjota mikroyrityksille lakisääteistä tarkastusta kevyempää ja kohdistetumpaa tarkastusvaihtoehtoa (nk. *review*-tarkastus).¹⁴⁴ Lähes kaikki olivat sitä mieltä, että tämä olisi varmasti tarkoituksenmukaista. Toisaalta tilintarkastaja toi esiin pointin nykyisestä valvontaympäristöstä:

Nythän meillä on tällöinen kevyt käytäntö olemassa, esimerkiksi pienten asuntoyhtiöiden, yhdistysten ja osuuskuntienkin osalta, voi olla toiminnantarkastus. Kyllä saattais olla että tällöinen toiminnantarkastuksen tapainen järjestelmä sopisi mikroyrityksiin tai ainakin hyvin pieniin yrityksiin, kun siinä olisi tietyt asiat jotka olisi aina käytävä läpi toiminnantarkastuksessa, tulishan siinä jonkunmoinen kontrolli. -- Mut kyl toiminnantarkastuksen tapainen tarkastus saattais olla yks semmonen. Tietysti siinäkin ammattitaitoa tarvitaan et ei siinäkään kuka tahansa voi tehdä, niin kuin ei nykyäänkään voi toiminnantarkastusta tehdä kuka tahansa, et on sielläkin omat säännöksensä olemassa. (Tilintarkastaja 4.)

¹⁴³ Vrt. esim. Niemi ym. 2018.

¹⁴⁴ Esimerkiksi Yhdysvaltain raportointiperinteessä verotuksen ja kirjanpidon välillä on etäisyyttä. Siksi yritykset ilmoittavat taloudellista tietoaan vain veroilmoituksina, joita tarkastavat erilliset IRS-tarkastajat (ks. esim. Mills 1998).

Toisaalta *review*-tarkastus ei välttämättä vastaa tarpeeseen suomalaisessa verovalvontaympäristössä, sillä verotusjärjestelmän rakentuminen voi olla hyvin erilaisista lähtökohdista lähtöisin.¹⁴⁵ Vertailua voitaisiin kuitenkin tehdä esimerkiksi Saksaan, jossa velkarahoituksen merkitys on suurempi sijoittajiin verrattuna ja verrattain vahva pankkijärjestelmä (Niemi ym. 2018). Kuten luvussa 2.3.2 todettiin, Niemi ym. (2018) havaitsivat saksalaisessa verovalvontaympäristössä verotarkastajien aktiivisemmän roolin. Tilintarkastajien lisäksi Saksassa on oma (*Steuerberater*) auktorisoitu verotarkastajien ammattikunta, joka keskittyy verotuskysymyksiin. Luvun 2.3.2 perusteella oli tarkoituksenmukaista kysyä haastateltavilta, voisiko suomalainen tilintarkastaja kattaa saksalaisen verotarkastajan ja tilintarkastajan roolin. Näkemykseen saatiin jonkin verran kannatusta, mutta painotettiin erilaisen tarkastusperinteen painoarvoa.

Niin, mutta tavallaan, jos sä mietit maakunnan HTM:iä, ne on varmaan mitä suurimmassa määrin tosi vahvoja ja hyviä *Steuerberater*iteita, vaikei niillä ole sitä nimikettä Suomessa. Kyllä mä ymmärrän sen hyvin vahvasti, että mitä pelkotiloja tuollainen ehdotus voi herättää joissain. Koska meillä on jotkut traditiot olleet ja näin -- (Ministeriön virkamies.)

Virkamiehen huomauttamaa tradition merkitystä ei tule väheksyä, sillä erään haastateltavan tilintarkastajan näkemyksen mukaan nykyisen tilintarkastuksen painopisteen siirtämistä verokysymyksiin voisi aiheuttaa ongelmia nykyisen tilintarkastuksen tavoitteen saavuttamiseksi.¹⁴⁶

Mä oon itse asiassa törmänny noihin Suomessa, saksalaisten omistamissa suomalaisissa yhtiöissä. Toi logiikka tulee läpi niissä tarjouspyynnöissä ihan käytännön työssä, he vaatii et ne veroilmoitukset käydään läpi ja niistä saksalaiset pyytää jopa ihan erillisen lausunnon, et ne on käyty läpi ja on ihan asianmukaiset. Mikä on mun mielestä ihan ok. Sit sitä tehdään lakisääteisen tarkastuksen lisäksi. Se on tämmöstä lisäpalvelua. Mut se että jos se korvais, tän varsinaisen tilintarkastuksen niin se on sit hyvä kysymys, totta kai tilintarkastus kuitenkin kattaa muutakin kuin pelkän veroilmoituksen tarkastamisen. Et onks siel tilinpäätöksessä vaikka vakuudet ja vastuusitoumukset asianmukaisesti esitettynä, mitä pidän aika merkityksellisenä asiana. Tai hallinnon tarkastus. Nehän jäis sitten täysin tarkastelun ulkopuolelle, jos siinä keskityttäis vain siihen veroaspektiin. (Tilintarkastaja 2.)

Ministeriön virkamies nosti esiin ajatuksen siitä, voisiko auktorisoidun kirjanpitäjän tekemä tilinpäätös olla verottajan näkökulmasta luotettavampi.

Jos tilinpäätös on KLT:n varmentama; voitaisiinko ajatella, että se on verottajan näkövinkkelistä jotenkin luotettavampi kuin sellainen tilinpäätös, jota ei ole joku muu varmentanut. Onhan täällä ajattelumalleja, joita voidaan kehitellä. (Ministeriön virkamies.)

¹⁴⁵ Ks. edellinen alaviite.

¹⁴⁶ Lisäksi tilintarkastaja 2 toi esiin riippumattomuusaspektin, joka ei välttämättä toteudu, kun tilintarkastaja on ollut tekemässä veroilmoitusta yrityksen toimeksiannosta.

Haastatteluissa esiin tulleiden kirjanpitoalaan liittyvän keskustelun ja näkemysten perusteella nykytilanteessa menettelyllä tuskin olisi sijaa.¹⁴⁷ Haastateltavien näkemykset KLT-tutkinnon laadusta olivat hieman ristiriitaisia. Esimerkiksi tilintarkastajat kokivat, että joutuvat korjailemaan usein myös KLT-kirjanpitäjien tekemiä tilinpäätöksiä. Toisaalta eräs verotarkastaja totesi, että on pitänyt KLT-tutkintoa laadun takeena, joskaan ei välttämättä verotuksen näkökulmasta:

No itse oon kyl pitänyt sen niin, et se KLT-tutkinto tietyllä lailla on tae siitä et se on laadukkaampaa se kirjanpito. Ehkä semmonen mikä tulee esiin siinä, kun tulee tehtyä tota arvonlisäverotuksen tarkastusta, niin tuntuu että se arvonlisäverotus vähän tuppaa olemaan sellanen, et saattaa käydä niin [että se on saattanut olla haastava sekä tilintarkastajalle että tilitoimistolle], et vaikka onkin iso tilitoimisto, niin tietyt arvonlisäverokysymykset saattaa olla haastavia. Ja yksi, mikä tulee, jos puhutaan omasta kokemuksesta, et ei pelkästään verotarkastajana vaan niin et on myös tota kirjanpitotaustaa, niin tilitoimistojen keskkoko on tässä kasvanut, niin sinänsä ihmettelen, kuinka vähän heillä on sisäistä veroasiantuntemusta koitettu sinne keskittää. (Verotarkastaja 4.)

Haastateltavat totesivat, että tilintarkastuksen korvaaminen KLT-tutkinnoilla vaatisi yleisesti kirjanpitoalan tason nostamista.¹⁴⁸

Mä voin ottaa esimerkin vertailuna et kun Norjassa tilintarkastuksen rajat ovat merkittävästi suuremmat, mutta siellä on semmonen systeemi kirjanpitoimistoissa et ne on auktorisoituja, ne on viranomaisten auktorisoimat. Jos et sä oo viranomaisten auktorisoima tilitoimisto Norjassa, niin sä et saa tehdä toisen yrityksen kirjanpitoa. Eli sitä kautta se tilitoimistojen laatu on viranomaisvalvonnassa, ja silloin on loogista et tilintarkastuksen rajat on vähän korkeammat, kun on tilitoimistoilta edellytetty enemmän laadukkuutta ja viranomaiset antaa luvan. -- Niin [KLT-tutkinnot] on sitä alan itseauktorisointia. Et kuten mä otin sen Norjan esimerkin niin siellä viranomaisen auktorisoi sen tilitoimiston, et joku Norjan tyyppinen systeemi, jos olis, niin se ois se systeemi, mikä paikkais tätä tilintarkastusta ja rajojen nostoa. Näin mä sitä ajattelen.¹⁴⁹ (Tilintarkastaja 5.)

Siinä olisi semmosta kehittämisen paikkaa, saatais tasaisemmaks laatu tilitoimistotyössäkin. Esimerkiksi jotkut tilijärjestelmätkin niin ne ovat aika kirjavatkin vielä tänä päivänä. Et yks semmonen kehittämisen kohde mun mielestä on et tilijärjestelmät standardisoitais sillee et käytettäis samoja joka paikassa, joka ois sit linkitettävissä verotukseenkin. Totta kai se varmuutta lisäis ja ammattitaitoa, työn laatu paranis, tää olis yks semmonen kehittämisen paikka tilitoimistoilla ja ylipäätään taloushallintopuolella. (Tilintarkastaja 4.)

Nykyisellään tilintarkastajan roolissa korostuu tilitoimistojen työn laaduntarkastukset, sillä eräs tilintarkastajista nosti esiin valvonnan puutteen:

Käytännössähän nyt siellä tilitoimistoissa itsenäisestihän nää kirjanpitäjät tekee töitään. Ei käytännössä kovinkaan paljoa valvota. Tietysti on erilaisia tilitoimistoja, mutta ei se

¹⁴⁷ Ks. luku 4.5.

¹⁴⁸ Ks. luku ja edellinen luku. Vain viidesosa kirjanpitoalalla työskentelevistä on suorittanut KLT-tutkinnon, joten työmenetelmät eivät ole standardoituja samalla tapaa kuin tilintarkastusalalla.

¹⁴⁹ Ks. esim. Gooderham 2004.

esimies yleensä ehdi niitä tilinpäätöksiä juurikaan käymään läpi vaan kyllä ne jälkikäteistarkastuksen varaan jää se oikeellisuus. (Tilintarkastaja 4.)

Taloushallintoliitto on vahvasti ajanut tilintarkastusrajojen nostoa, sillä heidän mukaansa kansallisesti arvioituna tarvetta lakisääteiselle tarkastukselle ei ole varsinkaan pienissä yrityksissä. (TAL-uutinen 2016.) Heidän näkemyksensä perustuu siihen, että hyvä tilitoimisto voisi korvata tilintarkastajan. Taloushallintoliitto on pyrkinyt standardoimaan alan laatua KLT-tutkinnoilla, joka edellyttää haltijaltaan tentin läpäisemisen lisäksi jatkuvaa ammattitaidon ylläpitämistä.¹⁵⁰ Jotta tilitoimisto voi hakea auktorisoiduksi Taloushallintoliiton jäseneksi, heillä tulee olla KLT-tutkinnon suorittanut vastuuhenkilö. KLT-tutkintoa suorittamaan voidaan hyväksyä henkilö, jolla on riittävä kaupallinen koulutus ja usean vuoden käytännön työkokemus. Tentin läpäisseet KLT-kirjanpitäjät raportoivat työtehtävistään ja kouluttautumisestaan kolmen vuoden välein Tili-instituuttisäätiölle, joka vastaa tutkinnoista. (KLT-tutkinto.)

Toisaalta Verohallinnon pääjohtaja pohti mahdollisuutta toimi yhteistyössä esimerkiksi tilitoimistojen kanssa vuoden 2014 *Tilisanomien* artikkelissa.

Syvennetyllä asiakasyhteistyöllä tarkoitetaan toimintamallia, jossa yhteistyö Verohallinnon ja veronmaksajan välillä perustuu luottamukseen, läpinäkyvyyteen ja ymmärrykseen. Malli on lähtöisin Hollannista (*Horizontal monitoring/Enhanced relationship*), ja se on alun perin kehitetty verohallinnon ja yritysten väliseksi toimintatavaksi.

Jo tällöin Verohallinnon pääjohtaja totesi verottajan tiivistäneen yhteistyötään Taloushallintoliiton kanssa. Syvennetyllä yhteistyöllä mahdollisesti pyrittäisiin tehostamaan verotarkastuskäytänteitä ottamalla suuri osa yhden tilitoimiston asiakkaista yhdellä kertaa tarkastuskohteeksi. Pääjohtajan mukaan näin saataisiin kattava käsitys tilitoimiston ammattitaidosta ja tavasta hoitaa verotukseen liittyviä asioita. (Ruuhonen 2014.) Vaikuttaisi siltä, että Verohallinto on myös huomannut ohjauksen tarpeen tilitoimistoissa, joissa vastuu verokysymyksistä on suuri. Toisaalta myös tästä näkökulmasta tilintarkastajat tehostavat verottajan verovalvontaa kirjanpidon oikeellisuuden ja verokysymysten osalta.

Kuten luvussa 2.3.2 tuotiin esiin, Suomi on ollut mukana osana kansainvälistä hanketta harmonisoida tilinpäätöstietojen ilmoittamiskäytäntöä uudella XBRL-tiedostomuodolla. Verohallinnosta ei ole vuoden 2016 jälkeen tiedotettu asiasta, mutta todennäköisesti myös he siirtyvät tiedostomuodon käyttöön. Etuna sillä on kirjausketjun todentaminen

¹⁵⁰ Tilintarkastajat huomauttavat, että valvonnan kuuluisi olla viranomaislähtöistä.

yksittäisiin liiketapahtumiin saakka, mikä voisi ehkäistä tahattomia virheellisyyksiä *audit trailin* katkeamisessa tilinpäätökseltä veroilmoitukselle.¹⁵¹ Haastateltavilta kysyttiin näkemyksiä asiasta, ja ajatus sai varauksellista kannatusta. Esimerkiksi verotarkastajien näkökulmasta reaaliaikaisuusaspekti pystyttäisiin toteuttamaan paremmin, sillä nykyisistä verotettavan tiedon pohjaksi tulevasta informaatiosta on auttamatta liian jälkikäteistä. Eräs tilintarkastajista kuitenkin nosti esiin tiedon taustalla olevan prosessin ymmärtämisen tärkeyden.

Kyl tässä verotarkastajankin työssä huomaa, et jos tässä meidänkin verojen ilmoittamisessa ja monessa asiassa miten tulee kirjanpidossa et kuinka paljon siinä on kehitettävää, täältäkin vois poistaa turhaa työtä -- Ja yks asia minkä meillä huomaa et kun se raportti annetaan aina niin paljon jälkikäteen ja sit verotus vanhenee. Et mehän ollaan täällä jälkijunassa, ja sit kun niitä vähennetään niitä aikoja, jolloin niihin voi puuttua. Et sinänsä, jos halutaan reaaliaikaisempaa raportointia tai tarkastusta niin me tarvittais reaaliaikaisempaa raportointia täällä, ja se kyl tarkoittaa sitä et pitää miettiä, et miten ja minkä muotoisena se tieto saadaan tänne Verohallintoon et sitä pääsee ihan tarkastamanakin ja siihen verotukseen pystytään puuttumaan siinä kohtaa kun jotain mene jo niin sanotusti pieleen. (Verotarkastaja 4.)

-- varmaan joo [voi korvata osan valvonnasta], jos väärinkäytösnäkökulmaa vaikka aattelee. Mut mä aattelen et isompi ongelma Suomessa on kuitenkin se, et tehdään tahattomia isoja virheitä ihan puhtaasti osaamattomuuttaan. Niin silloinhan se, et meillä on ajantasaista seurantaa, se on toki hyvä asia, mut sehän voi johtaa siihen, et se data voi näyttää hyvältä, mut sieltä ei päästä siihen substanssiin kuitenkaan kiinni. -- kun monesti nää virheet on sellasia, et luvut näyttää loogisilta, mut oikeesti toiminnassa on tapahtunut jotain merkittävää et sieltä on tullut vaikka satojentuhansien eurojen omaisuuserien alenemisia, jotka kirjanpidossa ymmärretään tehdä, mut sillä ei oo mitään tekemistä elinkeinotuloverottamisen kanssa. Tavallaan se reaaliaikaisen datan hyödyntäminen ei oo keino et siinä täytyy mennä siihen tietoaaineistoon sisälle ja alkaa oikeesti katsoo sitä. (Tilintarkastaja 2.)

Muina haasteina tilintarkastajat nostivat esiin varsinkin oman ammattitaidon kartuttamisen, mutta kokivat rakenteellisen datan käyttöä tarkoituksenmukaisena tulevaisuuden raportointikäytännön kannalta.

Kyllä mä näen sen hyvänä asiana, meidän työkalut paranee. Ne jotka niitä osaa käyttää, et se on pöydän tästä puolesta kiinni, tilintarkastajista et kuinka hyvin niitä hanskataan. Mut ite näen sen erinomaisena mahdollisuutena edelleen parantaa raportoinnin laatua. Et me pystytään data-analytiikalla saamaan aika paljonkin kattavampi tarkastus pienempiin yhtiöihin ton myötä. Mun mielestä hyvä asia kaikin puolin, ja kyl se asiakkaitakin palvelee totta kai. Järjestelmäriippumattomuus ja he saa lähtökohtaisesti vaikka tilintarkastajilta laadukkaampaa palvelua sen myötä. Näkisin hyvänä asiana kyllä. (Tilintarkastaja 3.)

Kyllähän tää tietysti on tulevaisuutta, ja paljonhan on nyt tilintarkastajien osalta vaatimus lisääntynyt, et pysyy mukana it-puolen ymmärtämisessä. Ajatuksena et paperi poistuu ja tulee sieltä yhä enemmän ja enemmän et kyllähän varmasti on tää tilintarkastusmaailmakin paljon muuttumassa. Meillä alan vanhemmilla hepuilla alkaa olla jo haastetta, et pysytään mukana tässä. Näyttäis siltä et tulevaisuutta on tämä. (Tilintarkastaja 4.)

¹⁵¹ Vrt. luku 4.3, jossa tulivat esiin tahattomien virheellisyyksien ongelmat.

5 YHTEENVETO KESKEISIMMISTÄ TUTKIMUSLÖYDÖKSISTÄ

5.1 Verottajan näkökulmasta tilintarkastaja lisää uskottavuutta

Lainsäädäntöön ja aikaisempaan tutkimukseen perustuva oletus tilintarkastajan merkityksestä verotuksen oikeellisuuden kannalta korostuu siis myös haastatteluissa. Luvussa 2 kartoitettu tilintarkastajan merkitys kirjanpidon oikeellisuuden ja sitä kautta verojaksotusten kannalta tuli esiin haastatteluissa. Luvussa 3 tuotiin mahdollisuus tilintarkastajan keskeisestä roolista kirjanpidon luotettavuuden varmentajana. Verotarkastajien näkökulmasta tilintarkastajien näkemys ja lausuntoon tilinpäätöksestä voi luottaa. Havainnot tilintarkastuksen merkityksestä pienyrityksille (luku 4.3) tukevat näkemystä siitä, että tilintarkastajalla on merkitystä tilinpäätösten uskottavuuden kannalta. Monelle verotarkastajalle oli alkujaan selvää, että tilintarkastajien ammattitaitoon pystyy luottamaan, mutteivat hekään välttämättä vaikuttaneet olevan täysin selvillä siitä, minkälaista mahdollista hyötyä tilintarkastuksesta voi olla verovalvonnan kannalta. Tämä todennäköisesti johtuu siitä, että tilintarkastajan ja asiakasyrityksen luottamuksellinen sopimussuhde vaikuttaa siihen, kuinka paljon tilintarkastajien työstä välittyy ulkopuolisille. Julkisista dokumenteista ainoastaan tilinpäätös ja tilintarkastuskertomus päätyvät verottajalle, mutta yritys voi halutessaan pidättäytyä antamasta tilintarkastajan muuta mahdollista dokumentaatiota. Näin ollen myöskään verotarkastajille ei välity se, mitä tilintarkastusprosessissa voidaan käydä läpi tilintarkastajan ja yritysjohton välisissä neuvotteluissa.

Verotettavan tuloksen pohjautuminen kirjanpidolliseen tulokseen luo perusteen tilintarkastuksen merkitykselle myös verottajan näkökulmasta. Tutkimuksen keskeisenä oletuksena on ollut, että tilintarkastuksen merkitys kumpuaa yksinomaan siitä, miten yrityksen verojärjestelmä on Suomessa rakennettu. Haastatteluiden perusteella oletus sai tukea, ja eräs tilintarkastajista kiteytti asian näin:

-- Suomessahan tää verotus ja kirjanpito on kuitenkin aikasemmin kulkenu niin käsi kädessä et nythän on menty vähän erilleen et EVL ja kirjanpitolaki ei oo enää niin käsi kädessä. Mutta sillä kirjanpidolla on tällaista historiallista kaikua meillä. Kaikki tavallaan mitä kirjanpidossa on, niin peilautuu sinne verotukseen kuitenkin, et jos me luetaan

verolakeja niin siellä edelleen viitataan kirjanpitoon kuten sanoitkin ja kirjanpitolaissa vähemmän nykyään sinne verotuksen suuntaan, mutta kuitenkin.¹⁵² (Tilintarkastaja 3.)

Verotarkastajien näkemysten perusteella tilintarkastajalla on merkittävä sija kirjanpidon luotettavuuden kannalta (ks. luku 4.3). Erään verotarkastajan kommentti tiivistä tilintarkastuksen verotarkastuksen kannalta:

-- yleensä kysytään et onko tilintarkastettu ja sit se tilintarkastaja. Sit me kysytään et onko tilintarkastajalla ollut mitään huomautettavaa, et mistä asiasta he ovat keskustelleet tilintarkastajan kanssa. Ja monesti tulee tavallaan ennakkokäsitys siinä alkukeskustelussa, ennen kuin me ollaan edes sitä materiaalia nähty, et tiettyihin asioihin tilintarkastaja on kiinnittänyt huomiota -- (Verotarkastaja 4.)

Luvussa 3.2 perusteltu näkemys tilintarkastajan merkityksestä verottajan kannalta nimenomaan yrityksen ulkopuolisena, riippumattomana tarkastajana kannalta sai tukea verotarkastajien haastatteluissa. Verotarkastajat nostivat esiin merkityksen erityisesti riippumattomasta, ulkopuolisesta näkemyksestä yrityksen kirjanpitoon:

Tietysti siinä on sit se pieni riski, et jos omistajataho pitää kirjanpidon, siinä ei oo sit puolueetonta arviointia, että onko siellä sit kenties jotakin yksityiskulun luonteista. Et tilintarkastajathan monesti ottavat siihen myös kantaa, et tää ei kuulu tänne. Et jos siellä yrityksen edustaja tekee kirjanpidon, niin tavallaan se puolueeton näkökulma siihen ei välttämättä ole yksiselitteinen.¹⁵³ (Verotarkastaja 1.)

Tutkielmalla pyrittiin kartoittamaan sitä, onko tilintarkastajalla verotuksen kannalta kontrolloiva merkitys, ja ajatusta tukivat kaikki haastateltavat. Tilintarkastuksen merkitys korostuu nimenomaan siitä, että vain osa Verohallinnon valvonnasta on tällä hetkellä erityisvalvontaa. Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että osa verovalvonnasta on pystytty korvaamaan tilintarkastajien tekemällä työllä erityisesti kirjanpidon luotettavuuden sekä yritysverotuksen kokonaisuuden kannalta. Eräs tilintarkastajista kuvasi tämän keskeisimmän ajatuksen jokaisessa haastattelussa taustalla olevan ajatuksen tilintarkastuksen merkityksestä verovalvonnan kannalta (korostus oma):

-- en mä oo koskaan verottajalla töissä ollut mut jos mä oman ammattini kautta sitä peilaan niin sieltä on yks aika vahvakin kontrolli, kun *se on ulkopuolisen, riippumattoman asiantuntijan antama arvio* siitä yrityksestä, niin sellainen poistuu, niin totta kai se vähentää heidän keinojaan skouputa niitä tarkastettavia kohtia, varmasti verotarkastusten määrä lisääntyis sitten. (Tilintarkastaja 3.)

¹⁵² Myös tilintarkastaja 5: ”No sanotaan sillee, et kun Suomessa verotus perustuu kirjanpitoon, niin siinä on ihan selvä yhteys aina. Et kun me tarkastetaan tilinpäätöstä ja jos me havaitaan siinä tilintarkastuksen aikana joku virhe, vaikka katkossa taikka tuloutuksessa, niin sehän vaikuttaa suoraan sitten veroilmoitukseen. Et se on ihan niin suora se yhteys.”

¹⁵³ Vrt. -- ne ihmiset, jotka haluaa huijata verotuksessa tai muuta niin ne huijaa joka tapauksessa, mutta niillä ei sitten usein olekaan tilintarkastajaa. Et kyllä tällä tilintarkastajalla... ei se korjaa vääriä verotuspäätöksiä tai jotain vilppiä välttämättä joka tilanteessa. Mutta on se semmonen tietty paine tavallaan asioiden oikein hoitamiseen. (Tilintarkastaja 1.)

Tilintarkastuksen merkitys korostuu nykyisessä verovalvonnassa erityisesti siitä syystä, että verotarkastuksia tehdään vain osaan yrityksistä.

-- verovalvonta menee pitkälti automaatiossa. Ja sitten se, että erityisvalvontaa pystytään verotarkastusta taikka sitten tuolla pöydän ääressä suorittaa vaan rajalliseen kohdejoukkoon niin siinä mielessä. Et se tilintarkastus on tehty lähestulkoon koko maassa näillä rajoilla tai suuremmalle massalle niin tokihan se lisää sitten sitä luotettavuutta. Ja varmaan sitten menisi ne veropäätöksetkin sitä kautta oikeimmin. (Verotarkastaja 1.)

Tilintarkastuksen kontrollimekanismi ei kuitenkaan myöskään ole täysin aukoton, mikä tulee ilmi erään tilintarkastajan kommentista.

-- se täytyy muistaa, et leikitään vaikka et tilikausi on kalenterivuosi, tilinpäätöstähän tarkastetaan usein jo helmi-maaliskuussa, mitä isompi firma niin sen nopeammin ne yleensä tarkastetaan. Veroilmoitus tehdään usein vasta huhtikuussa. Et kun me tarkastetaan tilinpäätöstä ja annetaan tilintarkastuskertomus niin mehän ei edes nähdä veroilmoitusta usein, varsinkaan näissä perheyriyksissä. Jolloin me ei tarkasteta mitenkään veroilmoitusta, me tarkastetaan tilinpäätös ja verolaskelma, muttei veroilmoitusta. Siinä saattaa sitten yrittäjälle itselleen virheitä, kun täyttää sen tilinpäätöksen perusteella sen verolomakesetin, jota me emme tarkasta. Ellei erikseen pyydetä, jotkut yritykset pyytää meidän vero-osastoa auttaan siinä. Mutta tilintarkastusmielessä emme sitä tarkasta. Jossain maissa tilintarkastajat jopa tarkastaa sen veroilmoituksen.¹⁵⁴ (Tilintarkastaja 5.)

Kuten luvussa 2 tuotiin esiin, verovalvonta nykyisessä muodossaan on monitahoinen ja siihen voivat vaikuttaa hyvin erilaiset toimijat. Yritysten verotuksen kytkeminen kirjanpitoon luo nykyisessä järjestelmässä kaksiportaisen järjestelmän, jossa kirjanpidosta vastuussa oleva ja toisaalta tilinpäätöksen tarkastaja muodostavat omat erilliset elementtinsä. Pienyrityksiin kohdistuvan verovalvonnan kokonaiskuvaa verotarkastaja 4 kuvasi osuvasti näin:

Hyvä kirjanpitäjähän on ensimmäinen valvonta, koska siellähän tapahtuu uskomaton määrä valvontaa ja neuvontaa, mitä yrityksille annetaan sitä kautta. Ja sit seuraava on tilintarkastus. Ja tilintarkastuksen kohdalla sitten taas varsinkin korostaisin näitä varojenjakoan liittyviä kysymyksiä ja sitten kirjanpidon laatu katsotaan tilintarkastuksessa yleensä hyvin. Veroilmoituksen kautta, jos miettii, niin pitäisin tätä Suomen mallia sinänsä hyvänä, että se on tietyllä tavalla standardoitu se muoto, siis se aineisto, mitä mekin tarkastetaan. Koska se jouhevoittaa työtä huomattavasti tietenkin, varmasti sekä tilintarkastajilla että meillä.

Jokainen haastateltava myönsi havainneensa kirjanpitoalalla vallitsevan laadun kirjavuuden. Teema nousi esiin, kun verotarkastajilta kysyttiin, kiinnostävätkö he huomiota tiettyyn tilintarkastajaan tai tilintarkastusyhteisöön työn laadun

¹⁵⁴ Vrt. 4.8, jossa viitataan erilaisiin verotusjärjestelmiin ja tiedontarpeeseen.

näkökulmasta.¹⁵⁵ Tilintarkastajat yhtyivät näkemykseen.¹⁵⁶ Verovalvonnan kannalta huomio on olennainen, sillä verotarkastajan kommentissa tuli ilmi ajatus siitä, että ensimmäinen porras ovat nimenomaan kirjanpitäjät. Verottajan näkökulmasta luotettavaa kirjanpitoa saadaan vasta seuraavasta portaasta eli tilintarkastajilta. Ongelmalliseksi tämä muodostuu varsinkin siksi, että yrittäjillä itsellään ei välttämättä ole kykyä arvioida tilitoimistojen työn jälkeä. Tilintarkastetuissa yhtiöissä tämä pystytään kontrolloimaan, mutta samalla kirjanpidon laatuun keskittyvät tarkastukset ja korjaukset vievät aikaa muulta tarkastustyöltä.¹⁵⁷ Yrityksissä, joissa on ulkoistettu kirjanpito huonolaatuiseen tilitoimistoon muttei tilintarkastajaa, voikin tulla ongelmatilanteita verotuksen kannalta. Aikaisemmassa tutkimuksessa on havaittu¹⁵⁸, että yrittäjät arvostavat ulkoisen asiantuntijan kompetenssia toimeksiantosuhteen pituuden sijasta ja yrittäjän hakema lisäarvo ulkoistetusta taloushallintopalvelusta vaikuttaa siihen, kehen asiantuntijaan yrittäjä päätyy. Todennäköisesti yrittäjä siirtyy herkästi toisen tilitoimiston tai tilintarkastuksen pariin, mikäli arvostaa laatua hinnan sijaan. Toisaalta eräs verontarkastajista¹⁵⁹ totesi, että verovelvolliset luottavat usein kirjanpitäjän näkemyksiin.

5.2 Tilintarkastajan rooli suomalaisessa verovalvonnassa

Haastatteluaineiston perusteella pystyttiinkin tekemään päätelmä, että suomalaisen verojärjestelmän erityispiirteet (ks. luvut 4.3, 4.8) ovat johtaneet tilintarkastajan useampaan rooliin verovalvonnan kannalta verrattuna moniin muihin maihin. Erityisesti tämä johtuu erilaisista yritystoiminnan rahoituspainotuksista raportointikäytäntöjen tarpeen taustalla (vrt. luku 2). Sijoittajatarpeisiin raportoivien yritysten (esim. Yhdysvallat) markkinoilla tilinpäätösraportointi on käytännössä veroilmoitus (ks. esim. Nobes & Parker 2006; Mills 1998), kun taas suomalaiset yritykset tekevät verottajalle erillisen veroilmoituksen pohjautuen.¹⁶⁰ Näin ollen, Yhdysvalloissa lakisääteistä

¹⁵⁵ Luottamusta käsiteltiin tästä näkökulmasta.

¹⁵⁶ Ks. luku 4.5 ja 4.8.

¹⁵⁷ Vrt. esim. Niemi ym. (2012) ja Ojala ym. (2016), joiden mukaan ulkoistetun taloushallinnon malli muodostaa päämies-agenttisuhteen yrittäjän ja kirjanpitäjän välille.

¹⁵⁸ Ks. esim. Weik ym. (2018), Niemi ym. (2012) ja Gooderham ym. (2004).

¹⁵⁹ Ks. luku 4.5.

¹⁶⁰ Tämä johtuu siitä, että Yhdysvalloissa verottaja joutuu tyytymään sellaiseen informaatioon, jota myös sijoittajat hyödyntävät. Sen sijaan Suomessa veroilmoituksella pyritään mahdollisimman oikeaan arvioon verotettavasta tuloksesta. (ks. luku 2.1; myös Niemi ym. 2012.)

kevyemmillä tarkastuksilla, n.k. *review*-tarkastuksilla keskitytään erityisesti verokysymyksiin raporttien läpikäynnissä.

Weik ym. (2018, 7) havaitsivat saksalaisessa tarkastuskäytännössä kaksiportaisen järjestelmän, jossa auktorisoidut tilintarkastajat ovat suorittaneet myös auktorisoidun verotarkastajan tutkinnon. Verotarkastukset ovatkin Weikin ym. (2018) mukaan tavallisempia saksalaisessa yritysmaailmassa kuin Suomessa. Verottajan intressejä varten on Saksassa siis tilintarkastajista erillinen ammattikunta, jota Suomessa ei tällä hetkellä ole. Haastatteluaineiston analyysin perusteella voidaan sanoa, että tilintarkastajan rooli kattaa verovalvonnassa näin ollen sekä perinteisen kirjanpidon laillisuuden tarkastuksen (lakisääteisen tilintarkastuksen tavoite) että saksalaisessa käytännössä erikseen auktorisoidun verotarkastajan roolin.

Raportointikäytäntöjen erot tasoittuvat varsinkin mannereurooppalaisessa käytännössä, jossa erityisesti Suomella ja Saksalla samanlaiset raportoinnin tarpeet painottuen velkojien intresseihin. Lisäksi verotuksen ja tilinpäätösraportoinnin välinen suhde on hyvin läheinen Suomen tapaan (Weik ym. 2018; ks. myös Ojala ym. 2015; Eberhartinger 1999). Saksassa tilintarkastusvelvollisuuden rajat ovat kuitenkin huomattavasti korkeammat kuin Suomessa.¹⁶¹ Tämä viittaisi siihen, että tiedontarpeessa olleiden viranomaisten (mukaan lukien verottaja) on ollut mahdollista luottaa toisenlaisiin kontrollimekanismeihin (kuten auktorisoituihin verotarkastajiin) verotettavien tietojen varmentajina. Saksassa tilintarkastusammattikunnan kehitys onkin ollut paljon lyhyempi, sillä todennäköisesti myös pankeilla on ollut vaihtoehtoisia kontrollimekanismeja valvoa yrityksiä.¹⁶² Suomessa osalla yrityksistä on ollut vasta viimeisen kymmenen vuoden ajan mahdollisuus olla valitsematta tilintarkastajaa, joten perinteisesti tilintarkastuksella on valvottu hyvin laajaa yrityskenttää. Näin ollen tilintarkastus on ollut käyttökelpoinen kontrollimekanismi myös muiden kuin velkojien näkökulmasta.¹⁶³

¹⁶¹ Saksassa tilintarkastajan voi jättää pienyrityksissä, joissa korkeintaan yksi ehdoista täyttyy: 1) taseen loppusumma 6 milj. euroa, 2) liikevaihto 12 milj. euroa, 3) keskimääräinen henkilöstö 50 (Weik ym. 2018, 5).

¹⁶² Kirjallisuuden perusteella vahvasti oman pääoman ehtoiset (ts. sijoittajarahoittesiet) markkinat (esim. Yhdysvallat) tarvitsivat tilintarkastuksen kontrollimekanismikseen jo aikaisemmassa vaiheessa, kuin velkarahoitteisilla markkinoilla. (Weik, ym. 2018, 5.)

¹⁶³ Tilintarkastuksen onkin katsottu vastaavan juuri velkojan valvontatarpeeseen, joten tilintarkastuksen keskeisin tehtävä on ollut valvoa näitä intressejä.

5.3 Lisää painetta verotarkastuksiin?

Tutkimuksen löydösten perusteella voidaan todeta, että verottajan näkökulmasta tilintarkastusvelvollisuuden rajojen nostaminen voi aiheuttaa valvontatyhjiötä tiettyihin pienyrityksiin. Tämä on oletettavissa lukujen 4.8 ja 5.2 päätelmien pohjalta. Ojala ym. (2016) havaitsivat tutkimuksessaan, että tilintarkastuspakosta vapauttaminen johtaa kontrollin menetykseen osassa pienyrityksistä, sillä moni luopuu tilintarkastuksesta vapaaehtoisuuden niin salliessa. Näin ollen valvonnan paine siirtyisi verottajalle. Haastateltavat vero- ja tilintarkastajat myönsivät todennäköisyyden tälle. Verohallinnon näkökulmasta tilintarkastus on osittain tarjonnut kontrollimekanismia (luku 5.1) sellaisen työn osalta, jota verotarkastajat tekevät.¹⁶⁴ Taloudellisten vaikutusten kannalta tilintarkastusvelvollisuudesta luopuminen osassa yrityksiä voisi merkitä kustannuslisän nousua Verohallinnossa, mikä edelleen johtaisi kansantaloudellisiin vaikutuksiin. Taustalla vaikuttavat keskeisesti myös tilitoimistoalalla vallitseva laadun kirjavuus, mikä osaltaan voisi tarkoittaa virheellisyyksien lisääntymistä verotettavan tuloksen pohjalla olevassa kirjanpitoaineistossa. Toisaalta Taloushallintoliitto on pyrkinyt itsesääntelyn avulla parantamaan kirjanpitoalan laatua, jolloin tilintarkastuksen tarve voisi vähentyä osassa yrityksiä¹⁶⁵. Verottaja on pyrkinyt poistamaan virheellisyyksien mahdollisuutta veroilmoituksissa standardoimalla tiedonkulkua, mutta myös koneluettava tiedon käyttökelpoisuuteen suhtauduttiin tilintarkastajien osalta melko varauksellisesti.¹⁶⁶

Tutkielman aikataulupuitteissa ei voida ottaa kantaa mahdollisiin lainsäädännöllisiin toimiin TEM:n muistion pohjalta, joten tilintarkastusvelvollisuuden tosiasiallisten vaikutusten arviointi jää myöhemmän tutkimuksen varaan. Sen sijaan haastatteluissa tuli useaan otteeseen ilmi, ettei tilintarkastusvelvollisuuden sitominen yrityksen kokoluokituksiin ole välttämättä mielekkäin tapa. Asia nousi esiin muutamissa tilintarkastajien haastatteluissa, kun kartoitettiin heidän kokemuksensa perusteella mahdollisia syitä vapaaehtoiselle tilintarkastukselle (vrt. Ojala ym. 2016; Niemi ym. 2012). Pienemmissä yrityksissä resurssit taloushallinnon tekemiseen tai ulkoistetun

¹⁶⁴ Yritysten tuottaman informaation varmentamisen tarve. Myös ulkoistetun taloushallinnon tilanteessa, sillä he voivat toimia yrittäjän intressin mukaisesti, ks. esim. luku 3.2.

¹⁶⁵ Vrt. esim. Norjassa tilintarkastusvelvollisuuden rajat ovat Suomea paljon korkeammat (luku 1.1), sillä kirjanpitoala on viranomaisääänneiltyä (Gooderham ym. 2004).

¹⁶⁶ Vrt. luku 4.8. Myös luvun 4.4 perusteella voidaan todeta, että ihmiskontakti myös tarkastuksessa on tärkeää.

kirjanpidon laadun arvioimiseen voivat olla huonoimmat. Toisaalta esimerkiksi liikepankkien intressejä suojelevan tilintarkastuksen sijaan, pankit ovat voineet luoda erilaisia vakuusjärjestelyitä, joilla turvataan velkojan asemaa (vrt. Weik ym. 2018; Niemi ym. 2012). Näin ollen tilintarkastusvelvollisuuden sitominen ainoastaan kokoluokituksiin ei välttämättä vastaa nimenomaan tilintarkastustarpeeseen.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa, minkälainen rooli pienyrityksen tilintarkastuksella on verovalvonnassa. Mielenkiinnon taustalla oli kartoittaa empiirisesti vähän tutkittua aluetta uudenvälisellä näkökulmalla. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu viitettä tilintarkastuksen merkityksestä verottajan näkökulmasta yrityksen julkaiseman taloudellisen informaation uskottavuuden kannalta. Varsinaista kausaliteettia eri tekijöiden välille ei ole voitu aikaisemmin muodostaa, mutta tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että tilintarkastuksella on merkittävä rooli verovalvonnan toteutuksessa. Tutkimuksen keskeisimmät löydökset ja päätelmät on koottu lukuun 5.

Tutkimuksen perusteella havaittiin, että tilintarkastajan rooli Suomessa kattaa monissa muissa maissa erilliset verokysymyksiin tai kirjanpitoon liittyvät viranomaisvalvotut ammattikunnat. Roolin muotoutumisen taustalla on vaikuttanut vahvasti raportointikulttuuri sekä kontrollimekanismien muotoutuminen niihin tarpeisiin nähden. Esimerkiksi Saksassa on auktorisoitujen tilintarkastajien lisäksi erilliset auktorisoidut verotarkastajat, jotka ovat suomalaisia verotarkastajia aktiivisempia yrityskontakteissaan. Toisaalta Norjassa tilitoimistoala on vahvasti säänneltyä toisin kuin Suomessa. Haastatteluaineiston perusteella voidaan tehdä johtopäätös, että tilintarkastajien työllä on merkittävä kontrolloiva vaikutus Verohallinnon näkökulmasta. Tämä johtuu siitä, että pääosa Verohallinnon toteuttamasta verovalvonnasta on perusvalvontaa, jossa veroilmoitukset tarkastetaan rutiininomaisesti ilman kontaktia yritykseen. Lisäinformaation tarve katetaan verotarkastuksilla, joita nykyisellään tehdään vain muutama prosenttiin yrityksistä. Tilintarkastajien työssä korostuu nykyään myös tilitoimistoalan laadun kontrollointi, sillä työn jälki on alalla kirjavaa. Taloushallintoliitto on pyrkinyt tasoittamaan alalla vallitsevia eroja KLT-ammattitutkinnolla, mutta tutkimuksen haastattelujen perusteella tavoitetta ei ole vielä saavutettu.

Sen sijaan tilintarkastajat ovat verottajan näkökulmasta tasalaatuiseksi katsottu, luotettava ja riippumaton asiantuntijataho, jonka näkemykseen verovalvonnassa voidaan antaa merkitystä. Toisaalta haastatteluista kävi ilmi, etteivät verotarkastajat ja tilintarkastajat kommunikoi lainkaan keskenään. Esimerkiksi tilintarkastajat ovat mukana verotarkastustilanteessa vain asiakkaan pyynnöstä. Kommunikaationpuutetta kuvastaa

myös se, etteivät verotarkastajat välttämättä pääse käsiksi kaikkeen tilintarkastajan dokumentaatioon salassapitovaatimuksista johtuen. Tilintarkastuskertomukseen, joka on ainoa julkinen dokumentti, ei kuitenkaan aina välttämättä välity se koko prosessi, jonka tilintarkastajat ja yrittäjät käyvät neuvotteluissaan tilintarkastusprosessin aikana. Neuvottelujen tuloksena tilintarkastajat voivat näkemystensä tueksi käyttää epäpuhtaan kertomuksen uhkaa, mutta käytännössä tähän ei päädytä. Neuvotteluissa päästään yhteiseen näkemykseen, mutta verotarkastajille tämä prosessi ei välttämättä välity lainkaan.

Tutkielmaan liittyvät rajoitukset liittyvät lähinnä näkökulman valintaan ja kvalitatiivisen tutkimuksen yleistettävyyden liittyviin ongelmiin. Tutkimuksen analyysin pohjana on kuitenkin laajasti kartoitettu haastatteluaineisto, joka kohdistettiin teeman kannalta relevantteihin toimijoihin. Tutkielman tarkoituksena oli tarkastella tilintarkastuksen ja pienyrityksiin kohdistettavan verovalvonnan välistä yhteyttä, jonka määrää ja muotoa voidaan tarkastella jatkotutkimuksella. Esimerkiksi verotarkastusten määrän yhteys tilintarkastuksen vähenemiseen vuoden 2007 ei ollut tutkimusmenetelmien puitteissa mahdollista kartoittaa. Tarkastelun ulkopuolelle jäivät myös erilaiset muut näkökulmat tilintarkastajaan uskottavuuden ja luotettavuuden lisäksi, kuten riippumattomuus. Haastatteluissa tuli ilmi kommentteja siitä, ettei tilintarkastajankaan asema riippumattomana tahona ole täysin ongelmaton verottajan näkökulmasta.

Tutkimuksella havaittiin, että tilintarkastajalla on kontrollimekanismirooli verottajan näkökulmasta nykyisessä verovalvontaympäristössä. Tilintarkastaja näin ollen parantaa verottajalle ilmoitettujen tietojen uskottavuutta. Jatkotutkimusaiheita on aihepiirissä runsaasti, sillä jo esimerkiksi tilintarkastusvelvollisuuden rajoihin liittyvän lainsäädännön lopputulemasta ei ole vielä täyttä varmuutta. Muutokset tulisivat voimaan aikaisintaan useamman vuoden kuluttua. Yhteenvedossa nostettiin esiin kokoluokitukseen perustuvan tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvojen mahdolliset ongelmakohdat, jota voitaisiin tarkastella tilintarkastusvelvollisuuden kokorajoille vaihtoehdoisen mittariston kehittämisellä. Myös tilintarkastukselle vaihtoehdoisten kevyempien tarkastusmuotojen mahdollisuutta voitaisiin selvittää paremmin jatkotutkimuksella. Mallia voidaan hakea esimerkiksi saksalaisista verotarkastuksista. Toisaalta haastatteluissa nostettiin esiin tilitoimistoalaan liittyvän laadun kirjavuudesta aiheutuvat ongelmat kirjanpidon luotettavuudelle. Tilitoimistot olivat tämän tutkimuksen näkökulman ulkopuolella, mutta

löydösten perusteella laatuksymyksiä olisi perusteltua tarkastella lähemmin myös kirjanpitoalalla.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Ball, R., & Shivakumar, L. 2005. Earnings quality in UK private firms: Comparative loss recognition timeliness. *Journal of Accounting and Economics*, 39(1), 83-128.
- Bame-Aldred, C. W., & Kida, T. 2007. A comparison of auditor and client initial negotiation positions and tactics. *Accounting, Organizations and Society*, 32(6), 497-511.
- Beattie, V., Fearnley, S., & Brandt, R. 2004. A grounded theory model of auditor-client negotiations. *International Journal of Auditing*, 8(1), 1-19.
- Bell, T. B., Doogar, R., & Solomon, I. 2008. Audit labor usage and fees under business risk auditing. *Journal of accounting research*, 46(4), 729-760.
- Bennett, R. J. & Robson, P. J. A. 1999. The use of external business advice by SMEs in Britain. *Entrepreneurship & Regional Development*, 11(2), 155-180.
- Bryman, A. & Bell, E. 2015. *Business Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Carcello, J. V., & Neal, T. L. 2003. Audit committee characteristics and auditor dismissals following "new" going-concern reports. *The Accounting Review*, 78(1), 95-117.
- Chaudhry, A. 2015. *Interpretation and application of International Financial Reporting Standards*. Hoboken, N.J.: Wiley.
- Collis, J. 2012. Determinants of voluntary audit and voluntary full accounts in micro-and non-micro small companies in the UK. *Accounting and Business Research*, 42(4), 441-468.
- Collis, J., & Jarvis, R. 2000. How owner-managers use accounts. London: Centre for Business Performance. <<https://www.icaew.com/-/media/corporate/files/technical/research-and-academics/publications-and-projects/financial-reporting-publications/how-owner-managers-use-accounts.ashx>> Luettu 3.5.2018.
- Datar, S. M., Feltham, G. A. & Hughes, J. S. 1991. The Role of Audits and Audit Quality in Valuing New Issues. *Journal of Accounting Economics*. 3-49.
- Eberhartinger, E. L. E. 1999. The Impact of Tax Rules on Financial Reporting in Germany, France, and the UK. *The International Journal of Accounting*, 34(1), 93.
- Eierle, B., Hartlieb, S., Hay, D., Niemi, L. & Ojala, H. 2017. What Drives Differences in Audit Pricing Across the Globe? Working paper.
- Eisenhardt, K. M. 1989. Agency theory: An assessment and review. *Academy of management review*, 14(1), 57-74.
- Francis, J. R. 2011. A framework for understanding and researching audit quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 30(2), 125-152.

- Gooderham, P. N., Tobiassen, A., Døving, E., & Nordhaug, O. 2004. Accountants as sources of business advice for small firms. *International Small Business Journal*, 22(1), 5-22.
- Halonen, K. & Steiner, M-L. 2010. *Tilintarkastusprosessi käytännössä*. Helsinki: WSOYpro.
- Hanlon, M. & Heitzman, S. 2010. A review of tax research. *Journal of Accounting and Economics*, 50 (2010), 127-178.
- Hay, D., Knechel, W. R., & Ling, H. 2008. Evidence on the Impact of Internal Control and Corporate Governance on Audit Fees. *International Journal of Auditing*, 12(1), 9-24.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2011. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Horsmanheimo, P., Kaisanlahti, T. & Steiner, M-J. 2017. *Tilintarkastuslaki ja EU:n uudistunut tilintarkastussäätely – kommentaari*. Helsinki: Alma Talent.
- Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. 2017. *Tilintarkastus – asiakkaan opas*. E-kirja. Luettu 3.5.2018.
- Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. 2008. *Tilintarkastus – asiakkaan opas*. E-kirja. Luettu 3.5.2018.
- Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305-360.
- Kasanen, E., Kinnunen, J., & Niskanen, J. 1996. Dividend-based Earnings Management: Empirical Evidence from Finland. *Journal of Accounting and Economics*, 22(1), 283-312.
- Kerbs, T. 2016. *Juoksevasta kirjanpidosta tilinpäätökseen käytännönläheisesti*. Helsinki: Helsingin seudun Kauppakamari.
- Kihn, L-A. & Ihantola, E-M. 2008. Tutkimuksen laadun arvioinnista. Teoksessa Hyvönen, T. & Laine, M. & Mäkelä, H. (toim.) *Laskenta-ajattelun tutkija ja kehittäjä Professori Salme Näsi 60 vuotta*. Tampere: Tampere University Press. 81-95.
- Koskinen, I., Alasuutari, P. & Peltonen, T. 2005. *Laadulliset menetelmät kauppatieteissä*. Tampere: Vastapaino.
- Langli, J. C. & Svanström, T. 2014. Audits of private companies. Hay, D., Knechel, W. R., & Willekens, M. (toim.) *The Routledge Companion to Auditing*. London: Routledge.
- Leppiniemi, J. 2014. *Tilinpäätös- ja verosuunnittelu*. Helsinki: Talentum.
- Louis, H. 2005. Acquirers' abnormal returns and the non-Big4 auditor clientele effect. *Journal of Accounting & Economics*, 40, 75-99.

- Maxwell, J. A. 2005. *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Mills, L. 1998. Book-tax differences and Internal Revenue Service adjustments. *Journal of Accounting Research*, 36(2), 343-356.
- Mohr, J., & Spekman, R. (1994). Characteristics of partnership success: Partnership attributes, communication behavior, and conflict resolution techniques. *Strategic Management Journal*, 15(2), 135-152.
- Moll, J. & Major, M. & Hoque, Z. 2006. The qualitative research tradition. Teoksessa Hoque, Z. (toim.) *Methodological Issues in Accounting Research: theories, methods and issues*. London: Spiramus. 375-398.
- Myrsky, M. 2013. *Suomen veropolitiikka*. Helsinki: Talentum.
- Myrsky, M. 2010. Verotarkastuksen kysymyksiä. *Defensor Legis*. 6/2010. 796-812.
- Myrsky, M. & Malmgrén, M. 2014. *Elinkeinotulon verotus*. Helsinki: Talentum.
- Myrsky, M. & Råbinä, T. (2015). *Verotusmenettely ja muutoksenhaku*. Helsinki: Talentum : Lakimiesliiton kustannus.
- Niemi, L., Kinnunen, J., Ojala, H. & Troberg, P. 2012. Drivers of voluntary audit in Finland: to be or not to be audited? *Accounting and Business Research*, 42(2), 169–196.
- Niemi, L., Knechel, R. W., Ojala, H. & Collis, J. 2018. Responsiveness of Auditors to the Audit Risk Standards: Unique Evidence from Big 4 Audit Firms. *Accounting in Europe*, 15(1), 33-54.
- Nobes, C. & Parker, R. 2006. *Comparative International Accounting*. 9th Edition. Harlow: Prentice Hall.
- Ojala, H., Collis, J., Kinnunen, J., Niemi, L. & Troberg, P. 2016. The Demand for Voluntary Audit in Micro-Companies: Evidence from Finland. *International Journal of Auditing*, 20(3), 267-277.
- Ojala, H., Kinnunen, J., Niemi, L., Troberg, P. & Collis, J. 2015. What Turns the Taxman On? Financial Statement Audits and Tax Return Adjustments in Small Private Companies. Working paper.
- Ojala, H., Niskanen, M., Collis, J., & Pajunen, K. 2014. Audit quality and decision-making in small companies. *Managerial Auditing Journal*, 29(9), 800-817.
- Ossa, J. 2014. *Yritystoiminnan verotus*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Penttilä, S. 2001. Kirjanpidon ja verotuksen suhteesta. Teoksessa Myllymäki, A. & Vakkuri, J. (toim.) *Tulos, normi ja tilivelvollisuus. Näkökulmia tilintarkastukseen ja arviointiin*. Tampere University Press, 152-167.
- Power, M. 1997. *Audit Society. Rituals of verification*. Oxford University Press.

- Riistama, V. 2000. *Tilintarkastus: perusteet*. Helsinki: WSOY.
- Riistama, V. 1994. *Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö*. Espoo: Weilin+Göös.
- Ruohonen, J. 2017. Osakeyhtiön tilintarkastajan kannalta keskeiset osakeyhtiö- ja tilintarkastuslainsäädäntöön kaavailut muutokset. Teoksessa Kihn, L. & Leponiemi, U. & Oulasvirta, L. & Ruohonen, J. & Wacker, J. (toim.) *Näkökulmia tilintarkastukseen ja arviointiin*. Tampere: Tampere University Press. 27-46.
- Scott, W. 2015. *Financial Accounting Theory*. 7th Edition. Toronto: Pearson Canada.
- Seow, J-L. 2001. The Demand for the UK Small Company Audit - An Agency Perspective. *International Small Business Journal*, 19(2), 61-79.
- Titman, J.W. & Trueman, B. 1986. Information Quality and the Valuation of New Issues. *Journal of Accounting and Economics*. 159-172.
- Watts, R. L. & Zimmerman, J. L. 1986. *Positive accounting theory*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Weik, A., Eierle, B. & Ojala, H. 2018. What drives voluntary audit adoption in small German companies? Working paper.
- Zaman, M., Hudaib, M., & Haniffa, R. 2011. Corporate governance quality, audit fees and Non-Audit services fees. *Journal of Business Finance & Accounting*, 38(1-2), 165-197.
- Äärilä, L., Nyrhinen, R. & Hyttinen, P. 2015. *Arvonlisäverotus käytännössä*. Helsinki: Talentum.

Viranomaislähteet

Arvonlisäverolaki 30.12.1993/1501, AVL.

En granskningsrapport från Riksrevisionen till Riksdagen, *Avskaffandet av revisionsplikten för små aktiebolag – en reform som kostar mer än den smakar*, RIR 2017:35.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/56/EU, annettu 16 päivänä huhtikuuta 2014, tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisäätisestä tilintarkastuksesta annetun direktiivin 2006/43/EY muuttamisesta.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/34/EU, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, tiettytyyppisten yritysten vuositilinpäätöksistä, konsernitilinpäätöksistä ja niihin liittyvistä kertomuksista, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2006/43/EY muuttamisesta ja neuvoston direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY kumoamisesta.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisäätisestä tilintarkastuksesta, direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 84/253/ETY kumoamisesta.

Hallituksen esitys Eduskunnalle veronkannon, verotuksen toimittamisen ja eräiden seuraamusmaksujen uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi HE 97/2017 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle kirjanpitolain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta sekä puunkorjuuta aarniometsissä harjoittavien yritysten viranomaisille suorittamien maksujen julkistamista koskevaksi laiksi 89/2015 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi 194/2006 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 295/1993 vp.

ISA 230. *Audit Documentation*.

Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336, KPL.

Laki elinkeinotulon verottamisesta 24.6.1968/360, EVL.

Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 622/2016.

Laki Verohallinnosta 11.6.2010/503, VerohallintoL.

Laki verotusmenettelystä 18.12.1995/1558, VML.

Osakeyhtiölaki, 21.7.2006/624, OYL.

Perustuslaki 11.6.1999/731, PeL.

Tilintarkastuslaki 1141/2015, TTL.

Muut lähteet

Asettamispäätös TEM/669/00.04.01/2016.

<<http://tem.fi/hankesivu?tunnus=TEM031:00/2016%20>> Luettu 3.5.2018.

(Lähdeviite: Asettamispäätös TEM/669/00.04.01/2016.)

Hyvä verotarkastustapa. Verohallinnon www-sivut. <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/49204/hyva_verotarkastustap/> Luettu 3.5.2018.

(Lähdeviite: Hyvä verotarkastustapa.)

IFAC. *About IFAC*. <<https://www.ifac.org/about-ifac>> Luettu 3.5.2018. (Lähdeviite: IFAC)

Kansallinen tulorekisteri otetaan käyttöön vuonna 2019. Valtiovarainministeriön www-sivut. <http://vm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/kansallinen-tulorekisteri-otetaan-kayttoon-vuonna-2019> Luettu 1.5.2018.

(Lähdeviite: Kansallinen tulorekisteri.)

Kirjanpito ja tilintarkastus – osakeyhtiö ja osuuskunta. Verohallinnon www-sivut. <https://www.vero.fi/yritykset-ja-yhteisot/tietoa-yritysverotuksesta/tuloverotus/osakeyhtio-jaosuuskunta/kirjanpito_ja_tilintarkastus__osakeyhti/> Luettu: 26.2.2018.

(Lähdeviite: Kirjanpito ja tilintarkastus.)

- Kirjanpitolainsäädännön muutokset -työryhmä. 2014. *Pienyrityshelpotukset ja vuoden 2013 tilinpäätösdirektiivi – Kirjanpitolainsäädännön muutokset -työryhmän mietintö*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, 48/2014. (Lähdeviite: TEM 48/2014.)
- KLT-tutkinto. Taloushallintoliiton www-sivut. <<https://taloushallintoliitto.fi/kl-tutkinto>> Luettu 11.3.2018. (Lähdeviite: KLT-tutkinto.)
- Kukkonen, A. & Sinisalo, S. 2000. ”Verovalvonnan muodoista.” Edilex: Verohallinnon ohjeet. <https://www.edilex.fi/verohallinnon_ohjeet/2000_0218.html> Luettu 11.3.2018. (Lähdeviite: Kukkonen & Sinisalo 2000.)
- Internal Control – Internal Framework. 2013. <https://na.theiia.org/standards-guidance/topics/Documents/Executive_Summary.pdf> Luettu 3.5.2018. (Lähdeviite: Internal Control – Internal Framework.)
- Lakisääteisestä pien- ja mikroyritysten tilintarkastusvelvollisuudesta voidaan luopua. Taloushallintoliiton www-sivut, TAL-uutiset. <<https://taloushallintoliitto.fi/ajankohtaista/lakisaateisesta-pien-ja-mikroyritysentilintarkastusvelvollisuudesta-voidaan-luopua>> Luettu: 26.2.2018. (Lähdeviite: TAL-uutiset 2016.)
- Lausuntoyhteenvedo 2018. *Työryhmän muistio tilintarkastuslain määräytyistä lainkohdista ja hallinnollisen taakan keventämisestä*. Saatavilla: <<http://tem.fi/hankesivu?tunnus=TEM031:00/2016%20>> Luettu 4.5.2018. (Lähdeviite: Lausuntoyhteenvedo 2018.)
- LTT-Tutkimus Oy. *Tilintarkastusvelvollisuuden uudistamisen taloudelliset vaikutukset*. KTM Rahoitetut tutkimukset 2/2006. (Lähdeviite: LTT-selvitys 2006.)
- Jäsenet. TIEKE:n www-sivut. <<https://www.tieke.fi/pages/viewpage.action?pageId=16515624>> Luettu 3.5.2018. (Lähdeviite: XBRL Suomi, Jäsenet.)
- Markkinaavalvoja 1. Haastattelu 9.2.2018. Kesto 1 tunti. Tekijän hallussa haastattelun litteraatio.
- Markkinaavalvoja 2. Haastattelu 9.2.2018. Kesto 55 minuuttia. Tekijän hallussa haastattelun litteraatio.
- Markkinaavalvoja 3. Haastattelu 2.3.2018. Kesto 1 tunti 20 minuuttia. Tekijän hallussa haastattelun litteraatio.
- Ministeriön virkamies. Haastattelu 15.2.2018. Kesto 1 tunti 38 minuuttia. Tekijän hallussa haastattelun litteraatio.
- Mitä on XBRL? TIEKE:n www-sivut. <<https://www.tieke.fi/pages/viewpage.action?pageId=35194387>> Luettu 3.5.2018. (Lähdeviite: Mitä on XBRL?)
- Ruuhonen, P. 2014. ’Verovalvonta tulevaisuudessa.’ <<https://tilisanomat.fi/verotus/verovalvontatulevaisuudessa>> Luettu 1.3.2018. (Lähdeviite: Ruuhonen 2014.)

- Taltio-tapahtumatiedosto (XBRL global ledger). TIEKE:n www-sivut.
<<https://www.tieke.fi/pages/viewpage.action?pageId=31064711>> Luettu 3.5.2018.
(Lähdeviite: XBLR Suomi, Taltio.)
- TEM031:00/2016. *Tilintarkastuslain muuttamista selvittävä työryhmä*. Työ- ja elinkeinoministeriön www-sivut.
<<http://tem.fi/hankesivu?tunnus=TEM031:00/2016%20>> Luettu 3.5.2018.
(Lähdeviite: TEM031:00/2016)
- Tilastokeskus, 2012. Suomen virallinen tilasto (SVT): Yritysrekisterin vuositilasto [verkojulkaisu]. ISSN=1798-6214. 2012, Liitetaulukko 1. PK- ja suurten yritysten määrä, henkilöstö ja liikevaihto 2012 (henkilöstön määrään perustuva kokoluokitus). <http://www.stat.fi/til/syr/2012/syr_2012_2013-11-28_tau_001_fi.html> Luettu 1.11.2017. (Lähdeviite: Tilastokeskus 2012.)
- Tilintarkastaja 1. KHT-tilintarkastaja. Haastattelu 14.12.2017. Kesto 24 minuuttia. Tekijän hallussa.
- Tilintarkastaja 2. KHT-tilintarkastaja. Haastattelu 31.1.2018. Kesto 31 minuuttia. Tekijän hallussa.
- Tilintarkastaja 3. KHT-tilintarkastaja. Haastattelu 20.2.2018. Kesto 1 tunti 2 minuuttia. Tekijän hallussa.
- Tilintarkastaja 4. HT-tilintarkastaja. Haastattelu 21.2.2018. Kesto 45 minuuttia. Tekijän hallussa.
- Tilintarkastaja 5. KHT-tilintarkastaja. Haastattelu 26.2.2018. Kesto 1 tunti 5 minuuttia. Tekijän hallussa.
- Tilintarkastaja 6. KHT-tilintarkastaja. Haastattelu 12.2.2018. Kesto 20 minuuttia. Tekijän hallussa.
- Tuloverotus – osakeyhtiö ja osuuskunta. Verohallinnon www-sivut.
<<https://www.vero.fi/yritykset-ja-yhteisot/tietoa-yritysverotuksesta/tuloverotus/osakeyhtio-jaosuuskunta/>> Luettu 26.2.2018.
(Lähdeviite: Tuloverotus – osakeyhtiö ja osuuskunta.)
- Työ- ja elinkeinoministeriö. *Työryhmän muistio tilintarkastuslain määräytyistä lainkohdista ja hallinnollisen taakan keventämisestä*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 1/2018. (Lähdeviite: TEM-työryhmä 2018.)
- Valtiovarainministeriön lausunto. Saatavilla kohdasta Asiakirjat:
<<http://tem.fi/hankesivu?tunnus=TEM031:00/2016%20>> Luettu 3.5.2018.
(Lähdeviite: VM:n lausunto.)
- Verohallinnon lausunto. Saatavilla kohdasta asiakirjat:
<<http://tem.fi/hankesivu?tunnus=TEM031:00/2016%20>> Luettu 3.5.2018.
(Lähdeviite: Verohallinnon lausunto.)
- Verohallinnon strategia 2013-2018. Verohallinnon www-sivut.
<https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/verohallinnon_esittely/verohallinnon_strategia_2013201/> Luettu 3.5.2018. (Lähdeviite: Verohallinnon strategia 2013-2018.)

- Verohallinnon taskutilasto 2016. Verohallinnon www-sivut. <https://www.vero.fi/contentassets/6c8484faadf1414fb3545e083d8302f3/vero_tas_kutilasto_80x120mm_2016_fi_web_korjattu.pdf> Luettu 3.5.2018. (Lähdeviite: Verohallinnon taskutilasto 2016.)
- Verohallinnon vuosikertomus 2014. <https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/verohallinnon_esittely/verohallinnon_vuosikertomukse/> Luettu 3.5.2018.
- Verohallinnon vuosikertomus 2007. <https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/verohallinnon_esittely/verohallinnon_vuosikertomukse/> Luettu 3.5.2018.
- Verohallinnon tiedote 7.2.2018. *Yritysasiakastutkimuksen tulokset: Suomalaisten yritysten mielestä oikein toimiminen kannattaa veroasioissa.* Verohallinnon www-sivut. <https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/verohallinnon_esittely/uutiset/uutiset/2018/yritysasiakastutkimuksen-tulokset-suomalaisten-yritysten-mielesta-oikein-toimiminen-kannattaa-veroasioissa/> Luettu 3.5.2018. (Lähdeviite: Verohallinnon tiedote 7.2.2018.)
- Verohallinnon tiedote 5.2.2018. *Markku Heikura johtaa Verohallintoa seuraavat viisi vuotta.* Verohallinnon www-sivut. <https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/verohallinnon_esittely/uutiset/uutiset/2018/markku-heikura-johtaa-verohallintoa-seuraavat-viisi-vuotta/> Luettu 3.5.2018. (Lähdeviite: Verohallinnon tiedote, 5.2.2018.)
- Verohallinnon tiedote 22.4.2016. *XBRL-muotoisen tilinpäätösraportoinnin käyttöönotto siirtyy.* Verohallinnon www-sivut. <https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/verohallinnon_esittely/uutiset/uutiset/2016/xbrlmuotoisen_tilinpäätösraportoinnin_k/> Luettu 3.5.2018. (Lähdeviite: Verohallinnon tiedote, 22.4.2016.)
- Veroilmoituksen antaminen – yritykset ja yhteisöt. Verohallinnon www-sivut. <<https://www.vero.fi/yritykset-ja-yhteisot/ilmoittaminen-ja-maksaminen/veroilmoitus/>> Luettu 26.2.2018. (Lähdeviite: Veroilmoituksen antaminen – yritykset ja yhteisöt.)
- Verotarkastaja 1. Haastattelu 18.12.2017. Kesto 20 minuuttia. Tekijän hallussa.
- Verotarkastaja 2. Haastattelu 16.1.2018. Kesto 22 minuuttia. Tekijän hallussa.
- Verotarkastaja 3. Haastattelu 22.1.2018. Kesto 40 minuuttia. Tekijän hallussa.
- Verotarkastaja 4. Haastattelu 23.1.2018. Kesto 1 tunti 5 minuuttia. Tekijän hallussa.
- Verotarkastaja 5. Haastattelu 23.1.2018. Kesto 57 minuuttia. Tekijän hallussa.
- Y-studio: Kannattaako tilintarkastus, jos pakko poistuu? Y-studion www-sivut. <<https://y-studio.fi/artikkelit/kannattaako-tilintarkastus-jos-pakko-poistuu/>> Luettu 3.5.2018. (Lähdeviite: Y-studio 8.2.2018.)

LIITE 1

Kysymykset verotarkastajille:

1. Verohallinnon sivuilla kerrotaan, että yritysten verotus perustuu luotettavaan kirjanpitoon. Minkälaiseksi miellät luotettavan kirjanpidon? Voiko tilintarkastuksella olla merkitystä kirjanpidon luotettavuuden suhteen?
2. Verohallitus totesi vuoden 2007 voimaantulleen tilintarkastuslain esitöissä tilintarkastusvelvollisuuden osalta, ettei tilintarkastuspakosta vapauttaminen voi olla vaikuttamatta verotukseen luovutettavien tietojen laatuun ja sitä kautta verotuspäätösten laatuun. Uskotko, että asia on näin? Miksi?
3. Lisäksi Verohallitus on huomauttanut nimenomaan tahattomien laiminlyöntien määrän vähenemisestä, mikäli auktorisoitujen tilintarkastajien käyttövelvollisuus koskisi kaikkia yrityksiä. Mitä uskoisit, että verottaja on tarkoittanut kyseisellä lausunnollaan?
4. Minkälaisia virheitä tilintarkastuksen teettäminen pienyritykselle mielestäsi yleensä ehkäisee? Ovatko tahattomat laiminlyönnit juuri niitä?
5. ISA-standardeissa säädellään hyvin laajasti tilintarkastajien laadunvalvonnasta ja dokumentointivelvollisuudesta. Vaikuttaako tämä seikka mielestäsi parantavasti tilintarkastusinstituution luotettavuuteen tai uskottavuuteen tai laatuun?
6. Pitäisikö yritysten tilintarkastusvelvollisuuden rajat pitää entisellään ajatellen veroilmoituksessa raportoitujen tietojen laatua? Miksi?
7. Minkälainen rooli tilintarkastajalla mielestäsi on? Pitäisikö hänen olla ensisijaisesti vastuussa toimeksiantajalleen vai yhteiskunnalle?
8. Viestiikö vapaaehtoisen tilintarkastuksen tekeminen mielestäsi jotain huomionarvoista yrityksen taloudesta? Mitä?
9. Onko tilintarkastuskertomuksella mielestäsi painoarvoa veropäätöstä tehdessä yrityksen laatiman tilinpäätöksen pohjalta? Käytättekö hyödyksi tilintarkastajan muuta materiaalia, kuten tilintarkastuskertomusta tai -muistiota? Tarkastatteko lisätiedot?

10. Kuinka tarkkaan käynte läpi tilinpäätöksessä ilmoitetut luvut ja laskentaperiaatteet, mikäli tilintarkastuslausunto on vakioamuotoinen?
11. Kiinnittääkö huomionne varauman sisältävä tai kielteisen tilintarkastuslausunnon saanut yritys?
12. Omasta mielestäsi, lisääkö vapaaehtoisen tilintarkastuksen tekeminen luotettavuutta siihen, että tilinpäätöksessä ilmoitetut luvut voidaan hyväksyä sellaisenaan eikä muutoksia veropäätökseen tarvita?
13. Kuinka usein joudutte tekemään muutoksia yrityksen tilinpäätöksessä ilmoittamaan tulokseen sellaisten yritysten osalta, joilla ei ole tilintarkastusvelvollisuutta?
14. Mikäli yrityksen verotettavan tuloksen ja kirjanpitoarvoon pohjautuvan tuloksen välillä on suuria eroja, aiheuttaako tämä epäilyjä veronkierrosta, kuten (laittomasta) veroaggressiivisuudesta tai johdon (laittomista) tuloksenohjauskeinoista? Kuinka usein vähennyskeltottomia erää käytetään vähennyskelpoisina?
15. Kiinnitättekö huomiota siihen, kuka on toiminut tilintarkastajana kalenterivuoden tilinpäätöksen tarkastamisen tekemisessä? Entä mahdollisen verotarkastuksen toimittamisessa?
16. Onko tilintarkastajan antamilla lisätiedoilla tilinpäätöstä tai yrityksen johdon toimintaa koskien merkitystä verotietojen arvioinnissa?
17. Pitäisikö mielestäsi tilintarkastajan nykyistä ilmoitusvelvollisuutta laajentaa nykyisestä käytännöstä, jossa tilintarkastajan on ilmoitettava rahanpesun tai terrorismin rahoituksen epäilyistä? Esimerkiksi verovilpin epäilyt.
18. Tilanteessa, jossa yritys on ajautunut maksukyvyttömyyden vuoksi konkurssiin, pian puhtaan tilintarkastuslausunnon jälkeen, minkälainen vastuu mielestäsi tilintarkastajalla on?
19. Osaisitko kertoa yhden tai kaksi esimerkkiä viimeisen vuoden aikana tapauksista, joissa tilintarkastuksella on ollut yhtymäkohtia tarkastuksen kohteena olevan yrityksen veroraportointiin nähden?

LIITE 2

Kysymykset tilintarkastajille:

1. Osaisitko kertoa yhden tai kaksi esimerkkiä viimeisen vuoden aikana tapahtuneista tilintarkastuksista, joissa tilintarkastuksella on ollut yhtymäkohtia tarkastuksen kohteena olevan yrityksen veroraportointiin?
2. Verohallinnon sivuilla todetaan yrityksen verotuksen perustuvan luotettavaan kirjanpitoon.
Onko tilintarkastuksella kokemuksesi mukaan lisäarvoa luotettavan kirjanpidon kannalta?
3. Onko tilintarkastukseen liittyvällä sääntelyllä ratkaisevaa merkitystä luotettavuuden kannalta (esim. ISA-standardit tilintarkastuksen dokumentoinnista)?
4. Verohallitus totesi vuoden 2007 voimaan tulleen tilintarkastuslain esitöissä tilintarkastusvelvollisuuden osalta, ettei tilintarkastuspakosta vapauttaminen voi olla vaikuttamatta verotukseen luovutettavien tietojen laatuun ja sitä kautta verotuspäätösten laatuun. Lisäksi Verohallitus huomautti nimenomaan tahattomien laiminlyöntien määrän vähenemisestä, mikäli auktorisoitujen tilintarkastajien käyttövelvollisuus koskisi kaikkia yrityksiä. Mitä verottaja on mielestäsi halunnut viestiä tällä lausunnollaan? Mitä verottajan näkemys mielestäsi viestii verovalvonnan organisoinnista Suomessa?
5. Pitäisikö yrityksen tilintarkastusvelvollisuuden rajat pitää entisellään ajatellen veroilmoituksessa raportoitujen tietojen laatua? Miksi?
6. Uskotko, että olisi perusteltua tarjota nykyistä lakisääteistä tarkastusta kevyempää tarkastusvaihtoehtoa sellaisille yrityksille, jotka valitsevat vapaaehtoisen tilintarkastuksen?
7. Kun pienyritys päättyy tekemään vapaaehtoisen tilintarkastuksen, kumpuaako tarve kokemuksesi mukaan yleensä verotuskysymyksistä? Otatko usein kantaa verotukseen liittyvissä kysymyksissä tilintarkastusta tehdessäsi?

8. Uskotko, että verottaja ottaa tilintarkastuskertomuksen huomioon veropäätöstä tehdessään? Miksi/miksi ei?
9. Uskotko, että tilintarkastuslausunnon sisällöllä voi olla merkitystä sen suhteen, tekeekö verottaja muutoksia tai oikaisuja tilinpäätöksen lukuihin? Miksi/miksi ei?
10. Mikäli tarkastamaasi yritykseen tehdään verotarkastus, ovatko verotarkastajat olleet yhteydessä? Oletko ollut mukana kyseisessä verotarkastustilanteessa?

LIITE 3.

Tilintarkastuslain 2 luvun 2 pykälä

Yhteisössä ja säätiössä on valittava tilintarkastaja ja toimitettava tilintarkastus sen mukaan kuin tässä laissa ja muussa laissa säädetään.

Jollei muussa laissa toisin säädetä, tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta yhteisössä, jossa sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella on täyttynyt enintään yksi seuraavista edellytyksistä:

- 1) taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa;
- 2) liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa; tai
- 3) palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä.

Tilintarkastaja voidaan myös jättää valitsematta toimintaansa aloittavassa yhteisössä, jolla ei vielä ole 2 momentissa tarkoitettuja tilikausia, jollei ole ilmeistä, ettei edellytyksiä tilintarkastajan valitsematta jättämiseen ole.

Tilintarkastaja on kuitenkin aina valittava yhteisössä, jonka pääasiallisena toimialana on arvopapereiden omistaminen ja hallinta ja jolla on kirjanpitolain 1 luvun 8 §:ssä tarkoitettu huomattava vaikutusvalta toisen kirjanpitovelvollisen liiketoiminnan tai rahoituksen johtamisessa.

Jos yhteisöllä tai säätiöllä ei ole 1, 2 tai 3 momentin mukaista velvollisuutta valita tilintarkastajaa, yhtiöjärjestyksessä, yhtiösopimuksessa tai säännöissä voidaan määrätä tilintarkastuksen toimittamisesta.

(12.8.2016/622)

Yhteisön ja säätiön yhtiöjärjestyksessä, yhtiösopimuksessa tai säännöissä voidaan määrätä useamman tilintarkastajan valinnasta. (12.8.2016/622)